

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

EBEVEYNLERİN DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI İLE
ÇOCUKLARININ EMPATİK BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep BULCUN KALYON

Malatya-2025

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

EBEVEYNLERİN DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI İLE
ÇOCUKLARININ EMPATİK BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep BULCUN KALYON

Danışman: Doç. Dr. Hikmet ZELYURT

Malatya-2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

EBEVEYNLERİN DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI İLE
ÇOCUKLARININ EMPATİK BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

DANIŞMAN
Doç.Dr. HİKMET ZELYURT

HAZIRLAYAN
ZEYNEP BULCUN KALYON

Jürimiz tarafından **07.07.2025** tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda bu tez ~~oybirliği /oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak **Temel Eğitim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı Adı Soyadı

İmza

1. Doç.Dr. Burcu GEZER ŞEN

.....

2. Doç. Dr. Hikmet ZELYURT

.....

3. Dr. Öğr. Üy. Seda ŞAHİN

.....

O N A Y

Bu tez, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun / / tarih ve / sayılı kararıyla da uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Eyüp İZCİ

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Hikmet ZELYURT'un danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım ***“Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları İle Çocuklarının Empatik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”*** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Zeynep BULCUN KALYON

ÖNSÖZ

Yüksek lisans sürecimde mesafelere ve tüm zorluklara rağmen beni her zaman cesaretlendiren; bilgisi, deneyimi ve geri bildirimleri ile desteğini hiç esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Hikmet ZELYURT'a saygılarımı ve teşekkürlerimi borç bilirim.

Lisans dönemimde olmak üzere Yüksek Lisans ders döneminde de değerli bilgilerini bana aktaran Prof. Dr. Serpil PEKDOĞAN hocama ve tez sürecimin en başından sonuna kadar desteğini hiç esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Meltem YURTÇU'ya çok teşekkür ederim. Tez savunma jürimde yer alarak değerleri görüş ve önerileri ile tez çalışmama katkı sağlayan Doç. Dr. Burcu GEZER ŞEN'e ve Dr. Öğr. Üy. Seda ŞAHİN'e ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum.

Bugünlere gelmemde destek ve dualarını her zaman hissettiren canım anneme, babama ve kardeşlerime çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecine beraber başladığım her zorlukta yanımda olan, desteğini hep hissettiren varlığıyla bana güç veren değerli eşim Mehmet Ali KALYON'a çok teşekkür ederim.

Temmuz, 2025

Zeynep BULCUN KALYON

ÖZET

EBEVEYNLERİN DUYGU SOSYALLEŞTİRME DAVRANIŞLARI İLE ÇOCUKLARININ EMPATİK BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

BULCUN KALYON, Zeynep
Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temel Eğitim Ana Bilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hikmet ZELYURT
Temmuz-2025, XVII+ 116 sayfa

Duygu sosyalleştirme anne babaların çocuklarının duygu ve deneyimlerine verdikleri tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının ve çocukların empatik becerileri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu ilişkiyi incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma sürecinde; Malatya İli merkez ilçelerindeki (Battalgazi ve Yeşilyurt) MEB’e bağlı bağımsız anaokulları, ilkokullara bağlı anasınıflarında eğitim gören 48-72 aylık çocukların ebeveynlerinden 434 ebeveyne ulaşılmıştır. Bu çalışmada ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile tanımlayıcı özellikler arasında ve çocuklarının empati puanları ile tanımlayıcı özellikler arasındaki ilişkinin açıklanması için korelasyonel araştırma deseni; duygu sosyalleştirme davranışlarının empatik becerileri yordama durumu için ise yordayıcı korelasyonel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada, Ersay’ın (2014) geliştirdiği “Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği” ile Altun, Değerli, Bolat ve Kınık’ın (2018) geliştirmiş olduğu “Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği” veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca ebeveynlere ait demografik bilgilere ulaşmak, bunları çalışmayla ilişkilendirmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi için istatistiksel analiz programlarından faydalanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkiler, çocuklarının empatik becerileri üzerinde anlamlı düzeyde etkili bulunmuştur. Özellikle cezalandırıcı, büyütücü ve ihmal edici tutumların empatik gelişimi olumsuz yönde

etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Anne ve baba eğitim düzeyinin cezalandırıcı, büyütücü ve dikkat dağıtıcı tepkiler üzerinde etkili olduğunu ve orta düzeyde etki büyüklükleriyle empatiyi şekillendirebileceği söylenebilir. Empati puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasında kız çocukların empatik becerilerinin erkek çocuklara kıyasla daha gelişmiş olduğu sonucuna, anne babaların birliktelik durumuna göre karşılaştırıldığında ise birlikte yaşayan ebeveynlerin çocuklarının daha yüksek empatik beceri gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar S zc kler: Duygu sosyalleştirme, empati, erken  ocukluk

ABSTRACT

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTS' EMOTION SOCIALIZATION BEHAVIORS AND THEIR CHILDREN'S EMPATHIC SKILLS

BULCUN KALYON, Zeynep
M.S., Inonu University, Institute of Educational Sciences
Department of Basic Education
Preschool Education Science Branch

Advisor: Associate Professor Doctor Hikmet ZELYURT
July-2025, XVII+ 116 pages

Emotion socialization is defined as parents' responses to their children's emotions and experiences. The primary purpose of this study was to examine the relationship between parents' emotion socialization behaviors and children's empathic skills. A correlational survey model, a quantitative research method, was used to examine this relationship. During the research process, 434 parents of children aged 48-72 months who were attending independent kindergartens affiliated with the Ministry of National Education and preschool classes affiliated with primary schools in the central districts of Malatya Province (Battalgazi and Yeşilyurt) were contacted. In this study, a correlational research design was used to explain the relationship between parents' emotion socialization behaviors and descriptive characteristics, and between their children's empathy scores and descriptive characteristics. A predictive correlational research design was used to investigate whether emotion socialization behaviors predicted empathic skills. The study used the "Reactions to Children's Emotions Scale," developed by Ersay (2014), and the "Empathy Quotient Scale for Children," developed by Altun, Değerli, Bolat, and Kınık (2018), as data collection tools. A "Personal Information Form," developed by the researcher, was also used to access demographic information about parents and relate it to the study. Statistical analysis programs were used to analyze the research data.

According to the analysis results, parents' reactions to children's emotions were found to have a significant impact on their children's empathic skills. It was concluded that punitive, nurturing, and neglectful attitudes, in particular, negatively impact empathic development. It can be said that the level of education of both parents has an impact on

punitive, nurturing, and distracting reactions and can shape empathy with moderate effect sizes. Comparing empathy scores by gender revealed that girls have more developed empathic skills than boys. Comparing empathy scores by cohabitation status revealed that children of parents who live together exhibit higher empathic skills.

Key Words: Emotion socialization, empathy, early childhood

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER SAYFASI	x
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Problem Durumu	3
1.2 Problem Cümlesi ve Alt Problemler	4
1.2.1 Problem Cümlesi	4
1.2.2 Alt Problemler	5
1.3 Araştırmanın Önemi	5
1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.5 Tanımlar	7

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Duygu Sosyalleştirme	9
2.1.1 Duygu Sosyalleştirme Tepkileri	10
2.1.2 Duygu Sosyalleştirme Modelleri	13
2.1.2.1 Açıklayıcı Model	13
2.1.2.2 Duygu Yetkinliği Modeli	16
2.1.2.3 Farklılaşan Duygular Modeli	16
2.1.2.4 Potansiyel Birleşim Modeli	17
2.1.3 Anne Babaların Duygu Sosyalleştirme Uygulamaları İle İlişkili Faktörler	17
2.1.3.1 Anne Babaların Duygu Düzenleme Becerileri	18
2.1.3.2 Anne Babaların Psikolojik Sorunları	19
2.1.3.3 Anne Babaların Kişiliği	20
2.1.3.4 Eşler Arasındaki Uyum	21
2.1.3.5 Çocuğun Cinsiyeti	22
2.1.3.6 Çocuğun Yaşı	22
2.1.3.7 Çocuk Yetiştirme Tutumları	23
2.1.3.8 Kültürel Özellikler	24
2.1.4 Duygu Sosyalleştirme Kavramına İlişkin Kuramlar	25
2.1.5 Duygu Sosyalleştirme Davranışlarının Çocuğun Gelişimine Etkileri ...	27
2.2 Empatinin Tanımı ve Tarihçesi	28
2.3 Empatinin Gelişimi	29
2.4 Empatinin Bileşenleri	30
2.5 İlgili Araştırmalar	32

2.5.1	Yurt İçi Araştırmalar	32
2.5.2	Yurt Dışı Araştırmalar	34

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1	Araştırmanın Modeli	37
3.2	Araştırmanın Evreni, Örneklemi	37
3.3	Veri Toplama Araçları	40
3.3.1	Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği	40
3.3.2	Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği	41
3.3.3	Kişisel Bilgi Formu	42
3.4	Verilerin Toplanması	42
3.5	Verilerin Analizi	42

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1	Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ve Çocuk Empati Puan Ortalamaları	44
4.2	Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ve Çocukların Empati Puanları Arasındaki İlişkiler	46
4.3	Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılması	51
4.4	Çocuk Empati Puanlarının Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılması	63

BÖLÜM V

TARTIŞMA

5.1 Çocukların Duygularına Verilen Tepki Düzeylerinin Tartışılması	76
5.2 Çocuk Empati Düzeylerinin Tartışılması	77
5.3 Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ve Çocukların Empati Puanları Arasındaki İlişkilere Yönelik Tartışma	78
5.4 Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Tartışma	82
5.5 Çocukların Empati Puanlarının Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Tartışma	86

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Sonuçlar	90
6.2 Öneriler	93
6.2.1 Uygulayıcılara Yönelik Öneriler	93
6.2.2 Araştırmacılara Yönelik Öneriler	94
KAYNAKÇA	95
EKLER	111

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklere Göre Dağılımı</i>	38
Tablo 2. <i>Normal Dağılım</i>	43
Tablo 3. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Puan Ortalamaları</i>	44
Tablo 4. <i>Çocukların Empati Puan Ortalamaları</i>	45
Tablo 5. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ile Çocukların Empati Puanları Arasında Korelasyon Analizi</i>	46
Tablo 6. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Çocukların Empati Puanları Üzerine Etkisi</i>	47
Tablo 7. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Duygusal Empati Puanı Üzerine Etkisi</i>	48
Tablo 8. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Davranışsal Empati Puanı Üzerine Etkisi</i>	49
Tablo 9. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Bilişsel Empati Puanı Üzerine Etkisi</i>	50
Tablo 10. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Anne Yaşına Göre Farklılaşma Durumu</i>	51
Tablo 11. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu</i>	52
Tablo 12. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Anne Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu</i>	53
Tablo 13. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailedeki Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu</i>	54
Tablo 14. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Baba Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu</i>	55
Tablo 15. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailelerin Algılanan Ekonomik Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu</i>	56

Tablo 16. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Doğum Sırasına Göre Farklılaşma Durumu</i>	57
Tablo 17. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailedeki Baba Yaşına Göre Farklılaşma Durumu</i>	58
Tablo 18. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma Durumu</i>	59
Tablo 19. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Yaşına Göre Farklılaşma Durumu</i>	60
Tablo 20. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Farklılaşma Durumu</i>	60
Tablo 21. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Okul Süresine Göre Farklılaşma Durumu</i>	61
Tablo 22. <i>Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Cinsiyetine Göre Farklılaşma Durumu</i>	62
Tablo 23. <i>Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Anne Yaşına Göre Farklılaşma Durumu</i>	63
Tablo 24. <i>Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu</i>	64
Tablo 25. <i>Çocuk Empati Puanlarının Anne Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu</i>	65
Tablo 26. <i>Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu</i>	66
Tablo 27. <i>Çocuk Empati Puanlarının Baba Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu</i>	67
Tablo 28. <i>Çocuk Empati Puanlarının Ailelerin Algılanan Ekonomik Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu</i>	68

Tablo 29. <i>Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Doğum Sırasına Göre Farklılaşma</i>	
<i>Durumu</i>	69
Tablo 30. <i>Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Baba Yaşına Göre Farklılaşma</i>	
<i>Durumu</i>	70
Tablo 31. <i>Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma</i>	
<i>Durumu</i>	71
Tablo 32. <i>Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Yaşına Göre Farklılaşma Durumu</i>	72
Tablo 33. <i>Çocuk Empati Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Farklılaşma Durumu</i>	72
Tablo 34. <i>Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Okul Süresine Göre Farklılaşma</i>	
<i>Durumu</i>	73
Tablo 35. <i>Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Cinsiyetine Göre Farklılaşma</i>	
<i>Durumu</i>	74

KISALTMALAR LİSTESİ

DZ	: Duygusal Zekâ
ÇDVTÖ	: Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği
ÇEBÖ	: Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖĞRETMEN	: Okul Öncesi Öğretmeni
SSB	: Sosyo-Kültürel Bağlam
AKT.	: Aktaran

BÖLÜM I

GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi (0-6 yaş) gelişimin en hızlı olduğu yıllardandır. İnsan yaşamının diğer dönemleri için temel oluşturmaktadır. Çocuklar bu dönemlerde dış etkilere oldukça açıktır. Bu sebeple korunmaya ve gelişimlerinin her anlamda desteklenmelerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu konuda aile tüm gelişim alanlarında olduğu gibi sosyal duygusal gelişim alanında da oldukça etkilidir. Erken çocukluk döneminde büyük oranda şekillenen sosyal duygusal gelişim yaşamın ilerleyen zamanlarında da devam etmektedir. Çocuğun bu dönemde edindiği davranışların ilerleyen yıllarda kişiliğini, inanç tavır ve değer yargılarını etkilediğini öne süren araştırmalar vardır (Edwards, 2018:11). Çocuğun ilerleyen yıllarda kişiliğini, değer yargılarını ve inançlarını etkileyen en önemli unsurlardan biri ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarıdır.

Duygu sosyalleştirme anne babaların çocuklarının duygu ve deneyimlerine verdikleri tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Duygu sosyalleştirmede amaç çocuğun duygu yeterliliğini geliştirmektir (Friedlmeier, Çorapçı ve Cole, 2011). Bu kavramda çocukları korku, endişe, stres gibi olumsuz duygular yaşarken anne babaların verdikleri tepkilerin yanında kurdukları iletişim de önemlidir (Eisenberg ve ark. 1999). Anne babaların duygularını ifade etme biçimleri çocukların sosyal duygusal gelişimleri açısından önemli bir faktördür. Çocuklar dolaylı olarak anne babalarını izleyerek ve onları taklit ederek başkalarının duygusal tepkilerini anlama becerisi kazanırlar. Yapılan araştırmalar anne babaların çocuklarıyla birebir geçirdikleri zamanlarda öfke gibi tepkiler verilmesinin çocukların duygusal tepkileri anlama becerilerini engellediklerini ortaya koymaktadır.

Çocukların olumsuz duygularına verilen tepkiler çocukların ilerde bu olumsuz duygularla baş etme durumlarına etki etmektedir. Kendi duygularını tanıyan, düzenleyebilen anne babaların çocukları da genellikle kendi duygularını tanıyıp olumsuz duyguları ile doğru bir şekilde baş edebilen çocuklar olmaktadır. Ebeveynlerin verdikleri tepkilere göre duygu sosyalleştirme tepkileri oluşmaktadır. Örneğin rahatlatma, sorunla başa çıkmada rehber olma gibi tepkiler olumlu duygu sosyalleştirmelere girerken; cezalandırma, küçümseme gibi davranışlar olumsuz duygu sosyalleştirme tepkilerine girmektedir (Eisenberg vd., 1999; Garner, Dansmore ve Southam- Gerrow, 2007; Gottman vd., 1996; McElwin ve ark., 2007; Mirable vd., 2009; Warren ve Stifter, 2007; Yağmurlu ve Altan, 2011; Yağmurlu, Yavuz ve Altan, 2012; Yap ve ark., 2010 Akt.

Güven, 2013).

Çocuğun duygusal anlamda yeterli ve yetkin olması için destekleyici duygu sosyalleştirme yaklaşımları çocuğa güvenli bir duygusal çevre ortamı yaratmayı, çocuğun kendi duygularını ve karşısındaki insanların duygularını anlamalarına yardımcı olmayı, durumlar karşısında uygun duygusal tepkilerde bulunabilmesi için rehber olmayı ve çocuğun duygusal öz düzenleme gayretlerini takdir etmeyi hedefler (Güven, 2013). Bu anlamda çocuklarda empati davranışlarının oluşumu ve gelişimi destekleyici duygu sosyalleştirme yaklaşımları ile pekişir. Diğer yandan TDK tarafından duygudaşlık olarak tanımlanan “empati” kavramı ilk olarak Alman filozof ve psikolog Theodor Lipps tarafından 1897 yılında literature kazandırılmıştır. Lipps’e göre empati bir kişinin bir nesneyi keşfetmesi ve gözlemlemesi sürecinde, o nesneyle özdeşleşerek ve onu düşünerek bir bağ kurmasıdır (Barrett-Lennard, 1981). Eisenberg (2000) empatiyi, başkalarının duygusal durumunu anlamak veya kavramaktan kaynaklanan ve diğer kişinin hissettiği duyguya benzer duygular hissetmek olarak tanımlamıştır.

Günümüzde empatinin bilişsel ve duygusal alt boyutlarının önemi üzerinde durulmaktadır. Kişinin empati kurabilmesi için öncelikle kendinin ve etkileşim kurduğu kişinin farklı bir birey olduğunu kavrayabilecek bilişsel altyapısının olması gereklidir. Ayrıca bilişsel olarak algıladığı bu sürece duygusal tepkiler vererek empati becerisini kazanmış olur (Ersoy ve Köşger, 2016). Doğumdan itibaren bir bebeğin ağlaması ile diğerinin de ağlamaya başlaması ile empatik becerilerinin kullanılmaya başlandığını öne süren çalışmalar vardır. Çocuklar karşısındakinin duygularını anlayabilir ve buna uygun empatik tepkiler verebilir. Ancak geribildirim verme konusunda bazı sınırlılıklar yaşamaktadırlar (Küçükturan ve Keleş, 2019; Alwaely, Yousif ve Mikhaylov, 2021). Yaklaşık 18 aylıkken duygusal tepkilerin yanında başkalarının duygularının farkında olduklarını belli ederler (Lee, 2019).

Tüm bu bilgiler ışığında çocuk gelişimi açısından ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının önemi yadsınamaz bir gerçektir. Aynı şekilde duygusal manada kendi ayakları üzerinde durabilen, psikolojik olarak sağlıklı ve donanımlı bireylerin yetiştirilmesi durumu yine duygu sosyalleştirmesi ve empati kavramları etrafında birleşmektedir. Bu sebeple çalışma ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuklarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, problem durumu ve alt problemler, sınırlılıklar ve bazı tanımlara yer verilecektir.

1.1 Araştırmanın Problem Durumu

Çocukların dünyaya geldikleri ilk andan itibaren tüm gelişimlerine tanıklık edenler hiç kuşkusuz ebeveynleridir. Alan yazında ailelerin çocuk yetiştirirken kullandıkları stratejilerin çocukların yetişkinlik yaşantılarını etkilediğini ortaya koyan birçok çalışma vardır. Örneğin şefkat ve ilgi ile büyütülen çocuklar yetişkin olduklarında sosyal ilişkileri yine aynı şekilde olmaktadır. Ancak şefkat ve sevgiden yoksun büyütülmüş çocuklar bu olumlu ilişkileri kurmakta zorlanmaktadırlar. Bu konu ile ilgili ilk çalışma 1940'lı yıllarda bir koruyucu bakım evinde yapılmıştır. Çalışmada yurttan kalan çocukları "doğumdan itibaren yurttan kalanlar", "doğumdan sonra bir süre dışarda kaldıktan sonra yurda getirilenler" ve "bir süre başka ailelerde yaşayıp sonrasında yurda bırakılan çocuklar" olmak üzere 3 grupta incelemişlerdir. Bu üç grup içerisinde en çok davranış problemi ve uyum sorunu yaşayan grubun doğumdan itibaren yurttan kalan çocuklar olduğu bulunmuştur (Rozan, 1983, s.29, Akt Işık, 2007). Yine yapılan başka bir çalışmada ebeveynlerin destekleyici duygusal tepkiler vermesinin çocukların sosyal ve duygusal becerilerini geliştirdiği ayrıca problem çözme becerilerinin olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Denham, Bassett ve Wvayt, 2010).

Duygu sosyalleştirme, ebeveynlerin çocuklarına karşı gösterdikleri duygusal tepkileri ve bu tepkilerin çocukların duygusal düzenleme süreçlerini ve empatik yeteneklerini nasıl etkilediğini kapsar. Özellikle, ebeveynlerin duygusal ifade biçimleri ve empatik yanıtları, çocukların duygusal ve sosyal gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır (Eisenberg ve Fabes, 1994; Morris ve vd., 2017). Gürses (2022) annelerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve duygu sosyalleştirme stratejileri ile çocukların duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme stratejilerinin çocukların duygu düzenleme becerilerini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Alan yazın incelendiğinde ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların farklı gelişim alanları arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok bilimsel çalışma bulunmaktadır. Yurt içinde yapılan çalışmalarda duygu sosyalleştirme davranışlarının benlik algısı (Kılıç ve Metin, 2024) kaygı düzeyi (Derdiyok ve Kahraman, 2024) duygu düzenleme becerileri (Gürses vd., 2024) gibi etmenlere etkisi incelenmiştir. Yurt dışında yapılan çalışmalarda yine duygu sosyalleştirme davranışlarının sosyal etkileşimlere (Westrupp ve Kehoe, 2024), öfke ve üzüntü duygusunun düzenlenmesine (Keenan vd., 2023) çocukların davranış problemlerine (Chen vd., 2025) etkisi ele alınmıştır. Ancak

ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuklarının empatik becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Literatürdeki çeşitli çalışmalar, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların duygusal zeka, sosyal beceriler ve empatik tepkiler üzerindeki etkilerini göstermektedir (Denham, 1998). Bu çalışmanın temel amacı ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuklarının empatik becerileri arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemektir. Duygu sosyalleştirme, çocukların kendi duygularını tanıma, bu duygularla başa çıkma ve çevresindeki insanların duygularını anlama becerilerinin gelişmesine katkı sağlar. Bu süreç, çocukların içsel denge kurmalarını kolaylaştırarak duygusal dayanıklılıklarını artırır. Aynı zamanda, başkalarıyla olan ilişkilerde anlayışlı ve uyumlu davranmalarına zemin hazırlar. Duygularını açık ve uygun biçimlerde ifade edebilen çocuklar, sosyal ortamlarda daha sağlıklı iletişim kurar, arkadaşlık ilişkilerinde daha başarılı olur ve grup içinde etkin roller üstlenebilir. Bu nedenle duygu sosyalleştirme, hem bireysel gelişimi destekleyen hem de toplumsal yaşama uyumu kolaylaştıran çok yönlü bir gelişimsel süreçtir. Duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuk gelişimi açısından öneminin daha net anlaşılıp benimsenmesi için bu alanda yapılacak olan bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2 Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Bu bölümde araştırmanın problem cümlesine ve alt problemlerine yer verilmiştir.

1.2.1 Problem Cümlesi

Bu çalışmanın temel problemini, “2024-2025 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Malatya ili Battalgazi ve Yeşilyurt merkez ilçelerinde bulunan ilkokul ve ortaokul bünyesindeki anasınıfları ile bağımsız anaokullarına devam eden 48-72 ay aralığındaki çocukların ebeveylelerinin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuklarının empatik becerileri arasında ilişki var mıdır? Sorusu oluşturmaktadır. Bu problem cümlesi çerçevesinde çalışma boyunca aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır.

1.2.2 Alt Problemler

- a) Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuklarının empatik becerileri arasında bir ilişki var mıdır?
- b) Çocukların empatik becerileri ile farklı demografik değişkenleri (kardeş sayısı, doğum sırası, aile yapısı... vb.) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- c) Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile farklı demografik değişkenleri (yaş, meslek, eğitim durumu... vb.) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3 Araştırmanın Önemi

Ebeveynlerin çocuklarının duygularına yönelik benimsedikleri sosyalleştirme yaklaşımları, onların duygu düzenleme becerilerinin ve duygusal tepkilerinin şekillenmesinde temel belirleyicilerden biri olarak kabul edilmektedir. Eisenberg ve çalışma arkadaşlarının (1998) ortaya koyduğu kuramsal model, ebeveyn tepkilerinin çocukların empati gelişimi ve genel duygusal yeterlilikleri üzerindeki kritik rolünü vurgulamaktadır. Özellikle destekleyici nitelikteki sosyalleştirme stratejileri, çocuğun duygulara karşı daha açık bir tutum sergilemesine ve duygusal farkındalık düzeyinin artmasına katkı sağlamaktadır. Buna karşın cezalandırıcı ya da yok sayıcı ebeveyn tepkilerinin, çocukların sosyal-duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyebildiği belirtilmektedir.

Güncel literatür, ebeveynlerin sergilediği destekleyici duygu sosyalleştirme stratejilerinin, çocukların empatik eğilimlerini ve sosyal becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu stratejiler arasında çocuğun duygularını kabul etme, duygularını ifade etmesine izin verme, rehberlik etme ve problem çözme süreçlerinde yardımcı olma gibi davranışlar yer almaktadır (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad, 1998). Destekleyici tepkiler, çocukların hem kendilerinin hem de başkalarının duygularını daha iyi anlamalarına, duygusal farkındalıklarının artmasına ve sosyal ilişkilerinde daha uyumlu davranışlar sergilemelerine katkı sağlamaktadır (Morris vd., 2007).

Buna karşılık, olumsuz duygu sosyalleştirme stratejilerinin örneğin cezalandırıcı, küçümseyici, reddedici ya da görmezden gelen tepkilerin– çocukların sosyal-duygusal gelişimini olumsuz etkilediği pek çok çalışmada ortaya konmuştur. Bu tür yaklaşımlar, çocukların duygularını bastırmalarına, kaygı ve depresyon gibi içe yönelimli sorunlar geliştirmelerine yol açabilmektedir (Fabes, Poulin, Eisenberg ve Madden-Derdich, 2002).

Ayrıca, olumsuz duygu sosyalleştirme biçimleri, çocuklarda saldırganlık, öfke patlamaları ve uyumsuz davranışlar gibi dışa yönelimli problem davranışların görülme olasılığını artırmaktadır (Eisenberg vd., 2005; Tan vd., 2020).

Mevcut araştırma, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların empatik becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyerek, bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Elde edilecek bulguların, çocukların empatik gelişimini desteklemek için ailelere ve eğitimcilere yönelik müdahale programlarının hazırlanmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Böylece araştırma, hem teorik bilgi birikimine hem de uygulamalı çalışmalara temel oluşturabilecek bilimsel veriler sunacaktır.

Türkiye gibi kolektivist kültürlerde, duyguların ifade edilme biçimi ve ebeveyn-çocuk etkileşimlerinde benimsenen tutumlar, kültürel normlar ve değerlerle yakından ilişkilidir. Duyguların ifade edilmesine verilen toplumsal onay, ebeveynlerin çocuklarının duygusal deneyimlerine verdikleri tepkileri şekillendirmekte; bu da çocukların empatik becerilerinin gelişiminde belirleyici bir faktör hâline gelmektedir (Kağıtçıbaşı, 2007). Yerel bağlamda yapılacak çalışmalar, kültürel olarak farklılaşan ebeveynlik uygulamalarının, çocukların sosyal-duygusal yeterlilikleri üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza katkı sağlar.

Bu araştırmanın, yerel bağlamda ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların empatik gelişimleri arasındaki ilişkiyi sistematik biçimde incelemesi, hem akademik literatüre hem de uygulamaya dönük önemli kazanımlar sağlayacaktır. Çalışmanın bulguları, erken çocukluk eğitim programlarında empatiyi destekleyici etkinliklerin geliştirilmesine ve öğretmenlere yönelik eğitim içeriklerinin oluşturulmasına bilimsel bir temel sunabilir. Aynı zamanda, bakanlık için aile odaklı sosyal destek programlarının planlanmasında ve koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin tasarlanmasında veri temelli bir yol gösterici olabilir.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma,

- 2024-2025 eğitim öğretim yılında Malatya ili merkez ilçelerindeki (Battalgazi ve Yeşilyurt) MEB'e bağlı bağımsız anaokulları ile ilkokullara bağlı anasınıflarında eğitim gören 48-72 aylık 218 erkek, 216 kız çocukların 434 ebeveynleri ile,
- Verilerin toplanması süreci 2024-2025 eğitim öğretim yılının Mayıs ile Haziran ayları arasındaki bir aylık süre ile,
- Bulgular ise; araştırmaya katkı sunanların "Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği" ile "Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği"ne verdikleri cevaplar ve "Kişisel Bilgi Formu"ndan elde edilen bilgilerle sınırlıdır.

1.5 Tanımlar

- a) **Duygu Sosyalleştirme:** Duygu sosyalleştirme, çocukların duygusal deneyimlerini anlamaları, uygun şekilde ifade etmeleri ve bu duyguları düzenlemeyi öğrenmeleri sürecinde kritik rol oynayan sosyal-öğretisel etkileşimleri kapsar. Buna ebeveynlerin duygusal tepkileri, duygu açıklamaları ve modelleri dahildir; söz konusu etkileşimler, çocuğun duygusal farkındalığını, düzenleme stratejilerini ve empatik ilişkiler kurma yetisini şekillendirir. Ayrıca, kültürel normlar ve bakım verenlerin duygulara dair tutumları, çocukların hangi duyguların ne zaman, nerede ve nasıl yaşayabileceğini öğrenmelerinde belirleyici rol üstlenir (Clark ve Altarriba, 2022).
- b) **Empati:** Başkalarının duygularını anlama ve başkalarının duygusal durumlarına tepki gösterme yeteneği olarak ifade edilir (Davis, 1983).
- c) **Sosyo-kültürel Bağlam:** Belirli bir toplum veya kültür içinde ebeveynlerin ve çocukların duygusal ifade biçimlerini şekillendiren ve etkileyen sosyal ve kültürel faktörlerin bütünüdür (Markus ve Kitayama, 1991; Çıkrıkçı-Demirtaşlı, ve Sunar, 2013).
- d) **Duygusal Düzenleme:** Bireylerin duygusal tepkilerini tanıma, yönetme ve uygun şekilde ifade etme süreci şeklinde tanımlanmaktadır (Thompson, 1994; Gençöz, 2000).
- e) **Sosyal Gelişim:** Çocukların diğer bireylerle ilişki kurma, sosyal becerilerini geliştirme ve toplumsal normları öğrenme süreci şeklinde tanımlanabilir (Şahin,

2003).

- f) **Sosyal İlişkiler:** Bireyler arasındaki arkadaşlık, işbirliği ve iletişim gibi sosyal etkileşimler olarak ortaya çıkar (Rubin et al., 2006; Korkut-Owen, ve Göçer, 2012).

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde erken çocukluk döneminde duygu sosyalleştirme davranışları ile empati kavramlarına ilişkin kuramsal bilgilere ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1 Duygu Sosyalleştirme

Duygu sosyalleştirme kavramını daha iyi açıklayabilmek için öncelikle “duygu” ve “sosyalleşme” kavramları ele alınmalıdır. Duygu, belirli bir hisle birlikte ortaya çıkan, o hisse özgü düşünceler, psikolojik ve biyolojik tepkiler ile çeşitli davranış eğilimlerini içeren bir deneyimdir (Goleman, 1996; Akt. Tuğrul, 1999). Duygu, öznenin iç dünyasındaki bileşenleri belirtmek için kullanılır (Erden, 2021). Duygu bir enerji aktarımıdır. Yaşamın ilk yıllarında bebekler bu enerjiyi nasıl kullanabileceklerinin farkında değildirler. Ancak zamanla bu enerjinin yani duygu aktarımının, hangi gereksinimlere cevap verdiğini hangilerine ise cevap veremediğini kavrayarak seçici davranmaya başlar. Kısacası, duyguları ve karşılığında aldığı tatmin edici yanıtlar doğrultusunda hareket etmeye başlar. Enerjinin, özel ve değerlendirici bir şekilde kullanılması duygular yoluyla gerçekleşir (Tuğrul, 1999).

Duygular iki şekilde hizmet eder. Birincisi, bireye enerji sağlayıcı, onu harekete geçirici görevde bulunmaktır. İkincisi ise çevreyi kendi gereksinim ve isteklerine göre manipüle edebilmesi ve bu konuda yönlendirici fonksiyonu olmasıdır. Birey eğer manipülasyon sonucunda istediği sonucu elde ederse olumlu duygular, istediği sonuçlarla karşılaşamazsa da olumsuz duygular ortaya çıkar (Tuğrul, 1999; Gross & Thompson, 2007). Tanımlar düşünüldüğünde duygunun sosyal ortamlardaki davranışlara etkisi oldukça güçlüdür (Lewis ve Michalson, 1983).

Sosyalleşme ise bireyin içinde bulunduğu toplumla bütünleşip toplumun inanç ve değer yargılarını öğrenmesidir (Akt. Kandır ve Alpan, 2008; Aral vd., 1981: 65-68). Bireyin sosyalleşebilmesi için bir veya birden fazla kişiyle etkileşim içerisinde olması gerekir. Etkileşim sırasında karşısındakinin bireysel özellikleri ve içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını sosyal örüntüsünü de öğrenmiş olur. Birey bu deneyimler sırasında kendisini diğer insanlardan ayıran özelliklerinin de farkına varacaktır.

Böylelikle hem sosyalleşme hem de bireyselleşme adına ilk adımlarını atmış olur (Warren ve Stifter, 2008).

Sosyalleşme kavramı birçok farklı kuram tarafından ele alınmıştır. Davranışçı kurama göre sosyalleşme toplum tarafından kabul gören davranışsal alışkanlıkları bireye aşılama sürecidir. Bu süreçte bireyin çevresindekiler (anne-baba-öğretmen vb.) öğreten birey ise “öğrenen” konumundadır. Sosyal öğrenme kuramı ise sosyalleşme üzerinde en temel iki ilkenin “model alma” ve “taklit” olduğunu öne sürerler. Çocuk özdeşim kurarak toplumu öğrenir ve sosyalleşir (Orçan, 2021). Sosyalleştirme kavramı ise bireyi bulunduğu toplumun kurallarını benimsetme işlemidir (Karakaş, 2024).

Duygu sosyalleştirme anne babaların çocukların duygu ve deneyimlerine verdikleri tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Duygu sosyalleştirmede amaç çocuğun duygu yeterliliğinin geliştirmektir (Friedlmeier, Çorapçı ve Cole, 2011). Bu kavramda çocukları korku endişe, stres gibi olumsuz duygular yaşarken anne babaların verdikleri tepkilerin yanında kurdukları iletişimde önemlidir (Einsenber vd. 1999). Anne babaların duyguların ifade etme biçimleri çocukların sosyal duygusal gelişimleri açısından önemli bir faktördür. Çocuklar dolaylı olarak anne babaları izleyerek ve onları taklit ederek başkalarının duygusal tepkilerini anlama becerisi kazanırlar. Duygunun sosyalleştirildiği tüm durumlar duygu sosyalleştirmesi kavramı içerisinde düşünülebilir.

Anne babaların duygular hakkında çocukları ile konuşmaları duygu sosyalleşmesinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ebeveynler günlük hayatta belirli duyguları vurgulamakta ve çocukların olumsuz duygu durumları ile başa çıkmalarında yol gösterici olabilmektedir (Gottman, Katz ve Hooven, 1996; Akt. Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar, 2017). Ebeveynler ve öğretmenler duygusal yeterliliği destekleyici ya da engelleyici birçok deneyim sağladıklarından birincil duygu sosyalleştiricilerdir (Denham, Bassett ve Zinsser, 2012; Akt. Ersay, 2021).

2.1.1 Duygu Sosyalleştirme Tepkileri

Çocukların olumsuz duygularına verilen tepkiler çocukların ilerde bu olumsuz duygularla baş etme durumlarına etki etmektedir. Kendi duygularını tanıyan, düzenleyebilen anne babaların çocukları da genellikle kendi duygularını tanıyıp olumsuz duyguları ile doğru bir şekilde baş edebilen çocuklar olmaktadır. Ebeveynlerin verdikleri tepkilere göre duygu sosyalleştirme tepkileri oluşmaktadır. Örneğin rahatlatma, sorunla başa çıkmada yardımcı olma gibi tepkiler olumlu duygu sosyalleştirmelere girerken; cezalandırma, küçümseme gibi davranışlar olumsuz duygu sosyalleştirme tepkilerine

girmektedir (Eisenberg vd, 1999; Garner, Dansmore ve Southam- Gerrow, 2007; Gottman ve ark., 1996; McElwin ve ark., 2007; Mirable ve ark., 2009; ; Warren ve Stifter, 2007; Yağmurlu ve Altan, 2011; Yağmurlu, Yavuz ve Altan, 2012; Yap ve ark., 2010; Akt. Güven, 2013).

Her ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bunun en temel sebebi hepsinin duygu sosyalleştirme hedeflerinin farklı olmasındandır. Bazı ebeveynler çocuklarındaki öfke ya da üzüntü gibi olumsuz duyguların kötü olduğuna ve bunların kontrol altında tutulması gerektiğine inanırlar. Bir başka aile de ise bu durum tam tersi olarak şekillenebilir. Ebeveyn olumsuz duygular karşısında onlarla başa çıkma yöntemlerini çocuklarına öğretirler. Bu duygularla başa çıkma sürecinde her zaman çocuklarının yanında olurlar. Bu ailenin tepkileri olumlu duygu sosyalleştirme tepkilerine girerken diğer aile çocuklarının duygularını görmezden gelerek olumsuz duygu sosyalleştirme yaparlar (Eisenberg vd. 1998; Gottman, 1966; Güven ve Erden, 2013).

Eisenberg (1999) duygu sosyalleştirme tepkilerini alt başlıklara ayırarak daha detaylı bir biçimde ele almıştır. Olumlu duygu sosyalleştirme süreçlerini Duyguya Odaklı Tepkiler, Duygu İfadesini Kolaylaştırıcı Tepki, Probleme Odaklı Tepki olarak ele alırken, olumsuz duygu sosyalleştirme tepkilerini; Küçümseyici Tepkiler, Cezalandırıcı Tepkiler, Ebeveynde Kaygı Tepkileri olarak incelemiştir (Eisenberg ve ark. 1999, Gottman ve ark. 1996, McElwain ve ark. 2007, Warren ve Stifter 2007, Yağmurlu ve Altan 2011).

a) Duyguya Odaklı Tepkiler: Çocukların duygusal olarak uyarıldıkları vakit ebeveynin ilgi ve alaka göstererek çocuğun dikkatini farklı yöne çekmesi ve duygusal olarak daha iyi hissetmesini sağlamasıdır. Örnek verecek olursak arkadaşından ayrılan bir çocuğun üzgün olması karşısında ebeveynin daha eğlenceli etkinliklere çocuğunu teşvik etmesi duygu odaklı bir tepkidir.

b) Duygu İfadesini Kolaylaştırıcı Tepkiler: Ebeveynin çocuklarının duygularını onaylayıp bu duyguları özgür bir biçimde ifade etmesini özendirmesidir. Örneğin ailenin, parkta oynarken köpekten korkan bir çocuğa bu duygu karşısında ağlamanın gayet normal olduğunun açıklanması ve onu cesaretlendirmesi duygu ifadesini kolaylaştırıcı tepkilerdendir.

- c) **Sorun Odaklı Tepkiler:** Ebeveynin çocuğunu duygusal olarak zorlayan problemlere karşı yönlendirmesi, problemle nasıl başa çıkacağını öğretmesidir. Örneğin oyuncağını kaybettiği için üzgün olan çocuğuna bakabileceği tüm yerleri sıralamak ve arama sırasında yardımcı olmak sorun odaklı tepkilerdendir.
- d) **Küçümseyici Tepkiler:** Ebeveyn bu tepkilerde çocuğunun olumsuz duygularını önemsemez ve küçümseyici tepkiler verir. Örneğin oyuncağını kaybettiği için üzülen ve ağlayan çocuğuna “buna mı ağlanır?” gibi tepkilerde bulunur.
- e) **Cezalandırıcı Tepkiler:** Çocuk olumsuz duygularını ifade ettiğinde karşılığında sözel veya fiziksel olarak ceza ile karşılaşır. Örneğin markette insanların içinde bağırarak ağlayan çocuğuna ebeveynin kızması veya onu parka götürmekten vazgeçmesi cezalandırıcı tepkilerdendir.
- f) **Ebeveynde Kaygı Tepkileri:** Çocuğunun yaşadığı olumsuz duygular karşısında ebeveynin üzüntü veya kaygı duymasıdır. Sınavdan düşük aldığı için üzülen çocuğu karşısında ebeveyninde üzülmesi kaygı tepkilerine örnek gösterilebilir (Çorapçı, 2012, s. 273; Eisenberg vd., 1998; Güven ve Erden, 2013; Yağmurlu ve Altan, 2010; Büyükbıçer, 2019).

Mirabile, Scaramell, Sohr-Preston ve Robison (2009) duygu sosyalleştirme tepkilerini iki başlık altında incelemişlerdir. Bunlar; Dikkat Dağıtıcı Tepkiler ve Duygu Yoğunlaştırıcı Tepkilerdir.

- i. **Dikkat Dağıtıcı Tepkiler:** Bu tepkilerde çocuğun dikkati olumsuz duygu yaşamasına sebep olan öznenen uzaklaştırılır ve başka odak noktasına çekilir. Bu sayede ebeveynler çocuklarının duygu düzenleme becerilerine katkı sağlamış olurlar. Bu tepki sırasında çocukları rahatlatıcı ve sakinleştirici yöntemler kullanılır.
- ii. **Duygu Yoğunlaştırıcı Tepkiler:** Çocuğun dikkati olumsuz duygu yaşamasına sebep olan özne de toplatılır. Ebeveynler bu süreçte çocuğun duygularını yoğunlaştırarak duygusal uyarılmalarını artırmaktadırlar. Bu durum çocuktaki olumsuz duyguları azaltmaz aksine dışavurumunu artırmaktadır.

2.1.2 Duygu Sosyalleştirme Modelleri

Duygu sosyalleştirme kavramı için literatürde farklı modeller geliştirilmiştir. Bu modellerden bazıları aşağıda açıklanmıştır.

2.1.2.1 Açıklayıcı (Heuristic) Model

Bireyin duygularını düzenleyip başka kişilerle anlamlı ve etkili ilişkiler içinde olması sosyal ve duygusal gelişimin ana ölçütüdür (Edwards, 2018:4). Bebeklerin dünyaya geldiği ilk andan itibaren iletişim, güven duyma, merak etme, hissetme gibi davranışlarla sosyalleşme ve duygusal kabiliyetleri hızla gelişmeye başlar. Bu gelişimle birlikte sosyal etkileşim ve çevresiyle iletişimi artar. Bu yolla kazanılan deneyimler onların çevreyi ve kendilerini algılayıp ifade ediş biçimlerini şekillendirerek duygularını kontrol edebilmeyi sağlar (Alexander, 2020). Bu süreçte ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları çocuğun duyguları tanıması kendini ifade edebilmesi açısından oldukça önemlidir. Alan yazın incelendiğinde Eisenberg, Cumberland ve Spinrad'ın (2001) açıklayıcı modelde duygu sosyalleştirme davranışlarını 3 başlık altında ele aldıkları görülmektedir. Bu modelde duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuğun yaşından, cinsiyetinden, ebeveynin kişilik özelliklerinden, duygu düzenlemelerinden, kültüre ait özelliklerden ve duygu sosyalleştirme yapılan bağlamın özelliklerinden etkilendiği öne sürülür (Eisenberg, 1998).

a) Model Olma

Çocuk başta anne babası olmak üzere sosyal çevresinden duyguları öğrenir ve bu duyguların nasıl ve hangi şartlarda kullanılacağını dolaylı olarak görmüş olur. Çocuk bu sosyalleştirme aşamasında aktif olarak ebeveynlerini izler ve şemalar oluşturur. Oluşturduğu bu şemaları kendi duygularıyla harmanlayarak davranışlarına yansıtır. Ebeveynler model alma davranışlarında kendi duygularını sergilerler. Sergilenen duygular çocuk tarafından anlamlandırılır (Gottman, Katz ve Hooven, 1996).

Ebeveynlerin olumlu duyguları çocuk tarafından taklit edilirken aynı şekilde olumsuz duyguları da çocukları tarafından model alınır. Denham (1997) tarafından yapılan araştırmada anneleri sürekli sinirli ve gergin olan çocukların daha fazla öfke duygusu yaşadıkları ve öfkenin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklar olumlu ve olumsuz duygusal davranışlardan hangisine daha fazla tanık olursa o duygu anlamlandırıp davranışlarına yansıtmaktadırlar.

b) Duygu Koçluğu (ebeveynin çocuklarının duygularına verilen tepkileri)

Duygu koçluğu aile içerisinde duyguların tartışılması ve konuşulmasıdır. Bu tartışma esnasında duyguların isimleri, neleri ifade ettikleri, nedenleri sonuçları, nasıl ortaya çıktığı ve nasıl ifade edildikleri konusunda ebeveynler çocuklarına büyük oranda yardımcı olmaktadır. Bunları öğrenmek çocuklara duygularını düzenlemeleri ve onları ifade etme becerilerini geliştirecektir. Örneğin duyguların tartışıldığı ve duygular hakkında konuşulan bir ailede büyüyen 3 yaşındaki bir çocuk 6 yaşına geldiğinde başkalarının duygularını anlama ve yorumlama konusunda oldukça iyi bir konumda olacaktır (Dunn, Brown ve Beardsall, 1991: Akt. Ahn ve Stifter, 2006).

Ebeveyn duygu koçluğu sırasında tıpkı bir duygu antrenörü gibi kendi duygularının farkındadır ve çocuğunun olumsuz duygu durumlarında yanında olarak durumu analiz etmesine yardımcı olur. Dunn ve Brown (1994)'e göre aile içerisinde duyguların konuşulup tartışılması çocukların duyguları anlama ve değerlendirme becerilerini geliştirmektedir.

Jhon Gotman ve ark.(1996) duygu koçluğunu 5 ana başlıkta ele almışlardır. Birinci basamakta ebeveyn duyguların farkındadır. Örneğin çocuğu sinirli görünüyorsa öncelikle bu durumu fark eder ve kabul eder. İkinci basamakta ebeveyn duygusal durumlar üzerinden çocuğuyla bağ kurmaya çalışır yani bunu bir fırsat olarak görür. Ebeveyn bu aşamada duyguları öğretir ve yakınlık kurar. Daha sonraki basamakta ebeveyn duyguları onaylar ve yargılama yapmaz. Duyguların sözel olarak ifade edilebilmesi için yönlendirmelerde bulunur. Örneğin “sanki sinirli görünüyorsun. Bu doğru mu?” şeklinde yönlendirerek duyguyu açıklamasına yardımcı olur. Son olarak ebeveyn olumsuz duygu karşısında problemin nasıl çözüleceğine dair rehberlik eder. Bu aşamada çocuğun duyguları kabul edilir ancak davranışları konusunda sınırlar koyulabilir.

Çocuğun hem kendi hem başlarının duygularını anlayabilmesi ve bu duygularını yönetebilmesi için ailesinin duygu koçluğuna ihtiyacı vardır. Duygu koçluğu sırasında önemli bir sosyal etkileşim ve duygusal modelleme yaşanır. Duygu koçluğu yapılan ailede büyüyen çocukların duygu koçluğu yapılmayan ve destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri alamayan akranlarına oranla duygusal yeterlilikleri daha gelişmiş oldukları saptanmıştır. Aynı zamanda akranları ile iletişimleri daha güçlü ve kurdukları oyunlarda dikkatleri daha odaklıdır (Gottman vd., 1996; Denham, 1998).

c) Duygu Tartışmaları

Duyguları tartışmak ve onlar hakkında konuşmak çocukların kendi duyguları hakkında konuşmalarını ve duygu bilgilerinin artmasını sağlar. Bu süreçte ebeveyn ile duygu değerlendirmeleri yapılır, duyguların neden ve sonuçları hakkında iletişim kurulur. Bu durum çocuğun duyguları anlama ve ifade etme becerilerine hizmet eder. Ebeveyn ile duygu tartışmaları yapılan çocukların duygularını ifade etme becerisinin daha gelişmiş olduğu söylenebilir. Duygu dili gelişmiş olan çocuğun akranları ile iletişimi daha güçlü olurken empati kurma becerileri de gelişmiş olur (Warren ve Stifter, 2008).

Ebeveyn duygu tartışmaları sırasında yalnızca duyguları tanıtmaz aynı zamanda duygu düzenleme stratejilerini de çocuğuna öğretir. Başkalarının duyguları üzerinden de duygu sosyalleştirmeleri yapılarak empati duygusunun gelişimi sağlanmış olur. Ebeveynlerin bu süreçte kullanacağı ana kaynak kitaplar ve öyküler olabilir. Kitap okuma duyguların öğretimi konusunda çok önemlidir. Kitap okuma sırasında ebeveyn karakterler üzerinden giderek neden sonuç ilişkisi kurdurur. Empati kurmasını isteyerek çocuğun karakterin duygularını hissetmesini sağlayabilir. Bu sayede duygu düzenleme stratejilerini öğretmiş olur. (Watanabe, 2015).

Çocuklarla geçmişte yaşanan duygular hakkında konuşmalar yapmak, o duyguları yeniden hatırlatmak ve onlara kendi duygularına karşıdan bakmalarını sağlamak duyguları anlamlandırma ve değerlendirme için oldukça önemlidir (Denham, Kochanoff, 2002). Erken çocukluk döneminde duygular hakkında ne kadar konuşulup tartışmalar yapılırsa çocukların duyguları anlama ve öngörme yetenekleri o kadar gelişmektedir. Lagattuta ve Wellman (2002) yaptıkları çalışmada duygular hakkında tartışılan çocukların duyguları daha iyi anlayıp daha tutarlı tahminlerde bulunduklarını ortaya koymuşlardır. Duygular hakkında daha detaylı açıklamalar yapan annelerin çocuklarının ahlak gelişimleri ve sosyal uyumlarının duygular hakkında tartışma yaşamayan çocuklara oranla daha gelişmiş olduğu saptanmıştır (Laible, 2004).

Duygu tartışmaları çocuk açısından her zaman olumlu duygu sosyalleştirme sürecini kapsamayabilir. Ebeveynin duygusal tartışma kapasitesi yani yorumlarının niteliği istenen düzeyde olmayabilir. Bu yorumlar çocuğa duygusal açıdan yeni bir bilgi veya tecrübe sağlamak yerine yanlış ve eksik bilgi verebilir. Bunun sonucunda çocuklar olumsuz duygularıyla baş etme konusunda sıkıntı yaşayabilir. Örneğin olumsuz duygularını saldırganlık olarak dışavuran çocukların anneleri bu duyguyu anlayıp kabul etmek yerine olumsuz etiketlerde bulunabilir. Bu durum çocuklarda sosyal yeterliliğin yeteri kadar gelişmemesine sebep olabilir (Denham ve Kochanoff, 2002).

2.1.2.2 Duygu Yetkinliği Modeli (Emotion Competence Model)

Saarni duygusal yetkinlik modelini 1990'lü yıllarda oluşturmuştur. Bireylerin duygusal yetkinliklerini hangi sosyal bağlam içerisinde ve nasıl geliştirdiklerini açıklamaya çalışmıştır. Saarni (1999) ye göre duygusal yetkinlik başkalarının duygularının farkında olma, empati kurabilme, duygularını ifade edebilme gibi duygusal becerilerin toplamıdır. Bu modelde ebeveynler küçümsemek ya da cezalandırmak gibi olumsuz duygu sosyalleştirmeler yerine destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlar (duygu koçluğu gibi) hedeflenir.

Saarni (2011) duygusal yetkinlik kavramını 8 temel alan olarak açıklar. Bu alanlarda ilk basamak çocuğun duyguları tanınması ve fark etmesidir. Kendi duygularının farkında olan bireyden başkalarının duygularını anlamlandırması ve empati kurması beklenmektedir. Birey duygularının hem kendisini hem çevresini etkilediğinin farkında olarak duygusal düzenlemelerini yapmaktadır. Ayrıca çocuğun duygularını ifade edebilmesi için yeterli duygu sözcük dağarcığına sahip olması gerekir. Duygusal yetkinliği gelişmiş bireylerde duygu temelli bağ kurma ve paylaşım yapma becerileri görülmektedir.

Bu modelde tutarlı ve destekleyici tepkiler gösteren ebeveynlerin çocuklarının duygusal yeterlilik becerilerinin gelişmiş olduğu ayrıca bu çocukların sosyal ilişkilerinde olumlu davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Ancak duygusal yetkinliğin yeteri kadar gelişmemiş olması durumunda çocuklarda bazı psikopatolojiler görülmektedir. Bu model eksik duygu yetkinliğinin neden bu psikopatolojilere sebep olduğuna henüz açıklık getirememektedir (Denham, 2004; Akt. Güven, 2013).

2.1.2.3 Farklılaşan Duygular Modeli (Differential Emotions Model)

Izard'a (1977) göre her bir duygu birbirinden bağımsız ve farklı bir motivasyonu vardır. Duygular doğuştan gelmektedir. Ancak sonradan gelişir ve farklılaşabilir. Izard duyguların her birinin farklı bir yüz ifadesi olduğunu ayrıca bunların evrensel olduğunu savunur. İlgi, neşe, üzüntü, öfke, korku, iğrenme, utanç, suçluluk, çekingenlik bu modeldeki 10 temel duygulardır ve biyolojik temelleri sebebiyle refleksif olarak ortaya çıkabilirler. Farklılaşan duygular modeli 5 ilke üzerine kurulmuştur;

- 10 temel duygu insanların temel motivasyon kaynağıdır.
- Tüm temel duygular kendine özgü motivasyon sürecine sahiptir.
- Duygular bireyin davranışlarını yöneltir. Örneğin korkan kişi kaçmaya başlar.
- Duygular birbirleri ile etkileşim halindedir. Bir duygu, başka bir duygunun

güçlenmesine ya da zayıflamasına yol açabilir. Örneğin suçluluk duygusu beraberinde utanç getirebilir.

- e) Duygular doğuştan gelir ancak bilişsel gelişimler ve sosyal normlar doğrultusunda daha karmaşık yapılara şekillenebilirler (Izard, 1977).

Izard (2007) bu modele bazı eklemelerde bulunmuştur. Temel duyguların biyolojik temelleri olduğunu ancak bilişle yoğurulduğunda anlamlı hale geldiğini savunur. Her birey aynı duyguyu farklı şekillerde yaşar ve bunun sonucunda “duygusal şemalar” oluşturur. Bu şemalar sayesinde birey aynı duyguyu daha sonra tekrar yaşadığında nasıl davranacağını öğrenmiş olur. Yani duygular doğuştan gelse bile zamanla bilişsel süreçlerden geçirilerek öğrenilir. Duygusal şemalar günlük hayatta birçok kez kullanılır.

2.1.2.4 Potansiyel Birleşim Modeli (Potential Combined Model)

Bu model çocukların duygusal gelişimleri için biyolojik yatkınlıklar, bilişsel süreçler, sosyal alan ve ebeveyn tepkileri gibi olguları bir araya getirerek duygu düzenleme becerilerinin nasıl geliştiğini açıklamaya çalışmaktadır. Diğer modellerde bulunan duygu yetkinliği eksikliği ya da cinsiyete bağlı farklılaşan duygusal yönlendirmelerde oluşan psikolojik sorunların her zaman görülemeyeceğini belirtir. Örneğin yeteri kadar duygu koçluğu yapmayan annenin çocuğu olumsuz duygularıyla yanlış şekilde başa çıkmaya çalışabilir (ağlama krizleri gibi). Ağlama krizleri karşısında anne küçümseyici ya da cezalandırıcı tepkiler verdiğinde bu kez üzüntüsünü bastırarak uygun olmayan yollarla farklı tepkiler verebilir. Bu süreç uzun süreli düşünüldüğünde bazı psikolojik sorunlara sebep olabilir (Chaplin ve ark., 2010).

2.1.3 Anne Babaların Duygu Sosyalleştirme Uygulamaları ile İlişkili Faktörler

Çocukları olumsuz duygular yaşadıkları anlarda anne babaların bu durumlar karşısında çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler ve bu tepkiler sonucu girdikleri etkileşim duygu sosyalleştirme kavramı ile açıklanmaktadır (Eisenberg, vd., 1999; Gottman, vd., 1996).

Çocuğun duygusal anlamda yeterli ve yetkin olması için destekleyici duygu sosyalleştirme yaklaşımları çocuğa güvenli bir duygusal çevre ortamı yaratmayı, çocuğun kendi duygularını ve karşısındaki insanların duygularını anlamalarına yardımcı olmayı,

durumlar karşısında uygun duygusal tepkilerde bulunabilmesi için rehber olmayı ve çocuğun duygusal öz düzenleme gayretlerini takdir etmeyi hedefler (Güven, 2013).

Eisenberg, Cumberland ve Spinrad (1998), anne babaların duygu düzenleme becerileri, psikolojik sorunları, anne babaların kişilik özellikleri ve eşler arasındaki uyum gibi çeşitli faktörlerin duygu sosyalleştirme ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Duygu sosyalleştirme uygulamalarının daha iyi anlaşılıp uygulanabilmesi için bu faktörler üzerinde durulması gerektiğini belirtmişler.

2.1.3.1 Anne Babaların Duygu Düzenleme Becerileri

Thompson'a (1994) göre *‘‘duygu düzenleme; amaçlara ulaşmak için kişinin duygusal tepkilerini, özellikle bu tepkilerin geçici ve yoğun özelliklerini gözlemleyebilmek, değerlendirebilmek ve düzenlemekten sorumlu içsel ve dışsal süreçleri kapsayan bir durumdur’’*. Duygu düzenleme, duyguları kontrol edebilme ya da onları durdurma anlamı taşımaz. Bununla birlikte sosyal etkileşimlerde, insanların amaçları doğrultusunda duygularını gizleyerek onları farklı bir şekilde ortaya koyabilme kabiliyetini de kapsamaktadır (Walden ve Smith, 1997). Bunun dışında duyguları kontrol edebilmeyi istemenin ötesinde onların daha yumuşak geçişlerle tecrübe edilebilmesi de duyguların düzenlenmesi açısından değerlidir (Linehan, 1993; Akt. Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar, 2017).

Anne babaların duygu düzenleme deneyimleri ve duygularıyla başa çıkabilme davranışları, çocuklarıyla ilgilenirken verdikleri tepkilere de yansımaktadır (Eisenberg vd., 1998). Zeman ve diğerlerine göre (2006), duygu düzenleme konusunda etkili ve doğru beceriler sergileyebilen anne babalar çocuklarına karşı daha içten ve destekleyici tepkilerde bulunurken; işlevsel olmayan anne baba çocuk etkileşimlerinin sonuçları da çocuklarda önemli davranış sorunlarına neden olabilmektedir. İşlevsel olmayan anne çocuk iletişimleri; çocuğa karşı suçlayıcı, yargılayıcı, aşağılayıcı ve destekleyici olmayan tutumları içermektedir (Özbaran ve Aydın, 2007; Akt. Kuzu, 2019).

Duygu düzenleme becerilerinin niteliğini düşük gelir düzeyi ve anne babanın eğitim düzeyi, aile içi çatışmanın yoğunluğu ve sıklığı gibi ailesel risk faktörlerinden etkilendiği ve bu durumlarının şiddet düzeyinin de duygu düzenleme becerilerini etkilediği belirtilmektedir (Hoff, Laursen ve Tardif, 2002; Güven ve Erden, 2017).

Çocukların olumsuz tepki vermeleri ve bu tepkilerde ısrarcı davranışlar sergilemeleri, anne babaların çocukların isteklerini ya da ihtiyaçlarını yanıtsız bırakması gibi durumlar duygu düzenlemenin parçası olarak duygu sosyalleştirme biçimlerini ifade

etmektedir (Denham, 2007). Atay (2009) ise erken çocukluk döneminde çocuğu olan anneler ve çocuklarıyla yaptığı çalışmada annelerin duygu sosyalleştirmelerini incelenmiştir. Araştırmada, duygu farkındalığı düşük olan annelerin duygularla başa çıkma stratejilerini daha sınırlı kullandıkları ve bunun sonucunda çocuklarının olumsuz duygularını yönetmede yetersiz kaldıkları belirlenmiştir.

2.1.3.2 Anne Babaların Psikolojik Sorunları

Psikolojik yönden sorunlar yaşayan anne babaların duygu sosyalleştirme uygulamaları da işlevsiz hale gelmektedir. Çünkü bireyin kendisi tam manada sağlıklı olmadığı müddetçe çevresindekilere de fayda sağlayamaz. Bu durumda olan anne babalar da öncelikli olarak kendi problemlerine odaklanırlar ve çocuklarının duygusal tepkilerine karşı olumlu davranışlar sergileyemezler. İlerleyen süreçte olumlu ebeveyn tutumlarında azalmalar görülürken, çocuklarıyla olan etkileşimler de niteliksiz hale gelir (Baydar, Akçınar ve İmer, 2012; Akt. Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar, 2017).

Psikolojik bir probleminden dolayı ya da öfkeli olduğu bir anda çevresindeki insanlara bağırarak duygularını ortaya koyan bir ebeveynin çocuğu, kendisi de benzer duygusal durumu yaşadığında benzer duygular sergileyebilir (İlhan, 2017). Bu ve benzeri duyguları yaşayan ebeveynlerin çocuklarının sağlıklı düşüncelere sahip olarak yetişmesi, olumlu duygulara sahip bireyler olarak etkili iletişimler oluşturabilmesi için ebeveynlerin öncelikle yaşadıkları psikolojik sorunlarla baş etmesi ve bunları çözmesi gerekir. Sorunların çözümünde kendilerini yeterli ya da etkin göremeyen ya da sorunların boyutunun kendisinin çözemeyeceği boyutta olduğunu hisseden ebeveynler mutlaka uzmanlardan yardım almayı tercih etmelidir.

Morris ve diğerleri (2007), duygu sosyalleştirme konusunda yapılan araştırmalarda, klinik olarak tanı almış ebeveynler ve çocukları hakkında çok az çalışma olduğunu belirtmişlerdir. Bu az sayıdaki çalışmalarda da psikolojik sorunlar yaşayan ebeveynlerin, çocuklarının duygu düzenleme becerilerinde sınırlandırıcı tutumlar sergilediklerini ifade edilmiştir (Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar; 2017). Cindioğlu (2015) ise yaptığı araştırmada, okul öncesi dönemde çocuğu olan depresyon tanısı almış ve bu konuda tanısı olmayan ebeveynlerle duygu sosyalleştirme yaklaşımlarını karşılaştırmıştır. Çalışma sonuçlarına göre; depresyon tanısı alan annelerin bu konuda klinik tanısı olmayan annelere oranla, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme yaklaşımlarını daha çok kullandıklarını ortaya konmuştur.

2.1.3.3 Anne Babanın Kişiliği

Kişilik uzmanlarca, insan davranış ve tutumlarına doğrudan ya da dolaylı etkileri olan bir yapı olarak açıklanmaktadır (Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar; 2017). Freud'a göre kişilik id, ego ve süper ego'nun birleşimidir. Kaya'ya (1997) göre kişilik, kalıtım ile getirilen özelliklerin yanında çevrenin kişiye kazandırdığı özelliklerin bir bütünüdür. Bir başka ifadeyle kişilik; kalıtsal, çevresel, fiziksel ve zihinsel özelliklerle etkileşimli ve nispeten bu özelliklerinin de bir sonucu olan, belli ölçüde özgün ve tutarlı duygu, düşünce ve davranış kalıbı olarak tanımlanabilir (Özsoy ve Yıldız, 2013). Goldberg (1993) ise kişiliği, insanların kendilerini tanımlamada kullandıkları sıfatların kümelenmesinden oluşan beş faktörle açıklamaya çalışmıştır. Bunlar;

- Dışadönüklük (extraversion; kendinden emin, istekli),
- Gelişime açıklık (openness; meraklı, hayal gücü kuvvetli),
- Uyumluluk/geçimlik (agreeableness; cömert, kibar, sempatik),
- Sorumluluk/öz denetim (conscientiousness; organize, planlı, sorumlu)
- Duygusal denge/nevrotiklik (neuroticism; kaygılı, kendine acıyan) (Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar; 2017).

Hughes ve Gullone (2010), eş faktör arasından gelişime açıklık ve uyumluluk/geçimlik faktörlerinin, duygu sosyalleştirme uygulamaları ile daha uyumlu olduğu belirtmiştir. Ng ve Diener (2009) ise, dışadönük kişilerin olumlu duyguları sürdürme eğiliminde olduğunu belirtirken, nevrotik kişilik yapısına sahip bireylerin olumsuz duyguları daha fazla sürdürme eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir (Akt. Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar; 2017).

Duygu sosyalleştirme ile anne-baba kişilikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, duygu odaklı tepkilerin anne şefkatiyle ilişkili olduğu, sorun odaklı tepkilerin ise hem şefkat hem de tümevarımsal sorgulama ile bağlantılı olduğu bulunmuştur. Cezalandırıcı tepkiler, itaat isteği ve cezalandırıcı davranışlarla olumlu; şefkatle ise olumsuz ilişkilidir. Küçümseyici tepkilerin itaat isteği ve cezalandırıcı davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca, annelerdeki sıkıntı tepkileri şefkatle zayıf ve olumsuz, itaat isteğiyle ise güçlü ve olumlu bir ilişki göstermektedir (Yağmurlu, Yavuz ve Altan, 2012; Güven, 2013).

2.1.3.4 Eşler Arasındaki Uyum

Spanier, evlilikte uyumu, eşlerin günlük yaşama ve değişen koşullara birlikte uyum sağlaması ve zamanla birbirlerine uygun şekilde değişimleri olarak tanımlar. Sabatelli ise uyumlu evliliği, eşler arasında sağlıklı iletişimin kurulduğu, önemli konularda ciddi anlaşmazlıkların yaşanmadığı ve ortaya çıkan sorunların her iki tarafı da memnun edecek şekilde çözüldüğü bir birliktelik olarak ifade etmektedir. (Fidanoğlu, 2007).

Eşler arasındaki uyumun ölçümüne ilişkin makalelerde görüş ayrılıkları ve farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Bazı araştırmacılar, eşler arasındaki uyumu değerlendirirken, bireylerin evliliklerinden ne hissettiklerine odaklanmış ve uyumu, evlilik doyumu ya da mutluluğu gibi kişisel değerlendirmelere dayalı olarak ölçmüştür. Diğer araştırmacılar ise uyumu bireysel duygulardan ziyade, eşler arasındaki ilişkinin bir niteliği olarak ele almıştır (Erbek, Beştepe, Akar, Eradamlar ve Alpkın. 2005).

Eşler arasındaki ilişkinin niteliği, ana baba-çocuk arasındaki etkileşime katkı sağlayan önemli bir faktördür (Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar, 2017). Annelerin duygu sosyalleştirme uygulamalarının, çocuklarda gözlemlenen davranış sorunlarına katkısının incelendiği bir çalışmada, çocukların anne ve baba arasındaki çatışmadan dolayı kendilerini sorumlu tuttukları belirtilmiştir. Bunun sonucunda çocukların suçluluk duyduğu ve bu suçluluk hissinin olumsuz duygu sosyalleştirme uygulamaları yoluyla anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi olumsuz şekilde etkilediği ve dolayısıyla çocuklarda davranış sorunlarını arttırdığı ifade edilmiştir. Bu nedenle, eşler ya da aile bireyleri arasında yaşanan sık ve yoğun çatışmaların, ebeveynlerin duygu düzenleme becerilerini olumsuz etkileyerek, uygun olmayan meta-duygu felsefelerinin çocuklara aktarılmasına, yani olumsuz duygu sosyalleştirme tepkilerinin artmasına yol açabileceği düşünülmektedir (Güven ve Erden, 2017). Benzer şekilde, Fauber, Forehand, Thomas ve Wierson (1990) da eşler arasındaki yoğun çatışmaların, duygu düzenlemeyi zorlaştırdığını ve çocuklarda uyum ile davranış sorunlarının artmasına neden olduğunu belirtmektedir.

2.1.3.5 Çocuğun Cinsiyeti

Duygu sosyalleştirme davranışları bazen çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Diğer bir deyişle anne babalar kız ve erkek çocuklarına aynı duygusal tepkileri vermeyebilirler. Örneğin ağlayan bir kız çocuğuna annesi sarılarak teselli ederken neden üzgün olduğu konusunda yardımcı olmaya çalışır. Ancak aynı durumdaki

erkek çocuğuna ‘‘erkek adam ağlamaz’’ şeklinde kalıpsal bir cümle kurabilir. Yapılan çalışmalarda kız çocuğu olan ebeveynlerin üzüntü ve korku gibi duyguları erkek çocuğu olan ebeveynlere oranla daha fazla cesaretlendirdiği; erkek çocuğu olan ebeveynlerinde öfke gibi duyguları kız çocuğu olan ebeveynlere oranla daha fazla cesaretlendirdiği ortaya konmuştur. Okul çağında olan çocuklarla yapılan çalışmada ise kız çocuklarının annelere oranla babalarla daha fazla üzüntü içeren konuşmalar yaptığı sonucu elde edilmiştir (Adams, Kuebli, Boyd ve Fivush, 1995; Cassano, Peryy-Parrish ve Zeman, 2007; Chaplin vd., 2005).

Ebeveynlerin cinsiyete göre verdikleri tepkilerdeki farklılaşma çocukların duygularını ifade etmelerini etkileyebilmektedir. Kız çocukları üzüntü, şefkat, korku gibi duyguları daha rahat ifade ederlerken erkek çocukları öfke gibi güçlü duyguları daha rahat ifade ederler. Bu durum kız çocuklarının ilerleyen süreçlerde empati ve sosyal becerilerinin gelişmesine, erkek çocuklarının ise daha rekabetçi ya da dışa dönük olmasını sağlayabilir.

Anne babaların duygu tartışmaları yapmaları da çocuğun cinsiyetinden etkilenebilmektedir. Yapılan araştırmalar anne babaların kız çocukları ile yaptıkları konuşmalarda daha fazla duygu kelimesi kullandıkları saptanmıştır (Kuebli & Fivush, 1992). Anne babalar duygu sosyalleştirme tepkileri esnasında toplumsal cinsiyet rollerini teşvik edebilir. ‘‘kadınlık’’ ve ‘‘erkeklik’’ rolleri duygu sosyalleştirme tepkileri esnasında oldukça sık kullanılır ve bu tepkiler içinde yaşanan kültürden bağımsız değildir (Kılıç, 2020).

2.1.3.6 Çocuğun Yaşı

Duygu sosyalleştirme davranışları çocuğun yaşına göre farklılaşmaktadır. Çocukların duyguları anlama ve yönetebilme durumları zamanla gelişim göstermektedir. Gelişimin bütüncül bir şekilde devam ettiği düşünöldüğünde çocuğun bilişsel, sosyal ve dil gelişimi arttıkça duygu sosyalleştirme uygulamaları da değişim gösterecektir. Ebeveynler bu gelişimlere ayak uydurarak çocuklarının duyguları anlama, düzenleme ve ifade etme becerileri için farklı stratejiler kullanmaktadırlar (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad, 1998).

Erken çocukluk döneminde duygu sosyalleştirme davranışları genellikle duyguları tanıma ve düzenleme becerileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Henüz dünyaya yeni gelen bir bebeğin ilk duygusal tepkileri anne ve babanın yüz ifadeleri ve ses tonları ile mümkün olur. Bu yaşlarda anne babalar olumsuz duygulara karşı sarılma gibi tepkiler

verirler yaş ilerledikçe sorunu çözmeye yönelik öneriler sunmaktadırlar. Yağmurlu ve Altan (2010), 3–5 yaş çocukları üzerinde yaptıkları çalışmada ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuğun duygusal farkındalık ve empatik becerilerini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Fabes ve arkadaşları (1994), resimli kitap okuma sırasında annelerin duygu içerikli konuşmalarını incelemişlerdir. İlköğretim ve okul öncesi çağındaki çocuklar çalışmada kullanılmıştır. Çalışma sonucunda annelerin büyük çocuklara kıyasla okul öncesi çağındaki çocuklarına daha fazla olumlu duygu ifadeleri kullandıkları, küçük çocuklarının olumsuz duygusal tepkilerini en aza indirmeye çalıştıklarına ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada araştırmacı tarafından annelerin sosyo-duygusal gelişime uygun olarak küçük çocukların duygu sosyalleştirmeleri sırasında daha dikkatli oldukları; duygu ifadelerini daha dikkatli kullandıkları ifade edilmektedir.

2.1.3.7 Çocuk Yetiştirme Tutumları

Anne babalar kendi düşüncelerinde baskın olanı çocukları üzerinde davranışa dönüştürmektedirler. Örneğin ebeveynler kendi anne babasından gördüğü davranışları irdelemeden uygulamaya koyulabilir. Ebeveynlerin bu tutumları çocuklarda ilerde etken edilgen, bağımlı-özerk, içedönük-dışadönük olma gibi özellikleri büyük oranda şekillendirmektedir (Uykan ve Akkaynak, 2019; Demircioğlu, 2021:183; Nandy, 2021).

Ebeveynlik tutumları hakkında literatürde öncü sayılan Baumrind okul öncesi sınıflarında yaptığı deneysel çalışmalarla anne babalık stillerini üç başlıkta ele almıştır. Bunlar yetkeci anne babalık, otoriter anne babalık, izin veren anne babalıktır. Anaokuluna devam eden çocuklarda bu üç davranışa rastladığını dile getirmiştir. Baumrind anne babalık stillerini çocukların sosyalleşmesini kontrol etmede normal değişimleri ifade ettiğini belirtmiştir. Bu ifadede normal değişim kavramı, anne baba stillerinin normalden sapmış çocukların ihmal ve istismar edildikleri aileleri kapsamadığını belirtmektedir. Ayrıca Baumrind normal anne babalığın denetim sorunları etrafında döndüğünü söylemektedir. Anne babalar asıl görevlerinin çocuklarını etkilemek ve onları sürekli olarak kontrol etmek olduğunu düşünürler (Baumrind, 1967; Darling, 1999; Akt. Küçükturan ve Keleş, 2020:217).

Baumrind ebeveyn çocuk iletişimini ebeveyn kontrolü, ebeveyn çocuk iletişimde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım destek boyutları olarak ele almıştır. Ebeveyn kontrolü çocukların kurallara ne oranda uymak zorunda olduklarını, iletişimde açıklık ise ebeveynlerin karar alınacağı zaman çocukların danışıp danışmadıkları onların

fikirlerini önemsemelerini gösterir. Olgunluk beklentisi ebeveynlerin çocuklarını her alanda gelişmeleri için ne derece teşvik ettiklerini açıklamaktadır. Bakım destek boyutu ise ebeveynlerin çocuklarına bakarken gösterdikleri ilgi alaka ve destekle alakalı bir kavramdır (Yılmaz, 1991).

Baumrind'in (1991) çalışmalarından sonra Maccoby ve Martin (1983) ise anne baba stillerini duyarlılık ve talepkârlık olarak iki boyutta ele almışlardır. Duyarlılık boyutu anne babanın sıcak tavırlar sergilemesi, destekleyici olması ve tutum ve davranışları ile onun kişiliğini ve özdenetimin desteklemeyi ifade etmektedir. Talepkârlık ise davranışsal kontrolü, denetimi, disiplin girişimleri ve çocuğun itaatsiz tavırlarına karşı koyma ile ailenin bütünlüğünü sağlama amaçlı yapılan dayatmaları içermektedir. Bu iki boyutun anne baba davranışlarında yüksek veya düşük olmasına göre 4 anne baba stili oluşmaktadır. Bunlar; hoşgörülü, otoriter, yetkeci ve ilgisiz anne baba tutumlarıdır. (Maccoby ve Martin, 1983; Akt. Küçükturan ve Keleş, 2020:217).

Bu anne baba stillerinde en olumsuz görülen ilgisiz anne babaların çocukları; duyguların düzenlemekte sorun yaşarlar, suç ve bağımlılık sorunları yaşayabilirler ve itaatkârdırlar (Gülay Ogelman, 2016; Baumrind, 1991, Akt. Küçükturan ve Keleş, 2020:219).

Baumrind'in (1991) ebeveynlik tutumlarının kültürel bağlamda gelişime etkisi tam olarak açıklanamamaktadır. Darling ve Steinberg (1993) bu sebeple ebeveynlik tutumlarını daha bütüncül bir yaklaşımla ele alarak ebeveynlik tarzı ve ebeveynlik uygulamaları kavramları arasında bir ayrıma gitmiştir. Bu ayrım özellikle duygusal gelişim açısından oldukça önemlidir. Ebeveynlik uygulamalarının çocuğun sosyal gelişimine nasıl etki ettiği ancak içinde yaşanılan kültürel bağlamla ilişkisine bakılarak elde edilir. Bu modelde ebeveynlik tutumları ve tarzı her ne kadar ayrım yapılarak açıklansa da çocuğun gelişimdeki rolleri etkileşimlidir. Örneğin öfke duygusu karşısında ebeveynin bunu destekleyici bir tarzda yaptığında duygusal gelişimi desteklenirken, otoriter bir tarzda disiplin uyguladığında çocukta bastırma ya da çekingenlik görülebilir.

2.1.3.8 Kültürel Özellikler

Duygu sosyalleştirme süreçleri yalnızca anne-baba ve çocuk arasında gerçekleşen bireysel bir süreç gibi görünse de içinde yaşanılan kültürel bağlam bu sürecin nasıl yapılacağını şekillendirmektedir. Hangi duyguların kabul edilebilirliği, duyguların nasıl ifade edilmesi ya da anne babanın nasıl rehberlik etmesi gerektiği doğrudan kültürle ilişkilidir (Mesquita ve Walker, 2003).

Her anne babanın bebeklerine gülümsedikleri, olumlu duyguları verdikleri, bebeklerine sarılarak güven duygusunu aşıladıkları evrensel olarak kabul edilmektedir. Güney Afrika, Kostarika, Yunanistan, Hindistan ve Almanya’da yapılan bir araştırmada tüm ebeveynlerin bebekleri ile olumlu bir dil kullanarak iletişime geçtikleri; Alman ve Yunan annelerin bu olumlu iletişimi daha çok yüz yüze etkileşim ile, diğer annelerin ise fiziksel temas ile sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Keller vd., 2009).

Kültürün duygular üzerindeki etkisi adına Friedlmeier ve Trommsdorff (1999) tarafından yapılan bir çalışmada 20 Alman ve 20 Japon anne ile çalışılmıştır. Bu annelerin çocuklarına verdikleri duygusal tepkiler incelendiğinde Japon annelerin çocuklarına karşı daha duyarlı ve hassas davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yine genç yetişkinlerin bilişsel duygu düzenlemesindeki kültürler arası farklılıkları araştırma amacıyla yapılan başka bir çalışmada 6 ülkede (Hollanda, Macaristan, İspanya, İtalya, Portekiz ve Almanya) duygu düzenleme durumları incelenmiştir. Araştırma sonucunda genel olarak kuzey Avrupa ülkelerinde (Almanya ve Hollanda), güney Avrupa ülkelerine kıyasla depresyon semptomlarının daha az görüldüğü güney ve doğu Avrupa ülkelerinde duygu düzenlemesi konusunda daha fazla problemler görüldüğü tespit edilmiştir (Potthoff, S., Garnefski, N., Miklósi, M., Ubbiali, A., Domínguez-Sánchez, F. J., Martins, E. C., ... ve Kraaij, V., 2016).

Yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere kültür duygu sosyalleştirme üzerinde oldukça önemlidir. Her kültür, hangi duyguların olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirileceğine ve bu duyguların nasıl ifade edilmesi gerektiğine ilişkin farklı normlara sahiptir. Bu durum, ebeveynlerin çocukların duygularını yönlendirme biçimlerini ve duygusal gelişimi destekleme stratejilerini doğrudan etkilemektedir (Friedlmeier, Çorapçı & Cole, 2011; Akt. Mutlu, 2002).

2.1.4 Duygu Sosyalleştirme Kavramına İlişkin Kuramlar

Duygu sosyalleştirme konusunda ebeveynlerin davranışlarını açıklayan bazı kuramlar vardır. Ekolojik Sistem Kuramı, Sosyokültürel Kuram ve Sosyal Öğrenme Kuramı duygu sosyalleştirme açısından önemli kuramlardır.

Ekolojik Sistem Kuramı Bronfenbrenner tarafından oluşturulmuştur. Bu sistemde birey merkeze alınmıştır. Bireyin çevresi ile etkileşimini oldukça önemseyen bu kuramda bireyi çevreleyen farklı yapılarda katmanlar bulunmaktadır. Katmanlar birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedirler (Özmenteş ve Adızel, 2017; Hammer, 2017; Nur ve Kale, 2020).

Bronfenbrenner bu katmanları şöyle sıralamaktadır; mikrosistem, mezosistem, egzosistem ve makrosistem. Mikrosistem kişisel yaşamı temsil eden bu sistemde birey ve

en yakın çevresini kapsamaktadır. Mezosistem çocuğun mikro sistemi içerisinde bulunanların birbirleriyle bağlantı ve ilişkilerini kapsayan sistemdir. Egzosistemde çocuğun doğrudan etkileşim kurmadığı ancak dolaylı olarak onu etkileyen durumlar söz konusudur. Son olarak makrosistem çocuğun içinde yaşadığı toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi inanç ve değerlerini kapsamaktadır (Özmenteş ve Adızel, 2017; Hammer, 2017; Nur ve Kale, 2020). Birey bu sistemlerden ve sistemlerin birbiri ile ilişkilerinden etkilenmektedir. Örneğin iş yaşamında sıkıntı yaşayan bir annenin çocuğuna duygusal açıdan yeterli olamaması ona sabırlı davranamaması ekzosistemden kaynaklı bir durum olarak söylenebilir. Annenin yaşadığı bu durum çocuğun duygu sosyalleştirme davranışlarını etkileyecektir (İlhan, 2017; Kuzu, 2019).

Vygotsky bilişsel gelişimi incelediği Sosyokültürel kuramında bireyin toplumdan bağımsız bir öğrenme gerçekleştiremeyeceğini savunmaktadır. Çocuğun çevresindeki kişiler istendik ve sistematik bir biçimde çocuğun bilişsel gelişimini etkilemektedir. Bir çocuğun gelişimini tam manasıyla anlayabilmek için onun yaşadığı toplumu ve nasıl yetiştirildiği iyi bilinmelidir. (Ünveren Kapanadze, 2019).

1920'lerin sonlarında Vygotsky tarafından geliştirilen "yakınsal gelişim alanı" terimi onun kuramı açısından önemli bir terimdir. Yakınsal gelişim alanı, çocuğun bireysel problem çözme gelişim seviyesi ile bir yetişkin veya daha yetenekli bir akranının yardımıyla problem çözme seviyesi arasındaki farktır. Diğer bir deyişle çocuk bir yetişkin veya akranlarıyla olduğunda yalnız olduğundan daha fazla performans gösterecektir (Shabani, Khatib ve Ebadi, 2010).

Sosyal Öğrenme Kuramı özellikle sosyal becerilerin öğrenilmesi için önemli bir kuramdır. Bandura'ya göre sosyal beceriler yalnızca deneyimleyerek değil diğer bireyler deneyimlerken gözlem yaparak da öğrenilebilir. Bu öğrenme sürecinde bireyin diğer kişilerle ilişki içinde olması, gözlem ve taklit yapması ve gerekli bilişsel süreçleri yerine getiriyor olmalıdır. Birey modelden taklit edebilme yeteneği derecesinde öğrenecektir. Bu durum öğrenme kalitesini etkilemektedir. Bireyin sembolleştirme, dolaylı öğrenme ve öz düzenleme gibi özellikleri onun çevresel etmenleri değiştirebilmesini sağlamaktadır. Diğer bir deyişle çevresel etmenler bireysel özellikleri etkilediği gibi bireysel özelliklerde çevresel etmenleri değiştirebilir (Işık, 2007).

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramında yer alan dolaylı öğrenme duygu sosyalleşmesinde dolaylı duygusallık olarak ele alınabilir. Örneğin hayatın hiç fare görmemiş bir çocuğun annesi fareden korktuğu için dolaylı olarak fareye karşı korku

duygusu yaşayabilir. Ebeveynlerin verdikleri duygusal tepkileri çocuğun aynı şekilde model alması duygu sosyalleştirmenin başlamasını sağlayabilir (İlhan, 2017).

2.1.5 Duygu Sosyalleştirme Davranışlarının Çocuğun Gelişimine Etkileri

Literatür tarandığında destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların duygu düzenleme becerilerini, toplum içerisinde daha uyumlu bireyler olmalarını desteklediği görülmektedir (Eisenberg vd, 1998; Denham vd., 2007). Çocuklarıyla duyguları hakkında konuşan, onların duygularının farkında olan ve onlara duyguları hakkında rehberlik eden ebeveynlerin çocukları akranları ile daha az çatışma ve sorun yaşamaktadır. Çocuğun duygularına yargılayarak yaklaşan, olumsuz şekilde duyguları destekleyen anne babaların çocukları duygu düzenleme konusunda olumsuz etkilenmektedir (Gottman vd. 1996; Akt. Güven, 2013).

Duygu sosyalleştirme çocukların duygusal duyarlılıklarını artırmaktadır. Duygu duyarlılığı artan çocuklar arkadaşlık ilişkilerinde sorun yaşamayacak, onlara yararlı olarak işbirliğine gidecektir (Garner, Dansmore ve Southam- Gerrow, 2007).

Çocuk duygu sosyalleştirmesi sayesinde duruma uygun şekilde kendi duygularını düzenleyebilecektir. Bir olay anında duygularını kontrol etme, ifade etme ve ayarlayabilme becerilerini kazanacaktır. Ayrıca bireyin yaşam amacını gerçekleştirebilmesi için duygularını kullanmasını sağlayacaktır (Eisenberg Cumberland ve Spinrad, 2001; Halberstadt, Denham ve Dunsmore, 2009; Mayer ve Salovey Akt. Kaya Bican ve Sarıtaş Atalar, 2017).

Duygu sosyalleştirme çocukların duygusal becerilerini artırdığı gibi tam tersine duygusal becerilerine zarar da verebilir. Yargıcı ve saygısız anne baba tutumları çocukların duygularını olumsuz sosyalleştirebilir. Bu tip annelerin çocukları duygularını bastırarak duygusal kontrol konusunda zayıf kalmaktadırlar (Yağmurlu ve Altan, 2010).

İhmalkâr duygu sosyalleştirme çocuğun davranışları ile duyguları arasında bağ kurmasını engelleyecektir. Çocuk böyle bir durumda saldırgan davranışlarını önleyemeyecektir. Garner, Dunsmore ve Southam-Gerrow (2008) yaptıkları bir çalışmada annelerin çocuklarının duygularına gösterdikleri tepkiler açısından ve çocuğun saldırgan ve pro-sosyal davranışlarıyla ilişkisini incelemiştir. Çalışma sonucuna göre annelerin olumsuz duygulara verdikleri tepkiler çocukların akran ilişkilerini ve sosyal uyumunu etkilediği ortaya konmuştur. Annelerin olumlu duygu yorumlamaları ile çocukların saldırgan davranışları arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Aynı şekilde yüzeysel olarak duygu yorumu yapan anneler çocuklarında saldırgan davranışlar

yaratıyor olabilir. Güven ve Erden (2017) tarafından yapılan bir çalışmada sosyalleştirme ile davranış problemlerinin ilişkisi incelenmiştir. Çalışmaya göre olumsuz duygu sosyalleştirme davranışları ile davranış problemleri arasında yüksek bir ilişki bulunmuştur.

2.2 Empatinin Tanımı ve Tarihçesi

Empati terimi ilk olarak bir sanat terimi olarak ortaya çıkmıştır. Robert Vischer ‘‘einfühlung’’ kavramını sanat eserlerinin seyirciyi etkileyebilmesi, farklı duygu durumlarına girebilmek olarak kullanmıştır. Almaca da ‘‘ein’’ ve ‘‘fühlung’’ kelimelerini birleştirerek sırasıyla ‘‘içinde’’ ve ‘‘duygu, duygulanma’’ anlamlarını taşımaktadır. Psikoloji alanında ise empati kelimesini ilk olarak Theodore Lips (1897) kullanmıştır. Lips empatiyi bir insanın kendini başka bir nesnenin ya da sanat eserinin yerine koyarak onu hissederek özümsemesi olarak açıklamıştır. Lips daha sonraki yıllarda yalnızca nesnelerin değil insanların algılanması sürecinde de empatinin ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür. 3 tür bilginin olduğunu savunan Lips birinci bilginin nesnelere ait olduğunu, ikinci bilginin kişinin kendisine ait olduğunu, üçüncü bilginin ise diğer insanlara ait olduğunu belirtir. Bu bilgilerden üçüncüsü karşısındaki insanı yansıtarak, iç taklit yoluyla paralellik kurarak onu anlamaya çalışması yani empati kurmasıdır. Wilhem Wunt ise empati kavramını kişilerarası ilişkiler sürecinde kullanmıştır. Titchner Lips’in einfühlung terimini Yunancadaki empatheia teriminden yola çıkarak İngilizceye ‘‘empathy’’ olarak çevirmiştir. Ancak Titchner diğerlerinden farklı olarak empati kavramını ‘‘başkasının davranışına tepki verirken o durum içinde kendini hissetme’’ olarak açıklamıştır (Dökmen, 1995; Akt; Yüksel, 2015:3; Harold, 1978; Wispe, 1990).

Empatinin psikoterapi ve psikolojik danışma süreçlerine girme sürecini ise Carl Rogers başlatmıştır. Rogers empatinin danışmanlık sürecinde etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre empati kişinin kendini karşısındakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini hissetmesi, ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (Kabapınar, 2015:4; Akt; Çetiner, 2023).

Türk Dil Kurumunun ‘‘duygudaşlık’’ olarak ele aldığı empati kavramını bilim insanları farklı açıklamalarla tanımlamaktadırlar. Mark H. Davis (1983) empatiyi birçok boyutuyla ele almıştır. Empatiyi hem bilişsel hem de duyuşsal süreç olarak tanımlar. ‘‘Empatik Eğilimler Ölçeği’’ ile empatinin çok boyutluluğunu somutlaştırmıştır.

C. Daniel Batson (1991) empatiyi yardım etme davranışının önkoşulu ya da motivasyon kaynağı olarak ele almaktadır. Ona göre empati, bir başkasının hissettiği

acıya yönelik hissedilen şefkat merhamet ve yardım etme isteği ile yoğrulan duygusal bir tepkidir.

Martin L. Hoffman (2000), empatiyi ahlaki gelişimin en temel ögesi olarak görür. Ona göre empati başkalarının duygularına karşı duyarlılık geliştirerek, bu duruma uygun şekilde içsel bir duygusal yanıt verebilmesidir. Bu yanıt karşısındakinin duygu durumundan kaynaklanmaktadır.

Üstün Dökmen'e göre empati kişinin kendini başkasının yerine koyarak onun duygularını anlaması ve bu anlayışını ona geri iletebilmesidir. Empati yalnızca duyuşsal değil bilişsel bir etkinliktir. Sağlıklı iletişimin kurulması için empati oldukça önemlidir. Dökmen empatinin gerçekleşebilmesi için 3 temel basamaktan bahsetmektedir. Birinci basamakta bireyin kendini başkasının yerine koyabilmesi vardır. Bu basamakta kişi olaylara onun gözünden bakarak değerlendirir. İkinci basamakta kişinin duygu ve düşüncelerinin doğru olarak algılanması vardır. Birey karşısındakinin duygularını algılayarak bilişsel rol alırken, aynı duyguları hissetmesiyle duygusal rol alma davranışı gösterir. Son basamakta ise kişinin zihninde oluşan empatik durumun karşıdaki kişiye doğru olarak iletilmesidir. Diğer iki aşama tam olarak yerine getirilse bile yeterli geri bildirim verilmezse empati kurma süreci tamamlanamaz (Dökmen, 1996:136-138; Akt. Gören, 2020).

2.3 Empatinin Gelişimi

Empati, bireylerin başkalarının duygularını anlaması ve bu duyguları paylaşabilmesi anlamına gelen karmaşık bir beceridir. İnsanlar arasındaki sağlıklı sosyal ilişkilerin temel taşlarından biri olan empati, biyolojik yatkınlıkların yanı sıra çevresel, kültürel ve sosyal etkileşimler yoluyla şekillenerek zaman içinde gelişir (Eisenberg, Spinrad ve Sadovsky, 2006; Decety ve Cowell, 2014).

Empati, bireyin yaşam döngüsünde oldukça erken dönemlerde filizlenmeye başlar. Bebekler, doğumdan sonraki ilk haftalarda çevrelerinde bulunan bireylerin mimiklerini ve ses tonlarındaki değişimleri algılayabilme yetisine sahiptir. Örneğin, bir bebeğin başka bir bebeğin ağlama sesine karşılık kendisinin de ağlamaya başlaması, empatinin en temel ve ilkel formu olarak kabul edilen duygusal bulaşma davranışının

somut bir örneğini oluşturur (Hoffman, 2000). Ancak bu aşamada ortaya çıkan tepki, başkasının duygusunu bilinçli bir şekilde anlama sürecinden çok, otomatik ve refleksif düzeyde gerçekleşen bir duygusal yanıt olarak değerlendirilir.

Bebeklik döneminin sonlarına doğru, özellikle 12 ile 18 ay arasında, çocuklar çevrelerinde yaşanan olumsuz duygusal durumları daha bilinçli bir şekilde fark etmeye başlar. Bu dönemde çocuklar, yalnızca başkalarının duygusal durumlarını gözlemlemekle kalmaz, aynı zamanda bu durumlara yönelik basit ama anlamlı yardım davranışları da sergiler. Örneğin, üzüntülü olduğunu algıladığı bir yetiştikine oyuncak sunmak ya da onu teselli etmek amacıyla fiziksel temas kurmak gibi davranışlar geliştirebilirler (Zahn-Waxler vd. 1992).

3 ile 6 yaş arasındaki okul öncesi dönemde empati, hem duygusal hem bilişsel açıdan daha karmaşık bir yapıya bürünür. Bu dönemde çocuklar, yalnızca başkalarının duygularını hissetmekle kalmaz, aynı zamanda bu duyguların nedenlerini anlamaya ve yorumlamaya başlarlar (Eisenberg, Eggum ve Di Giunta, 2010). Bu bilişsel gelişim, çocukların başkalarının perspektifinden bakabilmelerini kolaylaştırır ve empati becerisini daha etkili hale getirir.

Bu gelişim sürecinde özellikle ebeveynlerin ve bakım veren kişilerin duygulara yönelik açıklayıcı ve destekleyici iletişim biçimleri, çocukların empatik becerilerinin oluşmasında ve güçlenmesinde kritik bir etkiye sahiptir. Ebeveynlerin çocuklarına duyguların anlamını açıklamaları, yaşanan durumlarla duygular arasındaki neden-sonuç ilişkisini kurmalarına yardımcı olmaları ve başkalarının duygusal durumlarına dikkat çekerek farkındalık geliştirmeleri, çocukların empati becerisini önemli ölçüde desteklemektedir (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad, 1998).

2.4 Empatinin Bileşenleri

Çalışmalar empatinin yapısının iki ana boyutta incelendiğini ortaya koymaktadır: birincisi, başkalarının duygularını hissetmeye yönelik olan duygusal empati; ikincisi ise, başkasının bakış açısını anlamaya dayalı olan bilişsel empatidir (Decety, 2010; Shamay-Tsoory, 2011).

Duygusal empati, bireyin karşısındaki kişinin yaşadığı duyguyu, herhangi bir bilinçli çaba harcamadan, doğrudan ve içsel düzeyde hissetme yeteneğini ifade eder. Bu

süreç genellikle otomatik ve hızlı bir şekilde işler. Kişi, bir başkasının içinde bulunduğu duygusal durumu gözlemlediğinde, benzer bir duygusal tepkiyi kendi içinde deneyimleme eğilimindedir. Örneğin, acı çeken bir bireye tanık olan kişinin, içsel olarak huzursuzluk veya üzüntü hissetmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Bu bağlamda duygusal empati, daha çok sezgisel ve anlık gelişen, refleksif bir duygusal yanıt olarak değerlendirilir ve sosyal etkileşimlerde otomatik bir uyum mekanizması görevi görür (Decety ve Jackson, 2004; Eisenberg vd, 2006; Shamay-Tsoory, 2011).

Bilişsel empati, bireyin başkasının duygu ve düşüncelerini anlamaya yönelik zihinsel bir süreçtir. Bu yetenek, kişinin karşısındakinin bakış açısını kavrayarak onun iç dünyasını anlamlandırmasını sağlar. Örneğin, bir çocuk arkadaşının üzgün olduğunu fark ettiğinde, onun neden böyle hissettiğini düşünerek ona nasıl yardımcı olabileceğini sorgulaması bilişsel empatinin bir göstergesidir. Bu tür empatik anlayış, sosyal ilişkilerde uygun ve etkili tepkiler vermeyi mümkün kılar (Ersay ve Koca, 2022).

Araştırmalar, bilişsel empatinin gelişiminin çeşitli faktörlere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle ebeveynlerin eğitim düzeyi ve çocukla kurdukları iletişim biçimi, bilişsel empati becerisinin gelişiminde belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin, annesi yükseköğrenim görmüş çocukların bilişsel empati düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu çocuklar, başkalarının duygularını daha iyi anlama ve uygun tepkiler verme becerisine sahiptirler. Bu bulgu, ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocukların empatik becerileri üzerindeki etkisini vurgulamaktadır (Ersay ve Koca, 2022; Buntürk, 2023).

Bilişsel empati, genellikle duygusal empati ile birlikte çalışır. Kişinin başkalarının duygularını doğrudan hissedebilmesi (duygusal empati) ve bu duyguların nedenlerini zihinsel olarak analiz edebilmesi (bilişsel empati), empatik tepkilerin hem derinliğini hem de doğruluğunu artırır. Bu iki beceri çoğunlukla iç içe geçmiş şekilde çalışır ve sosyal ilişkilerin niteliğini belirler. Ancak gelişimsel açıdan değerlendirildiğinde, duygusal empati genellikle yaşamın daha erken dönemlerinde kendiliğinden ortaya çıkarken, bilişsel empati daha geç gelişen ve daha karmaşık bilişsel işleyişe dayanan bir beceridir (Ersoy ve Köşger, 2016).

2.5 İlgili Araştırmalar

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocuklarının empatik becerilerine etkisinin incelendiği bu çalışmada duygu sosyalleştirme ve empati kavramlarına ilişkin yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalara ulaşılmıştır. Bu bölümde ulaşılan çalışmalara ilişkin bilgiler günümüzden geçmişe doğru sıralanarak verilmiştir.

2.5.1 Yurt İçi Araştırmalar

Semiz ve Ören (2024) tarafından yapılan araştırma, babaların kişilik özellikleri ve babalık rollerinin, çocuklarının sosyal davranışlarıyla olan ilişkisini ele almıştır. Yüksek düzeyde baba katılımının olduğu ailelerde, çocukların empatik davranışlarının ve sosyal ilişkiler kurma becerilerinin daha güçlü olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, babaların duygusal desteğinin çocuk gelişiminde aracı bir rol oynadığını göstermektedir.

Altan-Aytun, Yağmurlu ve Yavuz (2023) tarafından gerçekleştirilen fenomenolojik araştırmada, ebeveynlerin çocuklarının olumsuz duygularına verdikleri tepkilerin, çocukların duygusal düzenleme ve sosyal işlevleri üzerinde doğrudan etkili olduğu vurgulanmıştır. Destekleyici tepkiler veren ebeveynlerin çocuklarında duygularla başa çıkma, empati geliştirme ve dikkat odaklama becerilerinin daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Pala, Doğan ve Irmak (2023) tarafından yürütülen çalışmada, 2–6 yaş döneminde çocuğu olan ebeveynlere yönelik geliştirilen bir müdahale programının etkililiği değerlendirilmiştir. Müdahale süresince ebeveynlerin çocuklarının duygularını kabul etme ve empatik tutum sergileme davranışlarında artış olduğu, bunun da çocukların paylaşma ve yardım etme gibi olumlu sosyal davranışlarını desteklediği belirlenmiştir.

İnce ve Ersay (2022) tarafından 378 anne ve 357 babayla gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise, olumlu duygu sosyalleştirme stratejilerinin (çeşitlilik, duygu adlandırma, destekleyici yaklaşım) annelerde babalara kıyasla daha yaygın kullanıldığı tespit edilmiştir. Öte yandan, olumsuz stratejilerin (reddetme, küçümseme) babalarda daha sık görüldüğü, yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin daha az olumsuz strateji kullandığı, çalışan annelerin ise hem olumlu hem olumsuz stratejilere daha fazla başvurduğu belirlenmiştir. Ayrıca hane gelir düzeyi arttıkça olumsuz strateji kullanımının azaldığı da

vurgulanmıştır.

Kishalı, Akduman ve Sarıbaş (2022) tarafından yürütülen çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme davranışlarının çocukların kardeş ilişkileri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, empatik ve rehberlik edici davranışlar sergileyen annelerin çocuklarında daha yüksek düzeyde paylaşım, hoşgörü ve olumlu sosyal davranışlar gözlemlenmiştir. Bu bulgular, anne tutumlarının kardeş ilişkilerinin niteliğinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Yurdakul, Beyazıt ve Ayhan (2021) tarafından yürütülen araştırmada, okul öncesi dönem çocuklarının duygu düzenleme becerileri ile etkileşimli oyun davranışları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Ebeveynlerin empatik ve duygusal olarak destekleyici yaklaşımlarının, çocukların işbirliği, paylaşım ve grup oyunlarına uyum sağlama gibi sosyal becerilerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Akçınar ve Baydar (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, erken çocukluk döneminde annelerin ebeveynlik tutumlarının çocuklarda gözlenen dışsallaştırma davranışları (örneğin saldırganlık, dikkat eksikliği) üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmada, annelerin çocuklarının duygularını bastırmak yerine anlamaya çalışması ve empatik bir yaklaşım sergilemeleri, bu tür davranış problemlerinin azalmasına katkı sağlamıştır.

Gündüz ve Kayaalp (2018) çalışmasında, ergenlerin anne-baba tutumları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı rolü incelenmiştir. Demokratik, empatik ve destekleyici ebeveyn tutumları sergileyen ailelerde, çocukların daha yüksek düzeyde benlik saygısına ve gelişmiş problem çözme becerilerine sahip olduğu belirlenmiştir. Bulgular, aile içi iletişimin çocukların duygusal ve sosyal gelişiminde temel bir etken olduğunu göstermektedir.

Seçer (2017) tarafından yapılan çalışmada, sosyal açıdan yeterli kabul edilen okul öncesi çocukların duygusal düzenleme becerileri ile annelerinin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulgular, annelerin empatiye dayalı anlayış gösteren yaklaşımları ve destekleyici tepkilerinin, çocukların sosyal yeterlilik düzeyleriyle pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir.

İlhan'ın (2016) doktora araştırması, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme stratejilerinin (ödüllendirme, ceza, ihmal, dikkat dağıtma) çocukların sosyal yetkinlikleri üzerindeki etkisini ele almıştır. Araştırma, annelerin ödül temelli stratejileri ile çocukların sosyal yeterlilik düzeyi arasında pozitif; ihmalkâr yaklaşımlar ile ise negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Babalar açısından ise bu ilişkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca ebeveynin cinsiyeti, eğitim düzeyi ve mesleği, strateji kullanımında belirleyici faktörler olarak öne çıkmıştır.

Kılıç (2014) tarafından yapılan çalışmada, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların duygusal yeterlilikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ceza odaklı ve stres tepkileri sergileyen ebeveynlerin çocuklarında davranış sorunlarının arttığı ve empatik becerilerin daha düşük düzeyde olduğu saptanmıştır.

Son olarak, Derman (2013) tarafından yürütülen geniş ölçekli bir çalışmada, çocukların empati düzeyleri ile aile içi değişkenler arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Araştırmada, aile içinde şiddete tanık olan ya da ebeveynleri tarafından “yaramaz” olarak tanımlanan çocukların empatik becerilerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, çekirdek aile yapısında büyüyen çocukların empatik becerilerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

2.5.2 Yurt Dışı Araştırmalar

DeLoretta ve Davis (2024) tarafından gerçekleştirilen güncel bir araştırma, ebeveynlerin hem bildirdikleri hem de uyguladıkları duygu sosyalleştirme stratejileri ile çocukların davranışsal ve fizyolojik tepkileri arasındaki ilişkileri analiz etmiştir. Araştırmada, problem çözmeye dayalı duygusal yaklaşım sergileyen ebeveynlerin çocuklarında parasempatik sistem aktivitesinin arttığı ve yalnızken verdikleri stres tepkilerinin azaldığı gözlenmiştir. Bu bulgu, ebeveyn uygulamaları ile çocukların duygu düzenleme süreçleri arasında biyolojik düzeyde bile bağlantılar olduğunu göstermektedir.

Cenuşă ve Turliuc (2023) tarafından yürütülen çalışmada, ebeveynlerin çocukların duygularına yönelik inançlarının çocukların sosyal becerileri üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Ebeveynlerin “öfke değerlidir” veya “duygular manipülasyon aracıdır” gibi

inançlara sahip olmalarının, çocukların sosyal becerilerini olumsuz etkilediği bulunmuştur. Ayrıca bu etkinin, özellikle ebeveynin duygusal düzenleme becerisi olan bilişsel yeniden değerlendirme yoluyla dolaylı olarak gerçekleştiği belirlenmiştir.

Havighurst (2022) tarafından geliştirilen ve “Tuning in to Toddlers” adını taşıyan programın randomize kontrollü bir denemesinde, ebeveynlerin duygusal sosyalleştirme becerilerinin artırılmasının hem çocukların empatik davranışları üzerinde hem de ebeveynlerin stres düzeylerinde olumlu etkiler yarattığı bulunmuştur. Müdahale grubundaki ebeveynler, empatiyi teşvik eden stratejiler kullanmış; çocuklarında prososyal davranışlarda anlamlı artışlar, ebeveynlerinde ise olumsuz duygulara karşı reddedici tutumlarda azalma gözlenmiştir.

Yine Ornaghi, Conte ve Grazzani (2020) tarafından yürütülen diğer bir çalışmada, annelerin duyguları öğretme biçimleri ile 2 yaşındaki çocukların empatik becerileri arasında pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Duygu koçluğu yaklaşımı benimseyen annelerin çocuklarında pozitif duyguların düzenlenmesinde ve empatik tepkilerin gelişiminde anlamlı düzeyde ilerleme kaydedildiği saptanmıştır. Bu durum, empati gelişiminde hem bireysel düzenleme becerilerinin hem de ebeveynin duygu sosyalleştirme tarzının birlikte etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Ornaghi, Conte ve Grazzani (2020) tarafından İtalya’da yürütülen çalışmada, 2–3 yaş arası çocukların empatik becerileri ile annelerin duygu odaklı ebeveynlik stilleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Özellikle “duygu koçluğu” (emotion coaching) yaklaşımı benimseyen annelerin çocuklarının, daha gelişmiş empati düzeylerine, daha iyi duygu düzenleme becerilerine ve daha güçlü dil gelişimine sahip oldukları görülmüştür. Bu bulgular, erken çocukluk döneminde empati gelişiminin ebeveynin duygulara karşı duyarlılığı ve destekleyici tutumlarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

McHarg, Fink ve Hughes (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, yaklaşık 2 yaşındaki çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirdiği empati temelli etkileşimler gözlemlenmiştir. Bulgular, kız çocuklarının özellikle babalarıyla birlikte olduklarında daha yüksek düzeyde empatik tepkiler verdiklerini göstermiştir. Bu sonuç, empati gelişiminde hem ebeveynin hem de çocuğun cinsiyetinin etkili birer değişken

olabileceğine işaret etmektedir.

Spinrad ve Eisenberg (2019), ebeveynlerin çocuklarda ahlaki duyguların ve prososyal eğilimlerin gelişiminde oynadığı rolü teorik bir çerçevede ele almıştır. Araştırmacılar, ebeveynin sıcaklığı, model olma davranışları ve açıklayıcı disiplin stratejilerinin empati gelişimini doğrudan desteklediğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte, kültürel farklılıklar ve çocuk mizacının bu süreçte aracı rol oynayabileceği ifade edilmiştir.

Drummond ve arkadaşları (2014) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada, ebeveynlerin çocuklarla gerçekleştirdiği duygu ve zihinsel durum konuşmalarının (emotion and mental state talk) çocukların empatik yardım davranışları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ebeveynlerin kitap okuma ya da oyun sırasında duygular hakkında konuştukları sıklık ile çocukların empatik davranışları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Taylor, Eisenberg, Spinrad, Eggum ve Sulik (2013) tarafından gerçekleştirilen boylamsal çalışmada, annelerin duygusal sosyalleştirme davranışları ile çocukların erken dönemde empati gelişimi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgular, anneler tarafından sergilenen destekleyici duygu düzenleme stratejilerinin, çocukların empatik tepkilerini ve ileri yaşlardaki prososyal davranışlarını anlamlı biçimde artırdığını göstermiştir. Ayrıca çocukların benlik esnekliği (ego-resiliency) düzeyleri ile empati gelişimi arasında güçlü bir ilişki saptanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına, verilerin toplanma sürecine ve analizine dair açıklamalarda bulunulmuştur.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler ile çocuklarının empatik becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Karasar'a göre (2016) ilişkisel tarama, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişim varlığını ve derecesini tespit etmeyi amaçlayan bir modeldir (Kozikoğlu ve Altunova, 2018). Yine bu çalışmada ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler ile çocuklarının empatik becerileri yaş, meslek, eğitim durumu vb. değişkenleri bakımından incelenecektir. Araştırma sürecinde; Malatya ili merkez ilçelerindeki (Battalgazi ve Yeşilyurt) MEB'e bağlı bağımsız anaokulları ile ilkokullara bağlı anasınıflarında eğitim gören 48-72 aylık çocukların ebeveynlerine ulaşılmıştır. Bu çalışmada ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile tanımlayıcı özellikler arasında ve çocuklarının empati puanları ile tanımlayıcı özellikler arasındaki ilişkinin açıklanması için korelasyonel araştırma deseni; duygu sosyalleştirme davranışlarının empatik becerileri yordama durumu için ise yordayıcı korelasyonel araştırma deseni kullanılmıştır.

3.2 Araştırmanın Evreni, Örneklemi

Araştırmanın evrenini Malatya'da çocuğu okul öncesi eğitime devam eden tüm ebeveynler oluştururken; örnekleme ise Malatya ili merkez ilçelerindeki (Battalgazi ve Yeşilyurt) MEB'e bağlı bağımsız anaokulları ile ilkokullara bağlı anasınıflarında eğitim gören 48-72 aylık çocukların ebeveynlerinden olasılığa dayalı olmayan örneklem seçimi çeşitlerinden uygun örneklem seçimi ile seçilmiş 434 ebeveynler oluşturmaktadır. Ebeveynler seçilirken MEB'in izin verdiği okullar doğrultusunda düşük, orta ve yüksek

sosyoekonomik bölgelerde yer alan okullara başvurulmuştur. Toplamda farklı bölgelerden 65 ilkokula bağlı anasınıfı ve 13 anaokulu velilerine ulaşılmıştır. Fraenkel ve Wallen'e göre (2003) uygun örnekleme yönteminin en önemli yararı katılımcıların araştırmacı tarafından kolay erişilebilir olmasıdır (Kılınç ve Uygun, 2015).

Örnekleme oluşturan ebeveynlere ait demografik bilgilere ilişkin frekans ve yüzdelik dağılımlara Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklere Göre Dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Anne Yaşı		
30 Yaş Veya Altı	101	23.3
31-35 Yaş	150	34.6
36-40 Yaş	115	26.5
41 Yaş Ve Üzeri	68	15.7
Anne Eğitim		
İlkokul	87	20.0
Lise	130	30.0
Üniversite	190	43.8
Lisansüstü	27	6.2
Anne Meslek		
Ev Hanımı, Çalışmıyor	291	67.1
Kamuda Çalışıyor	100	23.0
Özelde Çalışıyor	43	9.9
Baba Yaşı		
30 Yaş Veya Altı	35	8.1
31-35 Yaş	122	28.1
36-40 Yaş	128	29.5
41 Yaş Ve Üzeri	149	34.3
Baba Eğitim		
İlkokul	66	15.2
Lise	159	36.6
Üniversite	174	40.1
Lisansüstü	35	8.1
Baba Meslek		
Çalışmıyor	26	6.0
Kamuda Çalışıyor	179	41.2
Özelde Çalışıyor	229	52.8
Aile Ekonomik		
Düşük	41	9.4
Orta	296	68.2
İyi	97	22.4
Çocuk Yaş		
48-60 Ay	161	37.1
61-72 Ay	273	62.9
Çocuk Cinsiyet		
Erkek	218	50.2

Kız	216	49.8
Çocuk Aile Durumu		
Birlikte Yaşıyor	411	94.7
Anne Baba Ayrı	23	5.3
Çocuk Kardeş Sayısı		
Tek Çocuk	102	23.5
2 Kardeş	224	51.6
3 Kardeş	89	20.5
4 Kardeş Ve Üzeri	19	4.4
Çocuk Doğum Sırası		
İlk Çocuk	220	50.7
Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	11.5
Son Çocuk	164	37.8
Çocuk Okul Süresi		
1 Yıl	298	68.7
2 Yıl Ve Üzeri	136	31.3

Araştırmaya katılan annelerin yaş dağılımına bakıldığında, en yoğun grubun %34.6 ile 31–35 yaş aralığında yer aldığı, bunu sırasıyla %26.5 ile 36–40 yaş, %23.3 ile 30 yaş ve altı, %15.7 ile 41 yaş ve üzerinin takip ettiği görülmektedir.

Katılımcı annelerin eğitim düzeyine göre dağılımları incelendiğinde ise %43.8’inin üniversite mezunu olduğu, %30’unun lise, %20’sinin ilkokul, %6.2’sinin ise lisansüstü eğitime sahip olduğu belirlenmiştir. Annenin mesleki durumuna göre dağılımda, %67.1’inin çalışmadığı ve ev hanımı olduğu, %23’ünün kamuda, %9.9’unun ise özel sektörde çalıştığı görülmüştür.

Babaların yaş dağılımı incelendiğinde %34.3’ünün 41 yaş ve üzeri, %29.5’inin 36–40 yaş, %28.1’inin 31–35 yaş ve %8.1’inin 30 yaş ve altı olduğu anlaşılmıştır. Baba eğitim durumu açısından bakıldığında, katılımcıların %40.1’i üniversite, %36.6’sı lise, %15.2’si ilkokul ve %8.1’i lisansüstü mezunudur. Babaların mesleki durumlarına göre dağılımında, %52.8’inin özel sektörde, %41.2’sinin kamuda çalıştığı ve %6’sının çalışmadığı belirlenmiştir.

Ailelerin ekonomik durumuna ilişkin değerlendirmede, %68.2’sinin gelir düzeyini orta, %22.4’ünün iyi, %9.4’ünün ise düşük olarak beyan ettiği görülmüştür. Araştırmaya dahil edilen çocukların yaş dağılımı incelendiğinde, %62.9’unun 61–72 ay, %37.1’inin ise 48–60 ay arasında olduğu tespit edilmiştir.

Cinsiyet dağılımı incelendiğinde çocukların %50.2'sinin erkek, %49.8'inin ise kız olduğu; aile durumu açısından %94.7'sinin anne ve babasıyla birlikte yaşadığı, %5.3'ünün ise anne ve babasının ayrı olduğu görülmektedir. Kardeş sayısına göre dağılımda, çocukların %51.6'sının iki kardeşe, %23.5'inin tek çocuk, %20.5'inin üç kardeşe, %4.4'ünün ise dört ya da daha fazla kardeşe sahip olduğu belirlenmiştir.

Doğum sırasına göre değerlendirildiğinde, çocukların %50.7'sinin ilk çocuk, %37.8'inin son çocuk, %11.5'inin ise ortanca çocuk olduğu anlaşılmıştır. Son olarak, çocukların okul öncesi eğitime devam etme süresi değerlendirildiğinde, %68.7'sinin bir yıldır, %31.3'ünün ise iki yıl ve üzeri süredir eğitim aldığı tespit edilmiştir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Ersay 'ın (2014) geliştirdiği "Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği" ile Altun, Değerli, Bolat ve Kınık'ın (2018) geliştirmiş olduğu "Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği" ve araştırmacı tarafından hazırlanmış "Kişisel Bilgi Formu" veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

3.3.1 Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği

Bu ölçeğin orijinali anne ve babaların duygu sosyalleştirme davranışlarını ölçmek amacıyla O'Neal ve Magai (2005) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmaları ise Ersay (2014) tarafından yapılmıştır (İnce ve Ersay, 2022). Ölçek 5 alt boyut ve her alt boyut da 15 madde içermektedir. Bu alt boyutlar sırasıyla ödül, ceza, ihmal, avutma/dikkat dağıtma ve büyütme alt boyutlarıdır.

Ölçekte çocukların sergilediği 4 farklı duygu durumuna (öfke, üzüntü, korku ve aşırı neşe) yönelik ebeveynlerin dört duygu sosyalleştirme davranışını içeren maddelere yer verilmiştir. İki adet ters madde içeren bu ölçek 5'li likert bir ölçektir. Ölçeğin orijinal formunda alt boyutların cronbach's alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla; ödül .93, ceza .72, ihmal .75, avutma .80 ve büyütme .66 olarak hesaplanmıştır. Ersay (2014) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılmış şeklinde ise alt boyutların cronbach's alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla; ödül .83, ceza .84, ihmal .85, avutma .84 ve büyütme .79 olarak sunulmuştur. Yapılan analizler sonucunda "Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği" Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğu ifade edilmiştir.

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuklarının empatik

becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada cronbach's alpha iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık analizinde; ödül alt boyutu için Cronbach's Alpha değeri .83, ceza alt boyutu için .84, büyütme alt boyutu için .75, ihmal alt boyutu için .83 ve avutma (dikkatini dağıtma) alt boyutu için .81 olarak hesaplanmıştır

3.3.2 Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği

Araştırmada kullanılan bu ölçeğin ilk hali Auyeung ve arkadaşları tarafından (2009) çocukların empatizasyon bölümünü ve sistematizasyon bölümünü belirlemek için geliştirilmiş ölçeğin empatizasyon alt boyutu olarak geliştirilmiştir (Altun, Değerli, Çikrikci ve Kınık, 2018). Ölçek, çocukların okuma, yazma ya da ifade etmede zorlanabileceği ve sonucunda oluşması muhtemel hataları önlemek amacıyla veliler tarafından yanıtlanan bir ölçektir. 4'lü likert tipinde olan bu ölçeğin orijinal formu toplam 27 maddeden oluşurken uyarlanmış formunda ise toplam 14 madde bulunmaktadır. Ölçeğin orijinal formunda yer alan empatizasyon kısmı için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .93 olarak tespit edilirken ayrıca ölçeğin, test tekrar test güvenilirliğinin de .86 olarak hesaplandığı ifade edilmiştir. Uyarlanmış Türkçe formunun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .73 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte 8 madde ters olarak puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0 (sıfır) iken, alınabilecek en yüksek puan ise 28 puandır. Ölçekten alınan toplam puan arttıkça, çocuğun empati düzeyinin azaldığı, yani empatik tepkilerinin daha zayıf olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yüksek puanlar, çocuklarda empati eksikliğine veya empatik olmayan tutumlara işaret etmektedir. Yapılan analizler sonucunda "Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği" Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğu ifade edilmiştir.

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocuklarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada Çocuklar için Empati Ölçeği'ne ilişkin iç tutarlılık analizi sonuçlarına göre; toplam empati puanı için Cronbach's Alpha değeri .86, duygusal empati alt boyutu için .81, davranışsal empati için .79 ve bilişsel empati alt boyutu için .75 olarak bulunmuştur.

3.3.3 Kişisel Bilgi Formu

Araştırma konusu ile ilgili yapılmış çalışmaların incelenmesi ile birlikte kullanılan ölçeklerden de daha anlamlı sonuçlar elde edebilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, ebeveynlerin yaş, meslek, eğitim durumu vb. değişkenlere ait bilgileri edinmeye yöneliktir. Forma Ekler bölümünde yer verilmiştir.

3.4 Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması için öncelikle etik kurul başvurusu yapılmış, İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Yayın Etiği kurulundan araştırmanın etik açıdan uygun olduğuna dair 2025/03-23 sayılı rapor (Ek-5) alınmıştır. Ardından MEB'e verilerin toplanması için izin başvurusu yapılmıştır. Gerekli izinler (Ek-6) alındıktan sonra Mayıs-Haziran 2025 tarihleri arasında Malatya ili Battalgazi ve Yeşilyurt merkez ilçelerinde bulunan bağımsız anaokulları ve ilkokullara bağlı anasınıfları araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. Okul idaresine gerekli izinlerin bildirilmesinden sonra öğretmenlerle yüz yüze görüşmeler yapılarak 48-72 aylık çocukların ebeveynlerine ulaşmaya çalışılmıştır. Verilerin toplanması için Google form üzerinden "Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği" ve "Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeği" online olarak düzenlenmiştir. Çalışmada toplam 434 ebeveyne ulaşılmıştır.

3.5 Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi için istatistiksel analiz programımından yararlanılmıştır.

Araştırmaya katılanların tanımlayıcı özelliklerinin belirlenmesinde frekans ve yüzde analizlerinden, ölçeğin incelenmesinde ortalama ve standart sapma istatistiklerinden faydalanılmıştır. Araştırma değişkenlerinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek üzere Kurtosis (Basıklık) ve Skewness (Çarpıklık) değerleri incelenmiştir.

Tablo 2

Normal Dağılım

Alt Boyutlar	Basıklık	Çarpıklık
Ödül	0.719	-0.834
Ceza	0.094	0.374
Büyütme	-0.215	-0.007
İhmal	0.967	1.138
Avutma	-0.027	-0.195
Çocuk Empati Toplam	1.331	1.283
Duygusal Empati	0.745	0.456
Davranışsal Empati	1.456	1.059
Bilişsel Empati	1.101	1.064

İlgili literatürde, değişkenlerin basıklık çarpıklık değerlerine ilişkin sonuçların +1.5 ile -1.5 (Tabachnick ve Fidell, 2013), +2.0 ile -2.0 (George, ve Mallery, 2010) arasında olması normal dağılım olarak kabul edilmektedir. Değişkenlerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Verilerin analizinde parametrik yöntemler kullanılmıştır.

Ölçek düzeylerini belirleyen boyutlar arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon ve lineer regresyon analizleri aracılığıyla incelenmiştir. Katılanların tanımlayıcı özelliklerine göre ölçek düzeylerindeki farklılaşmaların incelenmesinde bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans analizi (Anova) ve post hoc (Tukey, LSD) analizlerinden faydalanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçları sunulmuş ve bu bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

4.1 Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ve Çocuk Empati Puan Ortalamaları

Bu başlık altında, ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkilere ve çocukların empati düzeylerine ilişkin ortalama puanlar sunulmuştur.

Tablo 3

Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Puan Ortalamaları

Boyutlar	N	Ort	Ss	Min.	Maks.	Ölçek Ranji
Ödül	434	4.307	0.526	2.250	5.000	1-5
Ceza	434	2.414	0.729	1.000	4.830	1-5
Büyütme	434	3.138	0.580	1.500	4.830	1-5
İhmal	434	1.504	0.506	1.000	3.580	1-5
Avutma	434	3.395	0.657	1.580	5.000	1-5

Çocukların duygularına verilen tepkilere ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde, katılımcı ebeveynlerin en yüksek ortalamayı ödül alt boyutunda aldıkları görülmektedir (Ort.=4.31, Ss=0.53). Bu durum, ebeveynlerin çocuklarının duygularına genellikle destekleyici ve kabul edici tepkiler verdiğini göstermektedir. İkinci sırada gelen avutma (dikkatini dağıtma) alt boyutunda ortalamasının 3.40 (Ss=0.66) olması, ebeveynlerin çocuklarının duygularını azaltmak ya da yönlendirmek amacıyla dikkat dağıtıcı stratejilere de sıklıkla başvurduğunu ortaya koymaktadır.

Büyütme alt boyutunun ortalaması 3.14 (Ss=0.58) olup, ebeveynlerin çocuğun duygusuna paralel duygusal tepkiler verebildiğini göstermektedir. Diğer yandan, ceza alt boyutunun ortalamasının 2.41 (Ss=0.73) olması, bazı ebeveynlerin olumsuz duygusal ifadeleri hoş karşılamayıp cezalandırıcı tutumlar sergileyebildiğine işaret etmektedir.

En düşük ortalama ise ihmal alt boyutunda bulunmuştur (Ort.=1.50, Ss=0.51); bu bulgu, ebeveynlerin çocuklarının duygularını genellikle görmezden gelmediğini ve ihmal edici tutumlar sergilemekten kaçındığını göstermektedir. Ölçek puan aralığı 1 ile 5 arasında olup, genel olarak elde edilen ortalamalar ebeveynlerin çocukların duygularına karşı duyarlı ve destekleyici eğilimde olduklarını göstermektedir.

Tablo 4

Çocukların Empati Puan Ortalamaları

Boyutlar	N	Ort	Ss	Min.	Maks.	Ölçek Ranjı
Çocuk Empati Toplam	434	3.588	3.532	0.000	18.000	0-28
Duygusal Empati	434	0.933	1.488	0.000	8.000	0-10
Davranışsal Empati	434	1.302	1.791	0.000	10.000	0-10
Bilişsel Empati	434	1.353	1.292	0.000	6.000	0-8

Çocuklara ilişkin empati puanlarının ortalamaları incelendiğinde, toplam empati puanı ortalamasının 3.59 (Ss=3.53) olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 0 ile 28 arasında değişmekte olup, puanların artması çocuklardaki empati düzeyinin azalmasına işaret etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, ortalama toplam puanın oldukça düşük olması, çocukların empatik tepkilerinin görece güçlü olduğunu düşündürmektedir.

Alt boyutlara bakıldığında, çocuklar bilişsel empati (Ort.=1.35, Ss=1.29) alanında diğer boyutlara kıyasla daha yüksek bir puan almış, bunu davranışsal empati (Ort.=1.30, Ss=1.79) ve duygusal empati (Ort.=0.93, Ss=1.49) izlemiştir. Her üç alt boyut da kendi ölçek ranjına (duygusal: 0–10, davranışsal: 0–10, bilişsel: 0–8) göre değerlendirildiğinde düşük düzeyde puanlandığı görülmektedir. Ancak ölçeğin yapısı gereği bu düşük puanlar, çocukların empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğu ve empatik olmayan tutumlardan uzak oldukları şeklinde yorumlanmalıdır. Sonuçlar genel olarak çocukların empati eksikliği göstermediğini, empatik becerilere sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

4.2 Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ve Çocuk Empati Puanları Arasındaki İlişkiler

Bu bölümde, ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkiler ile çocukların empati düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Tablo 5

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ile Çocukların Empati Puanları Arasında Korelasyon Analizi

Boyutlar		Ödül	Ceza	Büyütme	İhmal	Avutma
Çocuk Empati	r	-0.260**	0.326**	0.186**	0.368**	0.012
Toplam	p	0.000	0.000	0.000	0.000	0.810
Duygusal Empati	r	-0.248**	0.243**	0.099*	0.322**	0.029
	p	0.000	0.000	0.040	0.000	0.541
Davranışsal Empati	r	-0.219**	0.273**	0.180**	0.312**	0.027
	p	0.000	0.000	0.000	0.000	0.580
Bilişsel Empati	r	-0.122*	0.234**	0.145**	0.204**	-0.039
	p	0.011	0.000	0.002	0.000	0.417

*<0,05; **<0,01; Pearson Korelasyon Analizi

Çocukların duygularına verilen tepkiler ile çocukların empatik becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan korelasyon analizine göre, ödül tepkisi ile çocuk empati toplam puanı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -0.260$, $p < .01$). Bu durum, ebeveynlerin ödüllendirici ve kabul edici tepkiler verdikçe çocukların empatik becerilerinin arttığını, yani empati eksikliğinin azaldığını göstermektedir. Ödül tepkisi, duygusal, davranışsal ve bilişsel empati alt boyutlarıyla da benzer biçimde negatif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir.

Buna karşılık, ceza, büyütme ve ihmal tepkileri ile çocuk empati toplam puanı arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur (sırasıyla $r = 0.326$, 0.186 , 0.368 ; $p < .01$). Bu bulgular, ebeveynlerin cezalandırıcı, çocuğun duygusunu büyütme eğilimli ya da ihmal edici tepkiler verdikçe, çocukların empatik olmayan tutumlarının arttığını, yani empati düzeylerinin azaldığını göstermektedir. Özellikle ihmal tepkisi ile empati puanı arasındaki ilişkinin en yüksek düzeyde olması ($r = 0.368$), duygusal ihmalin çocukların empatik gelişimini önemli ölçüde olumsuz etkilediğine işaret etmektedir.

Avutma tepkisi ile çocuk empati toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir ($r = 0.012$, $p = .810$). Bu sonuç, ebeveynlerin dikkat dağıtıcı ya da

rahatlatıcı tepkilerinin çocukların empati düzeyi üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 6

Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Çocukların Empati Puanları Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	Standart Edilmemiş Katsayılar		Standart Edilmiş Katsayılar	t	p	%95 Güven Aralığı	
	B	SE				Alt	Üst
Sabit	-2.814	2.577		-1.092	0.275	-7.879	2.250
Ödül	-0.121	0.469	-0.018	-0.258	0.796	-1.042	0.800
Ceza	1.203	0.280	0.248	4.298	0.000	0.653	1.753
Büyütme	1.152	0.301	0.189	3.823	0.000	0.560	1.745
İhmal	1.998	0.497	0.286	4.020	0.000	1.021	2.975
Avutma	-0.766	0.307	-0.143	-2.500	0.013	-1.369	-0.164

*Bağımlı Değişken=Çocuk Empati Toplam, $R=0.474$; $R^2=0.216$; $F=24.807$; $p=0.000$; Durbin Watson Değeri=1.863

Çocukların duygularına verilen ebeveyn tepkilerinin çocukların empatik becerileri üzerindeki yordayıcı rolünü belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda, modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($F(5,428)=24.807$, $p<.001$). Elde edilen model, çocuk empati toplam puanındaki varyansın %21.6'sını açıklamaktadır ($R^2=.216$). Durbin-Watson katsayısının 1.863 olması, modelde otokorelasyon riskinin düşük olduğunu göstermektedir.

Regresyon modelinde yer alan bağımsız değişkenlerden ceza ($\beta=.248$, $p<.001$), büyütme ($\beta=.189$, $p<.001$) ve ihmal ($\beta=.286$, $p<.001$) değişkenleri, çocukların empati puanlarını anlamlı ve pozitif yönde yordamaktadır. Bu bulgular, ebeveynlerin cezalandırıcı, çocuğun duygusunu büyütmeye eğilimli ya da ihmal edici tepkiler verdikçe, çocukların empatik olmayan tutumlarının arttığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, bu tür tepkiler çocuklarda daha düşük empati düzeyi ile ilişkilidir.

Buna karşılık, avutma (dikkat dağıtma) tepkisi empati puanını anlamlı ve negatif yönde yordamaktadır ($\beta=-.143$, $p=.013$). Bu sonuç, ebeveynlerin duyguyu geçiştirmeye yönelik tepkilerinin çocukların empatik becerileri ile ters yönde ilişkili olabileceğini göstermektedir. Ödül tepkisi ise regresyon modeline anlamlı bir katkı sunmamış ($\beta=-.018$, $p=.796$), yani çocukların empati düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı belirlenmiştir.

Genel olarak model, çocukların empati düzeylerinin ebeveynlerin duygulara verdikleri tepki türlerine duyarlı olduğunu ortaya koymakta; özellikle cezalandırıcı, büyütücü ve ihmal edici tutumların empatik gelişimi olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 7

Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Duygusal Empati Puanı Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	Standart Edilmemiş Katsayılar		Standart Edilmiş Katsayılar		t	p	%95 Güven Aralığı	
	B	SE	β				Alt	Üst
Sabit	-0.549	1.144			-0.480	0.631	-2.799	1.700
Ödül	-0.202	0.208	-0.071		-0.970	0.332	-0.611	0.207
Ceza	0.310	0.124	0.152		2.496	0.013	0.066	0.555
Büyütme	0.237	0.134	0.093		1.773	0.077	-0.026	0.500
İhmal	0.689	0.221	0.234		3.121	0.002	0.255	1.123
Avutma	-0.052	0.136	-0.023		-0.384	0.701	-0.320	0.215

*Bağımlı Değişken=Duygusal Empati, $R=0.372$; $R^2=0.128$; $F=13.763$; $p=0.000$; Durbin Watson Değeri=1.728

Çocukların duygularına verilen ebeveyn tepkilerinin çocukların duygusal empati düzeyi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yürütülen çoklu regresyon analizine göre modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($F(5,428)=13.763$, $p<.001$). Model, duygusal empati puanlarındaki varyansın yaklaşık %12.8'ini açıklamaktadır ($R^2=.128$) ve Durbin-Watson katsayısı 1.728 olup otokorelasyon açısından kabul edilebilir düzeydedir.

Modelde yer alan değişkenlerden ceza tepkisi ($\beta=.152$, $p=.013$) ve ihmal tepkisi ($\beta=.234$, $p=.002$) duygusal empatiyi anlamlı ve pozitif yönde yordamaktadır. Ancak ölçeğin yapısı gereği daha yüksek empati puanları daha düşük empatik yeterliğe işaret ettiğinden, bu bulgular ceza ve ihmal tepkilerinin çocuğun duygusal empati düzeyini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, cezalandırıcı ve ihmal edici tepkiler arttıkça çocukların duygusal empati düzeyinde düşüş gözlenmektedir.

Büyütme tepkisi değişkeni ise sınırda anlamlılık göstermiş ($\beta=.093$, $p=.077$), duygusal empati üzerinde zayıf bir etkisi olduğunu işaret etmiştir. Ödül ($\beta=-.071$, $p=.332$) ve avutma ($\beta=-.023$, $p=.701$) değişkenlerinin ise duygusal empati üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Bu bulgular, özellikle ihmal ve ceza odaklı ebeveyn tutumlarının çocukların başkalarının duygularını anlaması ve bu duygulara uygun tepki verme kapasitelerini zayıflatabileceğini göstermektedir. Duygusal empati açısından en riskli tepki biçiminin ihmal olduğu söylenebilir.

Tablo 8

Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Davranışsal Empati Puanı Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	Standart Edilmemiş Katsayılar		Standart Edilmiş Katsayılar		t	p	%95 Güven Aralığı	
	B	SE	β				Alt	Üst
Sabit	-1.764	1.357			-1.300	0.194	-4.431	0.903
Ödül	-0.066	0.247	-0.020		-0.269	0.788	-0.552	0.419
Ceza	0.440	0.147	0.179		2.986	0.003	0.150	0.730
Büyütme	0.577	0.159	0.187		3.636	0.000	0.265	0.889
İhmal	0.906	0.262	0.256		3.460	0.001	0.391	1.420
Avutma	-0.260	0.161	-0.095		-1.611	0.108	-0.577	0.057

*Bağımlı Değişken=Davranışsal Empati, $R=0.405$; $R^2=0.154$; $F=16.810$; $p=0.000$; Durbin Watson Değeri=2.057

Çocukların duygularına verilen ebeveyn tepkilerinin çocukların davranışsal empati düzeyini yordama gücünü belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda, modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($F(5,428)=16.810$, $p<.001$). Model, davranışsal empati puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %15.4'ünü açıklamaktadır ($R^2=.154$) ve Durbin-Watson değeri 2.057 olup otokorelasyon açısından uygun düzeydedir.

Modelde yer alan değişkenlerden ceza ($\beta=.179$, $p=.003$), büyütme ($\beta=.187$, $p<.001$) ve ihmal ($\beta=.256$, $p=.001$) tepkileri, çocukların davranışsal empati puanlarını anlamlı ve pozitif yönde yordamaktadır. Ancak ölçeğin puan yapısı gereği empati puanlarının artışı, empatik yeterliliğin azalmasına işaret ettiğinden, bu sonuçlar söz konusu tepkilerin çocukların davranışsal empati düzeyini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Özellikle ihmal değişkeni, en yüksek standartlaştırılmış katsayıya sahip olarak bu etkide en belirleyici faktör olarak öne çıkmaktadır.

Avutma tepkisinin modelde anlamlı bir etkisi bulunmamış ($\beta=-.095$, $p=.108$), benzer şekilde ödül tepkisi de davranışsal empati üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmamıştır ($\beta=-.020$, $p=.788$).

Bu bulgular, çocukların davranışsal olarak empatik tepkiler sergileyebilme becerilerinin, özellikle cezalandırıcı, büyütücü ve ihmal edici ebeveyn tutumlarından olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir. Ebeveynlerin bu tür tepkileri, çocukların başkalarının duygularına uygun davranış geliştirme yeterliliğini zayıflatabilir.

Tablo 9

Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Bilişsel Empati Puanı Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	Standart Edilmemiş Katsayılar		Standart Edilmiş Katsayılar		t	p	%95 Güven Aralığı	
	B	SE	β				Alt	Üst
Sabit	-0.501	1.007			-0.497	0.619	-2.479	1.478
Ödül	0.147	0.183	0.060		0.804	0.422	-0.213	0.507
Ceza	0.453	0.109	0.255		4.139	0.000	0.238	0.668
Büyütme	0.338	0.118	0.152		2.869	0.004	0.106	0.569
İhmal	0.404	0.194	0.158		2.077	0.038	0.022	0.785
Avutma	-0.454	0.120	-0.231		-3.790	0.000	-0.689	-0.219

*Bağımlı Değişken=Bilişsel Empati, $R=0.340$; $R^2=0.105$; $F=11.182$; $p=0.000$; Durbin Watson Değeri=1.977

Çocukların duygularına verilen ebeveyn tepkilerinin çocukların bilişsel empati düzeyine etkisini incelemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(5,428)=11.182$, $p<.001$). Model, bilişsel empati puanlarındaki varyansın yaklaşık %10.5'ini açıklamaktadır ($R^2=.105$) ve Durbin-Watson katsayısı 1.977 ile otokorelasyon açısından uygun düzeydedir.

Modelde yer alan bağımsız değişkenlerden ceza tepkisi ($\beta=.255$, $p<.001$), büyütme tepkisi ($\beta=.152$, $p=.004$) ve ihmal tepkisi ($\beta=.158$, $p=.038$) bilişsel empati puanlarını anlamlı ve pozitif yönde yordamaktadır. Ölçek yapısı gereği empati puanlarındaki artış daha düşük empatik yeterliliğe işaret ettiğinden, bu bulgular ceza, büyütme ve ihmal tepkilerinin çocukların bilişsel empati düzeylerini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu, özellikle çocuğun başkalarının duygularını anlama ve yorumlama becerilerinin bu tür ebeveyn tutumlarıyla zayıflayabileceğine işaret etmektedir.

Buna karşılık, avutma tepkisi bilişsel empati üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahiptir ($\beta=-.231$, $p<.001$). Bu bulgu, dikkat dağıtıcı veya yatıştırıcı tepkilerin, çocukların daha yüksek bilişsel empati geliştirmeleriyle ilişkili olabileceğini göstermektedir. Ödül tepkisi ise modelde anlamlı bir yordayıcı olmamıştır ($\beta=.060$, $p=.422$).

Genel olarak bu bulgular, cezalandırıcı, büyütücü ve ihmal edici ebeveyn tutumlarının çocukların başkalarının duygularını zihinsel olarak anlama kapasitelerini azaltabileceğini, buna karşın dikkat dağıtma yoluyla yapılan müdahalelerin bilişsel empati açısından koruyucu bir rol üstlenebileceğini ortaya koymaktadır.

4.3 Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılması

Bu bölümde, ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkilerin; anne ve babaya ait demografik özellikler ile çocuğun yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası ve okul süresi gibi değişkenlere göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Tablo 10

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailedeki Anne Yaşına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Ödül	30 Yaş Veya Altı	101	4.287	0.564	0.113	0.953	0.001
	31-35 Yaş	150	4.317	0.483			
	36-40 Yaş	115	4.321	0.559			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	4.292	0.511			
Ceza	30 Yaş Veya Altı	101	2.449	0.681	1.284	0.279	0.009
	31-35 Yaş	150	2.337	0.724			
	36-40 Yaş	115	2.412	0.750			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	2.537	0.770			
Büyütme	30 Yaş Veya Altı	101	3.149	0.531	0.667	0.573	0.005
	31-35 Yaş	150	3.127	0.631			
	36-40 Yaş	115	3.096	0.603			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	3.218	0.492			
İhmal	30 Yaş Veya Altı	101	1.522	0.588	0.865	0.459	0.006
	31-35 Yaş	150	1.463	0.440			
	36-40 Yaş	115	1.496	0.524			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	1.578	0.479			
Avutma	30 Yaş Veya Altı	101	3.446	0.637	0.281	0.839	0.002
	31-35 Yaş	150	3.386	0.649			
	36-40 Yaş	115	3.375	0.661			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	3.370	0.706			

*Tek Yönlü Varyans Analizi

Tablo 10'da çocukların duygularına verilen tepkilerin ailedeki anne yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ödül

($F=0.113$, $p=.953$), ceza ($F=1.284$, $p=.279$), büyütme ($F=0.667$, $p=.573$), ihmal ($F=0.865$, $p=.459$) ve avutma ($F=0.281$, $p=.839$) alt boyutları açısından gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Elde edilen eta kare (η^2) değerlerinin tümünde etki büyüklüğü .01'in altında olup, yaş değişkeninin duygulara verilen tepkiler üzerinde anlamlı ya da güçlü bir etkisi olmadığı görülmektedir.

Tablo 11

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailedeki Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Ödül	İlkokul	87	4.352	0.612	0.328	0.805	0.002	
	Lise	130	4.288	0.519				
	Üniversite	190	4.296	0.500				
	Lisansüstü	27	4.340	0.455				
Ceza	İlkokul (1)	87	2.818	0.781	21.046	0.000	0.128	1>2,3
	Lise (2)	130	2.524	0.633				2>3
	Üniversite (3)	190	2.227	0.671				1,2,3>4
	Lisansüstü (4)	27	1.901	0.666				
Büyütme	İlkokul (1)	87	3.224	0.659	2.675	0.047	0.018	1>3
	Lise (2)	130	3.204	0.538				1>4
	Üniversite (3)	190	3.078	0.565				
	Lisansüstü (4)	27	2.969	0.556				
İhmal	İlkokul	87	1.575	0.571	0.731	0.534	0.005	
	Lise	130	1.489	0.509				
	Üniversite	190	1.487	0.492				
	Lisansüstü	27	1.463	0.341				
Avutma	İlkokul (1)	87	3.722	0.655	15.011	0.000	0.095	1>2,3
	Lise (2)	130	3.473	0.583				2>3
	Üniversite (3)	190	3.237	0.640				1>4
	Lisansüstü (4)	27	3.068	0.650				2>4

*Tek Yönlü Varyans Analizi

Tablo 11'de çocukların duygularına verilen tepkilerin ailedeki anne eğitim durumuna göre farklılaşma durumu analiz edilmiştir. Ödül ($F=0.328$, $p=.805$) ve ihmal ($F=0.731$, $p=.534$) boyutlarında eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark görülmemiştir. Ancak ceza tepkisi açısından anlamlı fark bulunmuş ($F=21.046$, $p<.001$, $\eta^2=.128$), etki büyüklüğü yüksek düzeyde hesaplanmıştır.

En yüksek ceza puanı ilkokul mezunu annelerde, en düşük ise lisansüstü mezunlarında görülmüştür. Benzer şekilde büyütme ($F=2.675$, $p=.047$, $\eta^2=.018$) ve avutma ($F=15.011$, $p<.001$, $\eta^2=.095$) tepkilerinde de eğitim düzeyine göre anlamlı farklılıklar saptanmıştır.

Büyütme tepkisinde ilkökul mezunları, üniversite ve lisansüstü mezunlarına göre daha yüksek puan alırken; avutma tepkisinde yine ilkökul mezunu annelerin en yüksek, lisansüstü mezunların ise en düşük puana sahip olduğu görülmektedir. Özellikle ceza ve avutma tepkilerinde gözlenen etki büyüklükleri orta düzeyde olup, eğitim düzeyinin duygusal tepki biçimlerinde belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir.

Tablo 12

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Anne Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Ödül	Ev Hanımı, Çalışmıyor (1)	291	4.370	0.475	6.913	0.001	0.031	1>2
	Kamuda Çalışıyor (2)	100	4.204	0.566				1>3
	Özelde Çalışıyor (3)	43	4.120	0.673				
Ceza	Ev Hanımı, Çalışmıyor (1)	291	2.508	0.732	10.516	0.000	0.047	1>2
	Kamuda Çalışıyor (2)	100	2.129	0.649				3>2
	Özelde Çalışıyor (3)	43	2.442	0.731				
Büyütme	Ev Hanımı, Çalışmıyor	291	3.172	0.595	1.573	0.209	0.007	
	Kamuda Çalışıyor	100	3.075	0.512				
	Özelde Çalışıyor	43	3.052	0.618				
İhmal	Ev Hanımı, Çalışmıyor (1)	291	1.443	0.466	7.902	0.000	0.035	2>1
	Kamuda Çalışıyor (2)	100	1.582	0.498				3>1
	Özelde Çalışıyor (3)	43	1.733	0.680				
Avutma	Ev Hanımı, Çalışmıyor (1)	291	3.482	0.657	9.943	0.000	0.044	1>2
	Kamuda Çalışıyor (2)	100	3.149	0.610				
	Özelde Çalışıyor (3)	43	3.376	0.628				

*Tek Yönlü Varyans Analizi

Tablo 12’de çocukların duygularına verilen tepkilerin anne mesleğine göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Ödül tepkisi açısından anlamlı fark bulunmuş ($F=6.913$, $p=.001$, $\eta^2=.031$); ev hanımı olan annelerin ödül puanı, hem kamu hem özel sektörde çalışan annelere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ceza tepkisi açısından da anlamlı fark saptanmış ($F=10.516$, $p<.001$, $\eta^2=.047$); kamuda çalışan anneler en düşük puana sahipken, ev hanımları ve özel sektör çalışanları daha yüksek ortalamalara sahiptir.

İhmal tepkisi de mesleğe göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F=7.902$, $p<.001$, $\eta^2=.035$); bu fark, özel ve kamuda çalışan annelerin, ev hanımı olanlara kıyasla çocuklarının duygularını daha fazla ihmal etme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Avutma tepkisi de anlamlı fark göstermiştir ($F=9.943$, $p<.001$, $\eta^2=.044$); en yüksek puan ev hanımlarında, en düşük puan ise kamuda çalışan annelerdedir. Büyütme

tepkisinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p=.209$). Genel olarak değerlendirildiğinde, anne mesleği değişkeninin bazı duygusal tepki türleri üzerinde düşük ila orta düzeyde etkili olduğu, özellikle ceza, ihmal ve avutma gibi stratejilerde anlamlı farklılıklar oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 13

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailedeki Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Ödül	İlkokul	66	4.391	0.532	0.954	0.414	0.007	
	Lise	159	4.315	0.477				
	Üniversite	174	4.285	0.537				
	Lisansüstü	35	4.226	0.659				
Ceza	İlkokul (1)	66	2.758	0.802	11.874	0.000	0.077	1>2
	Lise (2)	159	2.523	0.649				1>3
	Üniversite (3)	174	2.242	0.704				2>3
	Lisansüstü (4)	35	2.131	0.736				1>4 2>4
Büyütme	İlkokul (1)	66	3.304	0.638	4.562	0.004	0.031	1>3
	Lise (2)	159	3.199	0.571				2>3
	Üniversite (3)	174	3.034	0.559				1>4
	Lisansüstü (4)	35	3.067	0.520				
İhmal	İlkokul	66	1.537	0.525	0.632	0.595	0.004	
	Lise	159	1.486	0.505				
	Üniversite	174	1.489	0.485				
	Lisansüstü	35	1.600	0.583				
Avutma	İlkokul (1)	66	3.676	0.669	9.805	0.000	0.064	1>2
	Lise (2)	159	3.485	0.609				1>3
	Üniversite (3)	174	3.252	0.616				2>3
	Lisansüstü (4)	35	3.160	0.799				1>4 2>4

*Tek Yönlü Varyans Analizi

Tablo 13’de çocukların duygularına verilen tepkilerin ailedeki baba eğitim durumuna göre farklılaşma durumu incelenmiştir. Ceza tepkisi açısından gruplar arasında anlamlı fark bulunmuş ($F=11.874$, $p<.001$, $\eta^2=.077$) ve etki büyüklüğü orta düzeyde hesaplanmıştır. En yüksek ceza puanı ilkokul mezunu babalarda, en düşük ise lisansüstü eğitim almış babalarda gözlenmiştir.

Benzer şekilde büyütme tepkisinde de anlamlı fark saptanmış ($F=4.562$, $p=.004$, $\eta^2=.031$) ve ilkokul ile lise mezunu babaların üniversite ve lisansüstü mezunlara kıyasla daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Ayrıca avutma tepkisinde de anlamlı fark vardır

($F=9.805$, $p<.001$, $\eta^2=.064$); burada da en yüksek puan ilkokul mezunlarında, en düşük ise lisansüstü düzeyde eğitim almış babalarda tespit edilmiştir. Ödül ve ihmal tepkileri açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$). Bu bulgular, baba eğitim düzeyinin özellikle cezalandırıcı, büyütücü ve dikkat dağıtıcı tepkiler üzerinde etkili olduğunu ve orta düzeyde etki büyüklükleriyle empatiyi şekillendirebileceğini göstermektedir.

Tablo 14

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Baba Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Ödül	Çalışmıyor	26	4.311	0.720	1.045	0.353	0.005	
	Kamuda Çalışıyor	179	4.264	0.528				
	Özelde Çalışıyor	229	4.340	0.499				
Ceza	Çalışmıyor (1)	26	2.817	0.935	6.355	0.002	0.029	1>2
	Kamuda Çalışıyor (2)	179	2.307	0.710				3>2
	Özelde Çalışıyor (3)	229	2.452	0.701				1>3
Büyütme	Çalışmıyor	26	3.253	0.653	2.453	0.087	0.011	
	Kamuda Çalışıyor	179	3.068	0.568				
	Özelde Çalışıyor	229	3.180	0.578				
İhmal	Çalışmıyor	26	1.500	0.640	1.052	0.350	0.005	
	Kamuda Çalışıyor	179	1.545	0.510				
	Özelde Çalışıyor	229	1.472	0.486				
Avutma	Çalışmıyor (1)	26	3.760	0.671	9.157	0.000	0.041	1>2
	Kamuda Çalışıyor (2)	179	3.260	0.674				3>2
	Özelde Çalışıyor (3)	229	3.458	0.619				1>3
*Tek Yönlü Varyans Analizi								

Tablo 14’te çocuklara verilen duygusal tepkilerin baba meslek bilgisine göre farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir. Ceza tepkisi açısından anlamlı fark saptanmış ($F=6.355$, $p=.002$, $\eta^2=.029$) ve etkisi düşük-orta düzeyde bulunmuştur. En yüksek ceza puanı çalışmayan babalarda, en düşük ise kamuda çalışan babalarda gözlenmiştir.

Avutma tepkisi de baba mesleğine göre anlamlı biçimde farklılık göstermektedir ($F=9.157$, $p<.001$, $\eta^2=.041$); en yüksek avutma puanı çalışmayan, en düşük ise kamuda çalışan babalardadır. Bu bulgulara göre çalışmayan babalar, çocukların duygularına hem cezalandırıcı hem de dikkat dağıtıcı tepkiler verme eğiliminde olabilir. Ödül, büyütme ve ihmal tepkileri açısından gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Tablo 15

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailelerin Algılanan Ekonomik Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Ödül	Düşük	41	4.307	0.555	0.297	0.743	0.001	
	Orta	296	4.319	0.507				
	İyi	97	4.272	0.574				
Ceza	Düşük (1)	41	2.677	0.686	5.157	0.006	0.023	1>2
	Orta (2)	296	2.430	0.737				1>3
	İyi (3)	97	2.254	0.691				2>3
Büyütme	Düşük	41	3.183	0.619	0.232	0.793	0.001	
	Orta	296	3.141	0.595				
	İyi	97	3.111	0.518				
İhmal	Düşük	41	1.537	0.597	0.625	0.536	0.003	
	Orta	296	1.485	0.478				
	İyi	97	1.546	0.548				
Avutma	Düşük (1)	41	3.626	0.558	3.504	0.031	0.016	1>2
	Orta (2)	296	3.392	0.662				1>3
	İyi (3)	97	3.304	0.664				
*Tek Yönlü Varyans Analizi								

Tablo 15'te çocuklara verilen tepkilerin ailelerin algılanan ekonomik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ceza tepkisi, ekonomik duruma göre anlamlı biçimde farklılık göstermektedir ($F=5.157$, $p=.006$, $\eta^2=.023$). Etki büyüklüğü küçük düzeyde olmakla birlikte, ceza puanı en yüksek olan grup düşük gelirli ailelerdir. Aynı şekilde, avutma tepkisinde de anlamlı fark bulunmuştur ($F=3.504$, $p=.031$, $\eta^2=.016$); düşük gelir grubundaki ebeveynlerin avutma düzeyleri diğer gruplardan daha yüksektir.

Ödül, büyütme ve ihmal alt boyutlarında ise algılanan ekonomik duruma göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Elde edilen sonuçlar, ekonomik düzeyi düşük olarak algılayan ailelerin, çocuklarının duygusal ifadelerine daha fazla cezalandırıcı veya dikkat dağıtıcı tepkiler verme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ancak bu etkilerin büyüklüğü düşüktür.

Tablo 16

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Doğum Sırasına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Ödül	İlk Çocuk	220	4.292	0.507	1.603	0.202	0.007
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	4.213	0.683			
	Son Çocuk	164	4.356	0.494			
Ceza	İlk Çocuk	220	2.338	0.704	2.700	0.068	0.012
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	2.555	0.770			
	Son Çocuk	164	2.474	0.742			
Büyütme	İlk Çocuk	220	3.127	0.559	1.319	0.269	0.006
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	3.037	0.631			
	Son Çocuk	164	3.184	0.591			
İhmal	İlk Çocuk	220	1.479	0.502	0.927	0.397	0.004
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	1.585	0.527			
	Son Çocuk	164	1.512	0.505			
Avutma	İlk Çocuk	220	3.355	0.669	0.841	0.432	0.004
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	3.455	0.592			
	Son Çocuk	164	3.429	0.661			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 16’da çocukların duygularına verilen tepkilerin çocukların doğum sırasına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ödül ($F=1.603$, $p=.202$), ceza ($F=2.700$, $p=.068$), büyütme ($F=1.319$, $p=.269$), ihmal ($F=0.927$, $p=.397$) ve avutma ($F=0.841$, $p=.432$) alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Bu bulgular, çocuğun ilk, ortanca veya son çocuk olmasının, ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkilerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Etki büyüklüklerinin (η^2) tümü .012’nin altında olup çok düşük düzeydedir.

Tablo 17

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Ailedeki Baba Yaşına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Ödül	30 Yaş Veya Altı	35	4.195	0.598	0.911	0.435	0.006
	31-35 Yaş	122	4.315	0.486			
	36-40 Yaş	128	4.352	0.490			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	4.289	0.568			
Ceza	30 Yaş Veya Altı	35	2.300	0.751	1.122	0.340	0.008
	31-35 Yaş	122	2.376	0.634			
	36-40 Yaş	128	2.385	0.771			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	2.498	0.759			
Büyütme	30 Yaş Veya Altı	35	3.207	0.504	0.473	0.701	0.003
	31-35 Yaş	122	3.143	0.569			
	36-40 Yaş	128	3.093	0.635			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	3.157	0.559			
İhmal	30 Yaş Veya Altı	35	1.505	0.579	0.728	0.536	0.005
	31-35 Yaş	122	1.480	0.483			
	36-40 Yaş	128	1.470	0.495			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	1.552	0.517			
Avutma	30 Yaş Veya Altı	35	3.324	0.702	0.239	0.869	0.002
	31-35 Yaş	122	3.401	0.624			
	36-40 Yaş	128	3.423	0.606			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	3.381	0.718			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 17’de çocukların duygularına verilen tepkilerin ailedeki baba yaşına göre farklılaşma durumu ele alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ödül ($F=0.911$, $p=.435$), ceza ($F=1.122$, $p=.340$), büyütme ($F=0.473$, $p=.701$), ihmal ($F=0.728$, $p=.536$) ve avutma ($F=0.239$, $p=.869$) puanları açısından baba yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tüm değişkenlerde eta kare (η^2) değerleri .008’in altında kalarak etki büyüklüklerinin çok düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, babanın yaşı değiştikçe çocuklara verilen duygusal tepkilerin biçiminin anlamlı ölçüde değişmediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 18

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Ödül	Tek Çocuk	102	4.283	0.525	0.379	0.768	0.003	
	2 Kardeş	224	4.330	0.516				
	3 Kardeş	89	4.297	0.501				
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	4.224	0.748				
Ceza	Tek Çocuk (1)	102	2.236	0.746	5.285	0.001	0.036	3>1
	2 Kardeş (2)	224	2.393	0.667				4>1
	3 Kardeş (3)	89	2.619	0.773				3>2
	4 Kardeş Ve Üzeri (4)	19	2.658	0.889				
Büyütme	Tek Çocuk	102	3.083	0.545	0.490	0.689	0.003	
	2 Kardeş	224	3.151	0.569				
	3 Kardeş	89	3.175	0.625				
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	3.105	0.693				
İhmal	Tek Çocuk	102	1.503	0.538	2.116	0.098	0.015	
	2 Kardeş	224	1.463	0.473				
	3 Kardeş	89	1.560	0.521				
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	1.728	0.589				
Avutma	Tek Çocuk	102	3.306	0.690	2.293	0.077	0.016	
	2 Kardeş	224	3.375	0.647				
	3 Kardeş	89	3.547	0.628				
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	3.386	0.662				
*Tek Yönlü Varyans Analizi								

Tablo 18’de çocukların duygularına verilen tepkilerin kardeş sayısına göre farklılaşma durumu değerlendirilmiştir. Ceza tepkisi alt boyutunda anlamlı fark saptanmıştır ($F=5.285$, $p=.001$, $\eta^2=.036$). Etki büyüklüğü düşük-orta düzeyde olup, üç veya daha fazla kardeşi olan çocukların ebeveynlerinden daha yüksek ceza tepkisi aldıkları görülmüştür. Özellikle üç kardeşe sahip olan çocukların ceza puanı, hem tek çocuklardan hem de iki kardeşi olanlardan anlamlı biçimde yüksektir. Ödül ($p=.768$), büyütme ($p=.689$), ihmal ($p=.098$) ve avutma ($p=.077$) boyutlarında ise anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Ceza dışında kardeş sayısının, ebeveynlerin duygusal tepkilerinde belirleyici bir faktör olmadığı görülmektedir. Ancak ceza boyutundaki bulgular, çok çocuklu aile yapısının ebeveynin disiplin tarzında daha otoriter ya da cezalandırıcı eğilimleri artırabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 19

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Yaşına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	t	sd	p	d
Ödül	48-60 Ay	161	4.218	0.553	-2.721	432	0.007	0.270
	61-72 Ay	273	4.360	0.503				
Ceza	48-60 Ay	161	2.470	0.750	1.225	432	0.221	0.122
	61-72 Ay	273	2.381	0.716				
Büyütme	48-60 Ay	161	3.192	0.610	1.476	432	0.141	0.147
	61-72 Ay	273	3.107	0.561				
İhmal	48-60 Ay	161	1.605	0.553	3.235	432	0.002	0.322
	61-72 Ay	273	1.444	0.467				
Avutma	48-60 Ay	161	3.391	0.658	-0.080	432	0.936	0.008
	61-72 Ay	273	3.397	0.658				

*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd:Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü

Tablo 19’da çocukların duygularına verilen tepkilerin çocuk yaşı (48–60 ay ve 61–72 ay) açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre ödül tepkisi yaşa göre anlamlı biçimde farklılık göstermektedir ($t=-2.721$, $p=.007$, $d=0.270$). Etki büyüklüğü küçük düzeyde olup, 61–72 aylık çocukların ebeveynlerinden daha yüksek düzeyde ödüllendirici tepki aldığı görülmektedir.

Ayrıca ihmal tepkisi açısından da anlamlı bir fark saptanmıştır ($t=3.235$, $p=.002$, $d=0.322$); burada ise daha küçük yaştaki (48–60 ay) çocuklar için daha yüksek ihmal puanları raporlanmıştır. Diğer boyutlar olan ceza, büyütme ve avutma için anlamlı fark bulunmamış, etki büyüklükleri de oldukça düşük kalmıştır.

Tablo 20

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Anne- Baba Birliktelik Durumuna Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	T	sd	p	d
Ödül	Birlikte Yaşıyor	411	4.330	0.503	3.855	432	0.011	0.826
	Anne Baba Ayrı	23	3.902	0.736				
Ceza	Birlikte Yaşıyor	411	2.398	0.728	-1.957	432	0.051	0.419
	Anne Baba Ayrı	23	2.703	0.716				
Büyütme	Birlikte Yaşıyor	411	3.137	0.584	-0.150	432	0.880	0.032
	Anne Baba Ayrı	23	3.156	0.520				
İhmal	Birlikte Yaşıyor	411	1.478	0.472	-4.582	432	0.009	0.982
	Anne Baba Ayrı	23	1.964	0.804				
Avutma	Birlikte Yaşıyor	411	3.399	0.662	0.649	432	0.517	0.139
	Anne Baba Ayrı	23	3.308	0.570				

*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd:Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü

Tablo 20’de çocukların duygularına verilen tepkilerin, anne-baba birliktelik durumuna göre (anne baba birlikte yaşıyor vs. ayrı) farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir. Ödül tepkisi anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($t=3.855$, $p=.011$, $d=0.826$); birlikte yaşayan ebeveynlere sahip çocukların daha fazla ödüllendirici tepki aldığı ve etki büyüklüğünün yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Ayrıca ihmal puanları da anlamlı biçimde farklılık göstermiştir ($t=-4.582$, $p=.009$, $d=0.982$) ve yine yüksek düzeyde bir etki büyüklüğüyle anne-babası ayrı olan çocukların duygularının daha fazla ihmal edildiği anlaşılmaktadır. Ceza tepkisi ise sınırda anlamlılık göstermiştir ($p=.051$). Büyütme ve avutma tepkileri açısından anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Tablo 21

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Okul Süresine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	T	sd	p	d
Ödül	1 Yıl	298	4.331	0.499	1.401	432	0.162	0.145
	2 Yıl Ve Üzeri	136	4.255	0.579				
Ceza	1 Yıl	298	2.469	0.738	2.316	432	0.021	0.240
	2 Yıl Ve Üzeri	136	2.295	0.697				
Büyütme	1 Yıl	298	3.194	0.574	2.974	432	0.003	0.308
	2 Yıl Ve Üzeri	136	3.017	0.578				
İhmal	1 Yıl	298	1.486	0.479	-1.086	432	0.278	0.112
	2 Yıl Ve Üzeri	136	1.543	0.561				
Avutma	1 Yıl	298	3.440	0.645	2.161	432	0.031	0.224
	2 Yıl Ve Üzeri	136	3.294	0.673				

*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd:Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü

Tablo 21’de çocukların duygularına verilen tepkilerin, çocuğun okul öncesi eğitim süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Sonuçlara göre, ceza tepkisi ($t=2.316$, $p=.021$, $d=0.240$), büyütme tepkisi ($t=2.974$, $p=.003$, $d=0.308$) ve avutma tepkisi ($t=2.161$, $p=.031$, $d=0.224$) değişkenlerinde anlamlı farklar bulunmuştur. Etki büyüklükleri küçük düzeydedir.

Özellikle bir yıl okul öncesi eğitime devam eden çocukların, iki yıl ve üzeri eğitim alanlara göre daha fazla cezalandırıcı, büyütücü ve avutucu tepkilere maruz kaldıkları görülmektedir. Ödül ve ihmal tepkileri açısından anlamlı fark saptanmamıştır. Bu bulgular, okul süresi uzadıkça ebeveynlerin çocukların duygularına daha yapılandırılmış

ve az tepkisel şekilde yaklaştıklarını düşündürmektedir.

Tablo 22

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Puanlarının Çocuk Cinsiyetine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	t	sd	p	d
Ödül	Erkek	218	4.318	0.498	0.445	432	0.656	0.043
	Kız	216	4.296	0.554				
Ceza	Erkek	218	2.380	0.717	-0.970	432	0.332	0.093
	Kız	216	2.448	0.742				
Büyütme	Erkek	218	3.171	0.580	1.198	432	0.232	0.115
	Kız	216	3.105	0.580				
İhmal	Erkek	218	1.478	0.479	-1.076	432	0.283	0.103
	Kız	216	1.530	0.532				
Avutma	Erkek	218	3.346	0.673	-1.564	432	0.119	0.150
	Kız	216	3.444	0.638				

*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd:Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü

Tablo 22’de çocukların duygularına verilen ebeveyn tepkilerinin, çocukların cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre, ödül ($t=0.445$, $p=.656$), ceza ($t=-0.970$, $p=.332$), büyütme ($t=1.198$, $p=.232$), ihmal ($t=-1.076$, $p=.283$) ve avutma ($t=-1.564$, $p=.119$) alt boyutlarında erkek ve kız çocuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Elde edilen Cohen’s d etki büyüklüğü değerleri de tüm alt boyutlar için .150’nin altında olup, cinsiyetin çocuklara yönelik ebeveyn tepkilerinde anlamlı ya da güçlü bir belirleyici faktör olmadığını göstermektedir. Bu sonuç, ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkilerin kız ya da erkek çocuklara göre önemli ölçüde değişmediğini ortaya koymaktadır.

4.4 Çocuk Empati Puanlarının Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılması

Bu bölümde, çocukların empatik beceri düzeylerinin; ebeveynlerin yaş, eğitim ve meslek durumu gibi sosyo-demografik özelliklerine ve çocukların yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, aile yapısı ve okul süresi gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir.

Tablo 23

Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Anne Yaşına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Çocuk Empati Toplam	30 Yaş Veya Altı	101	3.624	3.549	0.628	0.597	0.004
	31-35 Yaş	150	3.700	3.610			
	36-40 Yaş	115	3.226	3.084			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	3.897	4.041			
Duygusal Empati	30 Yaş Veya Altı	101	0.822	1.315	0.992	0.396	0.007
	31-35 Yaş	150	0.953	1.530			
	36-40 Yaş	115	0.852	1.428			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	1.191	1.721			
Davranışsal Empati	30 Yaş Veya Altı	101	1.446	1.910	1.261	0.287	0.009
	31-35 Yaş	150	1.340	1.775			
	36-40 Yaş	115	1.035	1.492			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	1.456	2.076			
Bilişsel Empati	30 Yaş Veya Altı	101	1.356	1.285	0.234	0.873	0.002
	31-35 Yaş	150	1.407	1.376			
	36-40 Yaş	115	1.339	1.235			
	41 Yaş Ve Üzeri	68	1.250	1.226			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 23’de çocukların empati puanlarının ailedeki anne yaşı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, toplam empati (F=0.628, p=.597), duygusal empati (F=0.992, p=.396), davranışsal empati (F=1.261, p=.287) ve bilişsel empati (F=0.234, p=.873) puanlarında anne yaşı gruplarına göre anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Eta kare (η^2) değerleri tüm değişkenlerde .01’in oldukça altında kalmış, bu da etki büyüklüğünün yok denecek kadar düşük olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, annelerin yaşları çocukların empatik becerileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip değildir.

Tablo 24

Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Çocuk Empati Toplam	İlkokul (1)	87	4.897	4.020	5.774	0.001	0.039	1>2
	Lise (2)	130	3.477	3.426				1>3
	Üniversite (3)	190	3.221	3.350				1>4
	Lisansüstü (4)	27	2.482	2.548				
Duygusal Empati	İlkokul (1)	87	1.494	2.177	5.334	0.001	0.036	1>2
	Lise (2)	130	0.815	1.186				1>3
	Üniversite (3)	190	0.784	1.222				1>4
	Lisansüstü (4)	27	0.741	1.430				
Davranışsal Empati	İlkokul (1)	87	1.632	1.924	2.749	0.042	0.019	1>4
	Lise (2)	130	1.385	1.950				2>4
	Üniversite (3)	190	1.195	1.674				
	Lisansüstü (4)	27	0.593	0.971				
Bilişsel Empati	İlkokul (1)	87	1.770	1.344	3.943	0.009	0.027	1>2
	Lise (2)	130	1.277	1.207				1>3
	Üniversite (3)	190	1.242	1.274				1>4
	Lisansüstü (4)	27	1.148	1.433				
*Tek Yönlü Varyans Analizi								

Tablo 24'te çocukların empati puanlarının ailedeki anne eğitim düzeyine göre anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür. Toplam empati puanı açısından anlamlı bir fark saptanmıştır ($F=5.774$, $p=.001$, $\eta^2=.039$) ve ilkokul mezunu annelerin çocuklarının empati puanlarının diğer tüm gruplardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı örüntü duygusal empati alt boyutunda da gözlenmiş ($F=5.334$, $p=.001$, $\eta^2=.036$) ve etki büyüklükleri düşük-orta düzeyde olmuştur.

Davranışsal empati puanlarında da anlamlı fark vardır ($F=2.749$, $p=.042$, $\eta^2=.019$); burada da ilkokul mezunlarının çocukları, lisansüstü eğitilmiş annelerin çocuklarına kıyasla daha yüksek empati puanı almıştır. Benzer biçimde bilişsel empati puanları da anne eğitim düzeyine göre anlamlı fark göstermiştir ($F=3.943$, $p=.009$, $\eta^2=.027$). Bu bulgular, anne eğitim düzeyi azaldıkça çocukların empati ölçeğinden aldıkları puanların arttığını, yani empatik yeterliliklerinin azaldığını göstermektedir. Ölçeğin ters puan yapısı dikkate alındığında, daha yüksek eğitilmiş annelerin çocuklarının daha gelişmiş empatik becerilere sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 25

Çocuk Empati Puanlarının Anne Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Çocuk Empati Toplam	Ev Hanımı, Çalışmıyor	291	3.632	3.479	1.969	0.141	0.009
	Kamuda Çalışıyor	100	3.120	3.494			
	Özelde Çalışıyor	43	4.372	3.892			
Duygusal Empati	Ev Hanımı, Çalışmıyor	291	0.938	1.526	0.965	0.382	0.004
	Kamuda Çalışıyor	100	0.810	1.361			
	Özelde Çalışıyor	43	1.186	1.516			
Davranışsal Empati	Ev Hanımı, Çalışmıyor	291	1.313	1.844	1.179	0.309	0.005
	Kamuda Çalışıyor	100	1.130	1.542			
	Özelde Çalışıyor	43	1.628	1.952			
Bilişsel Empati	Ev Hanımı, Çalışmıyor	291	1.381	1.255	1.512	0.222	0.007
	Kamuda Çalışıyor	100	1.180	1.359			
	Özelde Çalışıyor	43	1.558	1.368			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 25'te çocuk empati puanlarının anne mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, gerek toplam empati ($F=1.969$, $p=.141$), gerekse duygusal ($F=0.965$, $p=.382$), davranışsal ($F=1.179$, $p=.309$) ve bilişsel empati ($F=1.512$, $p=.222$) alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Eta kare değerleri tüm alt boyutlar için .01'in altında olup, anne mesleğinin çocukların empatik becerileri üzerinde anlamlı ve güçlü bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her ne kadar ortalama puanlar arasında gözle görülür farklılıklar olsa da, bu farklar istatistiksel düzeyde anlam taşımamaktadır.

Tablo 26

Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2	Fark
Çocuk Empati Toplam	İlkokul (1)	66	4.924	3.544	6.876	0.000	0.046	1>2
	Lise (2)	159	3.843	3.818				1>3
	Üniversite (3)	174	2.776	2.911				2>3
	Lisansüstü (4)	35	3.943	4.094				
Duygusal Empati	İlkokul (1)	66	1.591	2.134	5.671	0.001	0.038	1>2
	Lise (2)	159	0.887	1.414				1>3
	Üniversite (3)	174	0.724	1.180				1>4
	Lisansüstü (4)	35	0.943	1.434				
Davranışsal Empati	İlkokul (1)	66	1.621	1.983	3.367	0.019	0.023	1>3
	Lise (2)	159	1.465	1.999				2>3
	Üniversite (3)	174	0.977	1.356				
	Lisansüstü (4)	35	1.571	2.118				
Bilişsel Empati	İlkokul (1)	66	1.712	1.034	5.175	0.002	0.035	1>3
	Lise (2)	159	1.491	1.409				2>3
	Üniversite (3)	174	1.075	1.173				
	Lisansüstü (4)	35	1.429	1.501				
*Tek Yönlü Varyans Analizi								

Tablo 26’da çocuk empati puanlarının ailedeki baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Toplam empati puanı açısından gruplar arasında anlamlı fark saptanmıştır ($F=6.876$, $p<.001$, $\eta^2=.046$) ve farklar küçük-orta düzeyde etki büyüklüğüne sahiptir. Özellikle ilkokul mezunu babaların çocuklarının empati puanlarının, lise ve üniversite mezunlarına göre anlamlı biçimde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, ölçeğin ters puan yapısı dikkate alındığında, daha düşük eğitim düzeyindeki babaların çocuklarının empatik yeterliliklerinin daha düşük olduğunu göstermektedir.

Duygusal empati alt boyutunda da anlamlı fark belirlenmiştir ($F=5.671$, $p=.001$, $\eta^2=.038$). İlkokul mezunu babaların çocuklarının duygusal empati puanlarının, tüm diğer gruplardan anlamlı biçimde yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde davranışsal empati puanlarında da anlamlı fark vardır ($F=3.367$, $p=.019$, $\eta^2=.023$); burada ilkokul ve lise mezunu babaların çocukları, üniversite mezunlarının çocuklarına göre daha yüksek puan almıştır.

Bilişsel empati puanları da eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F=5.175$, $p=.002$, $\eta^2=.035$); özellikle üniversite mezunu babaların çocukları en düşük puanı almıştır. Bu bulgular, baba eğitim düzeyinin çocukların empatik gelişiminde anlamlı

bir belirleyici olduğunu ve daha düşük eğitim düzeyinin daha yüksek empati eksikliği ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 27

Çocuk Empati Puanlarının Baba Meslek Bilgisine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Çocuk Empati Toplam	Çalışmıyor	26	4.500	3.314	2.267	0.105	0.010
	Kamuda Çalışıyor	179	3.207	3.335			
	Özelde Çalışıyor	229	3.782	3.683			
Duygusal Empati	Çalışmıyor	26	1.346	1.938	1.827	0.162	0.008
	Kamuda Çalışıyor	179	0.805	1.117			
	Özelde Çalışıyor	229	0.987	1.669			
Davranışsal Empati	Çalışmıyor	26	1.769	1.861	1.974	0.140	0.009
	Kamuda Çalışıyor	179	1.129	1.699			
	Özelde Çalışıyor	229	1.384	1.845			
Bilişsel Empati	Çalışmıyor	26	1.385	0.941	0.570	0.566	0.003
	Kamuda Çalışıyor	179	1.274	1.262			
	Özelde Çalışıyor	229	1.411	1.350			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 27’de çocuk empati puanlarının baba meslek bilgisine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Toplam empati ($F=2.267$, $p=.105$), duygusal empati ($F=1.827$, $p=.162$), davranışsal empati ($F=1.974$, $p=.140$) ve bilişsel empati ($F=0.570$, $p=.566$) alt boyutları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Eta kare (η^2) değerleri tüm değişkenlerde .01’in altında olup, baba mesleğinin çocukların empatik becerileri üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı sonucuna varılabilir. Her ne kadar çalışmayan babaların çocuklarında ortalama empati puanları daha yüksek görünse de, bu farklar istatistiksel düzeyde anlam taşımamaktadır.

Tablo 28

Çocuk Empati Puanlarının Ailelerin Algılanan Ekonomik Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Çocuk Empati Toplam	Düşük	41	4.390	3.714	1.631	0.197	0.008
	Orta	296	3.601	3.541			
	İyi	97	3.206	3.403			
Duygusal Empati	Düşük	41	1.244	1.854	2.158	0.117	0.010
	Orta	296	0.966	1.473			
	İyi	97	0.701	1.340			
Davranışsal Empati	Düşük	41	1.756	2.071	1.506	0.223	0.007
	Orta	296	1.270	1.821			
	İyi	97	1.206	1.547			
Bilişsel Empati	Düşük	41	1.390	1.115	0.114	0.892	0.001
	Orta	296	1.365	1.279			
	İyi	97	1.299	1.408			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 28’de çocuk empati puanlarının ailelerin algılanan ekonomik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir. Toplam empati ($F=1.631$, $p=.197$), duygusal empati ($F=2.158$, $p=.117$), davranışsal empati ($F=1.506$, $p=.223$) ve bilişsel empati ($F=0.114$, $p=.892$) açısından gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Ekonomik duruma göre empati düzeylerinde gözlenen küçük ortalama farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir ve eta kare değerlerinin tamamı .01’in altında kalarak etki büyüklüğünün çok düşük olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, ailenin ekonomik durumunun çocukların empatik gelişimi üzerinde anlamlı bir belirleyici olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 29

Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Doğum Sırasına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Çocuk Empati Toplam	İlk Çocuk	220	3.550	3.421	0.104	0.901	0.000
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	3.800	3.785			
	Son Çocuk	164	3.573	3.620			
Duygusal Empati	İlk Çocuk	220	0.873	1.356	0.429	0.652	0.002
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	1.060	1.531			
	Son Çocuk	164	0.976	1.643			
Davranışsal Empati	İlk Çocuk	220	1.350	1.848	0.161	0.851	0.001
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	1.260	1.882			
	Son Çocuk	164	1.250	1.692			
Bilişsel Empati	İlk Çocuk	220	1.327	1.258	0.286	0.752	0.001
	Ortanca Veya Ortancalardan Biri	50	1.480	1.249			
	Son Çocuk	164	1.348	1.355			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 29’da çocuk empati puanlarının çocukların doğum sırasına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gerek toplam empati ($F=0.104$, $p=.901$), gerekse duygusal ($F=0.429$, $p=.652$), davranışsal ($F=0.161$, $p=.851$) ve bilişsel empati ($F=0.286$, $p=.752$) alt boyutları açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Elde edilen eta kare (η^2) değerleri .002’nin altında kalarak etki büyüklüğünün yok denecek kadar küçük olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, çocuğun ilk, ortanca veya son çocuk olmasının empatik beceriler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki oluşturmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 30

Çocuk Empati Puanlarının Ailedeki Baba Yaşına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Çocuk Empati Toplam	30 Yaş Veya Altı	35	3.657	3.298	1.587	0.192	0.011
	31-35 Yaş	122	3.213	3.179			
	36-40 Yaş	128	3.359	3.477			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	4.074	3.870			
Duygusal Empati	30 Yaş Veya Altı	35	0.743	1.010	1.751	0.156	0.012
	31-35 Yaş	122	0.738	1.089			
	36-40 Yaş	128	0.945	1.722			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	1.128	1.629			
Davranışsal Empati	30 Yaş Veya Altı	35	1.543	1.900	1.818	0.143	0.013
	31-35 Yaş	122	1.172	1.670			
	36-40 Yaş	128	1.094	1.634			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	1.530	1.968			
Bilişsel Empati	30 Yaş Veya Altı	35	1.371	1.140	0.207	0.891	0.001
	31-35 Yaş	122	1.303	1.285			
	36-40 Yaş	128	1.320	1.286			
	41 Yaş Ve Üzeri	149	1.416	1.346			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 30'da çocuk empati puanlarının ailedeki baba yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, toplam empati ($F=1.587$, $p=.192$), duygusal empati ($F=1.751$, $p=.156$), davranışsal empati ($F=1.818$, $p=.143$) ve bilişsel empati ($F=0.207$, $p=.891$) düzeylerinde gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Tüm alt boyutlarda eta kare (η^2) değerleri .013'ün altında kalmıştır. Bu sonuçlar, babaların yaş gruplarının çocukların empatik becerileri üzerinde belirgin ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 31

Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	F	p	η^2
Çocuk Empati Toplam	Tek Çocuk	102	3.775	3.576	1.383	0.247	0.010
	2 Kardeş	224	3.455	3.490			
	3 Kardeş	89	3.393	3.360			
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	5.053	4.416			
Duygusal Empati	Tek Çocuk	102	0.980	1.476	2.426	0.065	0.017
	2 Kardeş	224	0.844	1.339			
	3 Kardeş	89	0.921	1.667			
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	1.790	2.097			
Davranışsal Empati	Tek Çocuk	102	1.461	1.860	0.941	0.420	0.007
	2 Kardeş	224	1.259	1.803			
	3 Kardeş	89	1.135	1.611			
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	1.737	2.077			
Bilişsel Empati	Tek Çocuk	102	1.333	1.261	0.126	0.945	0.001
	2 Kardeş	224	1.353	1.368			
	3 Kardeş	89	1.337	1.215			
	4 Kardeş Ve Üzeri	19	1.526	0.905			
*Tek Yönlü Varyans Analizi							

Tablo 31’da çocuk empati puanlarının kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir. Toplam empati ($F=1.383$, $p=.247$), davranışsal empati ($F=0.941$, $p=.420$) ve bilişsel empati ($F=0.126$, $p=.945$) puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Duygusal empati alt boyutunda fark sınırda anlamlılık düzeyine yaklaşmakla birlikte ($F=2.426$, $p=.065$), istatistiksel olarak anlamlı kabul edilebilecek düzeye ulaşmamıştır. En yüksek ortalama puan, dört ve daha fazla kardeşi olan çocuklarda görülmüştür; ancak bu fark anlamlı değildir. Tüm alt boyutlardaki etki büyüklükleri (η^2) .017 ve altında kalmış olup, kardeş sayısının çocukların empati düzeyleri üzerinde belirleyici bir rol oynamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 32

Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Yaşına Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	T	sd	p	d
Çocuk Empati Toplam	48-60 Ay	161	4.292	3.930	3.224	432	0.002	0.320
	61-72 Ay	273	3.172	3.211				
Duygusal Empati	48-60 Ay	161	1.118	1.648	1.994	432	0.058	0.198
	61-72 Ay	273	0.824	1.377				
Davranışsal Empati	48-60 Ay	161	1.627	2.049	2.932	432	0.006	0.291
	61-72 Ay	273	1.110	1.594				
Bilişsel Empati	48-60 Ay	161	1.547	1.401	2.416	432	0.021	0.240
	61-72 Ay	273	1.238	1.212				

*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd: Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü

Tablo 32’de çocuk empati puanlarının çocukların yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. 48-60 ay grubundaki çocukların toplam empati puanı, 61-72 ay grubuna kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur ($t=3.224$, $p=.002$, $d=0.320$). Bu fark, küçük yaş grubundaki çocukların daha az empatik tepki verdiğini göstermektedir.

Davranışsal ($t=2.932$, $p=.006$, $d=0.291$) ve bilişsel empati ($t=2.416$, $p=.021$, $d=0.240$) alt boyutlarında da küçük yaş grubunda empati puanları daha yüksektir. Duygusal empati düzeyindeki fark anlamlılık sınırına yaklaşıp da istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=.058$). Bu bulgular, yaş ilerledikçe çocukların empatik becerilerinin arttığını göstermektedir.

Tablo 33

Çocuk Empati Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	T	sd	p	D
Çocuk Empati Toplam	Birlikte Yaşıyor	411	3.404	3.370	-4.688	432	0.002	1.005
	Anne Baba Ayrı	23	6.870	4.703				
Duygusal Empati	Birlikte Yaşıyor	411	0.856	1.385	-4.647	432	0.009	0.996
	Anne Baba Ayrı	23	2.304	2.401				
Davranışsal Empati	Birlikte Yaşıyor	411	1.226	1.747	-3.771	432	0.000	0.808
	Anne Baba Ayrı	23	2.652	2.058				
Bilişsel Empati	Birlikte Yaşıyor	411	1.321	1.286	-2.146	432	0.032	0.460
	Anne Baba Ayrı	23	1.913	1.311				

*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd: Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü

Tablo 33’de çocukların empati düzeylerinin anne-baba birliktelik durumuna göre anlamlı biçimde farklılaştığı görülmektedir. Anne ve babası birlikte yaşayan çocukların empati toplam puanları, ayrı yaşayan çocuklara göre anlamlı derecede düşüktür ($t=-4.688$,

$p=.002$, $d=1.005$). Bu durum, birlikte yaşayan ebeveynlerin çocuklarının daha yüksek empatik beceriler gösterdiğini düşündürmektedir.

Alt boyutlarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir: Duygusal ($t=-4.647$, $p=.009$, $d=0.996$), davranışsal ($t=-3.771$, $p=.000$, $d=0.808$) ve bilişsel empati ($t=-2.146$, $p=.032$, $d=0.460$) düzeylerinde birlikte yaşayan ebeveynlerin çocuklarında daha düşük puanlar gözlenmiştir. Etki büyüklüklerinin yüksekliği bu farklılıkların anlamlı ve güçlü olduğunu göstermektedir.

Tablo 34

Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Okul Süresine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	T	sd	p	D
Çocuk Empati	1 Yıl	298	3.497	3.544	-0.793	432	0.428	0.082
Toplam	2 Yıl Ve Üzeri	136	3.787	3.512				
Duygusal Empati	1 Yıl	298	0.886	1.405	-0.979	432	0.328	0.101
	2 Yıl Ve Üzeri	136	1.037	1.657				
Davranışsal Empati	1 Yıl	298	1.315	1.879	0.234	432	0.815	0.024
	2 Yıl Ve Üzeri	136	1.272	1.589				
Bilişsel Empati	1 Yıl	298	1.295	1.279	-1.367	432	0.172	0.141
	2 Yıl Ve Üzeri	136	1.478	1.316				
*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd:Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü								

Tablo 34’te çocukların okul süresine göre empatik becerileri karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda toplam empati ($t=-0.793$, $p=.428$), duygusal ($t=-0.979$, $p=.328$), davranışsal ($t=0.234$, $p=.815$) ve bilişsel empati ($t=-1.367$, $p=.172$) alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır.

Etki büyüklükleri de düşük düzeydedir ($d < .15$). Bu bulgular, çocukların okul öncesi eğitim süresinin empati düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 35

Çocuk Empati Puanlarının Çocuk Cinsiyetine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Grup	N	Ort	Ss	T	sd	p	D
Çocuk Empati Toplam	Erkek	218	4.000	3.677	2.458	432	0.014	0.236
	Kız	216	3.171	3.337				
Duygusal Empati	Erkek	218	0.950	1.408	0.230	432	0.818	0.022
	Kız	216	0.917	1.568				
Davranışsal Empati	Erkek	218	1.523	1.906	2.600	432	0.010	0.250
	Kız	216	1.079	1.642				
Bilişsel Empati	Erkek	218	1.528	1.372	2.857	432	0.004	0.274
	Kız	216	1.176	1.184				

*Bağımsız Gruplar T-Testi; t,p:Anlamlılık, sd:Serbestlik Derecesi; Cohen(d):Etki Büyüklüğü

Tablo 35'te çocukların empati düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırılması yer almaktadır. Erkek çocukların toplam empati puanları kız çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde yüksektir ($t=2.458$, $p=.014$, $d=0.236$).

Alt boyutlar incelendiğinde, davranışsal empati ($t=2.600$, $p=.010$, $d=0.250$) ve bilişsel empati ($t=2.857$, $p=.004$, $d=0.274$) düzeylerinde erkek çocukların daha yüksek puan aldığı görülmektedir. Ancak duygusal empati puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=.818$). Ölçek yapısı gereği yüksek puanlar düşük empatiyi ifade ettiğinden, kız çocukların empatik becerilerinin erkek çocuklara kıyasla daha gelişmiş olduğu sonucuna varılabilir. Bu farklılıklar, küçük fakat anlamlı etki büyüklükleri ile desteklenmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma bulguları alan yazındaki ilgili kuramsal ve ampirik çalışmalarla karşılaştırmalı olarak ele alınmakta, sonuçların anlamı ve olası nedenleri irdelenmektedir. Bulguların ortaya koyduğu örüntüler, empatik gelişimin yalnızca bireysel özelliklerle değil, aile yapısı, ebeveyn tutumları ve çevresel faktörlerle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Elde edilen veriler, literatürde yer alan benzer çalışmalarla paralellik gösteren yönleriyle birlikte bazı farklılaşmalar da sunmakta; bu farklılıklar, kültürel bağlamlar, yöntemsel sınırlılıklar veya örneklem özellikleri üzerinden açıklanmaktadır. Bu kapsamda, hem uygulamaya hem de gelecekteki araştırmalara ışık tutacak çıkarımlar yapılması amaçlanmıştır.

5.1 Çocukların Duygularına Verilen Tepki Düzeylerinin Tartışılması

Araştırma bulgularına göre, ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler arasında en yüksek ortalama puanın “ödül” alt boyutunda bulunması (Ort.=4.31), ebeveynlerin çocuklarının duygularını genel olarak kabul edici ve destekleyici bir biçimde ele aldığını göstermektedir. Bu bulgu, duygu sosyalleştirme literatüründe destekleyici tepkilerin çocukların sosyal-duygusal gelişimi üzerindeki olumlu etkilerine dair bulgularla örtüşmektedir. Özellikle ebeveynlerin duygulara verdikleri olumlu tepkiler, çocukların empatik becerilerini geliştirmede kritik bir rol oynamaktadır (Eisenberg ve ark., 2015; Havighurst ve ark., 2020).

Avutma alt boyutunun da ortalama değeri yüksek bulunmuştur (Ort.=3.40). Bu sonuç, ebeveynlerin sıklıkla dikkat dağıtma gibi stratejilerle çocuklarının olumsuz duygularını düzenlemelerine yardımcı olduklarını göstermektedir. Bu stratejiler, özellikle küçük yaş gruplarındaki çocuklar için etkili olmakla birlikte, bazı çalışmalarda bu tür müdahalelerin çocukların duygularını tanıma becerilerinde sınırlayıcı olabileceği de ifade edilmiştir (Sullivan & Wilson, 2018). Yani, avutma tepkilerinin etkisi, çocuğun yaşına ve bağlamına göre değişkenlik gösterebilir. Büyütme tepkilerine ilişkin ortalama puan (Ort.=3.14), ebeveynlerin çocuğun duygularına benzer şekilde duygusal tepki verme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu tür tepkiler, çocuğun yaşadığı duygunun meşru olduğunu hissetmesini sağlamakla birlikte, ebeveynin kendi duygu düzenleme becerisine bağlı olarak aşırı empatik tepkiler bazen çocukta kaygı artışına yol açabilir. Nitekim, ebeveynin duygusal tepkisinin aşırı olması, çocukların duygusal özerkliğini geliştirmesini zorlaştırabilir (Morris ve ark., 2017).

Ceza alt boyutunda elde edilen görece düşük ortalama puan (Ort.=2.41), bazı ebeveynlerin hâlâ olumsuz duyguları disipline etme aracı olarak gördüğünü göstermektedir. Bu bulgu, literatürde yer alan bazı çalışmalarla örtüşmektedir. Örneğin, cezalandırıcı tepkilerin, çocuklarda empati yerine korku veya bastırılmış duygu tepkilerine neden olabileceği ileri sürülmektedir (Dunsmore ve Halberstadt, 2009; Spinrad ve ark., 2023). Bu tarz yaklaşımların uzun vadede çocuğun sosyal-duygusal gelişimini olumsuz etkileyebileceği vurgulanmaktadır.

İhmal alt boyutunun en düşük ortalama puana sahip olması (Ort.=1.50), ebeveynlerin çocuklarının duygularını büyük oranda görmezden gelmediğini ortaya koymaktadır. Duygusal ihmal, çocukların duygularını tanıma ve düzenleme becerilerinin gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek ciddi bir risk faktörüdür. Bu doğrultuda, elde edilen düşük ortalama puan olumlu olarak değerlendirilebilir. Zira ihmal edici ebeveyn davranışlarının, çocukların empati becerileriyle negatif yönde ilişkili olduğu daha önceki araştırmalar tarafından da ortaya konmuştur (Cassidy ve Shaver, 2018; Denham ve Bassett, 2020).

Sonuç olarak, elde edilen ortalamalar, ebeveynlerin genel olarak duygu sosyalleştirme sürecinde çocuklarının duygularını kabul eden ve destekleyen bir tutum sergilediğini göstermektedir. Bu eğilim, çocukların empatik becerilerinin gelişimini destekleyecek sağlıklı bir aile ortamının varlığına işaret etmektedir.

5.2 Çocukların Empati Düzeylerinin Tartışılması

Araştırmada elde edilen veriler, çocukların toplam empati puan ortalamasının 3.59 (Ss=3.53) olduğunu göstermektedir. Empati ölçeğinde puanların artması empatik olmayan eğilimleri, puanların düşüklüğü ise empatik yatkınlıkları ifade ettiğinden, çocukların genel olarak empatik beceriler açısından güçlü özellikler gösterdiği söylenebilir. Bu sonuç, çocukların erken dönemde empati geliştirme kapasitesinin yüksek olduğuna işaret eden literatür ile uyumludur. Özellikle okul öncesi dönemdeki çocukların empatik yanıtlarının, hem duygusal hem bilişsel düzeyde gelişim gösterdiği birçok çalışmada ortaya konmuştur (Li ve ark., 2021; Van der Graaff ve ark., 2018).

Alt boyutlara bakıldığında, en yüksek ortalamanın bilişsel empati (Ort.=1.35) düzeyinde olduğu görülmektedir. Bilişsel empati, başkalarının duygularını anlama yetisi olarak tanımlanır ve çocukluk döneminde gelişmeye başlayan sosyal bilişsel becerilerle yakından ilişkilidir. Çalışmalar, çocukların özellikle okul öncesi dönemde temel zihin kuramı gelişimiyle birlikte bilişsel empati düzeylerinde artış görüldüğünü belirtmektedir (Lecce ve Bianco, 2022; Imuta ve Henry, 2020). Bu bağlamda, elde edilen sonuç, bu gelişimsel eğilimi desteklemektedir.

Davranışsal empati düzeyinin (Ort.=1.30) ikinci sırada yer alması da literatürle paralel bir bulgudur. Davranışsal empati, çocuğun empatik anlayışını somut yardım ya da destek davranışıyla dışa vurmasıdır. Bu tür empatik tepkiler, hem model alma yoluyla öğrenilmekte hem de ebeveynin duygu sosyalizasyon sürecinde destekleyici tutumlarıyla pekiştirilmektedir. Nitekim, davranışsal empati ile ebeveynin duygulara duyarlı yaklaşımı arasında pozitif bir ilişki olduğu bildirilmiştir (Spinrad ve ark., 2017).

Duygusal empati puan ortalamasının (Ort.=0.93) en düşük düzeyde olması ise ilk bakışta empatik becerilerin zayıf olduğu izlenimini verebilir. Ancak, bu durum ölçekteki puanlama yönü göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde, çocukların duygusal empati yönünden yüksek kapasiteye sahip oldukları söylenebilir. Duygusal empati, çocuğun başkalarının duygularını içselleştirerek aynı duyguları paylaşabilmesi anlamına gelir ve bu kapasitenin erken yaşlardan itibaren gelişmeye başladığına dair kanıtlar mevcuttur (Rieffe ve ark., 2020; Balconi ve Canavesio, 2018). Ayrıca, bazı araştırmalar erken yaşlardaki çocukların duygusal uyarıcılara daha duyarlı olduğunu ve bu nedenle duygusal empati gösterme eğilimlerinin doğal olarak yüksek olduğunu bildirmiştir (Schipper ve ark., 2021).

5.3 Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler ve Çocuk Empati Arasındaki İlişkilere Yönelik Tartışma

Bu çalışmada çocukların empatik becerilerini yordamada ebeveynlerin duygulara verdikleri tepkilerin anlamlı bir rol oynadığı görülmüştür. Regresyon analizine göre model, empati toplam puanındaki varyansın %21.6'sını açıklamaktadır. Bu bulgu, ebeveynin duygu sosyalizasyon davranışlarının çocukların sosyal-duygusal gelişiminde etkili bir yapı taşı olduğunu vurgulayan kuramsal çerçeveye örtüşmektedir (Eisenberg ve ark., 2015). Modelde, “ceza” tepkisinin ($\beta=.248$) çocuk empati puanı üzerinde pozitif ve anlamlı bir yordayıcı olduğu saptanmıştır. Ancak empati ölçeğinde puanların yüksek olması daha düşük empatik eğilim anlamına geldiğinden, bu bulgu ebeveynin cezalandırıcı tepkiler verdikçe çocukların empati düzeylerinin düştüğünü göstermektedir. Bu sonuç, cezalandırıcı tepkilerin çocukta korkuya dayalı bir uyum geliştirebileceğini ve bu durumun empatik içgörünün gelişmesini engelleyebileceğini ortaya koyan araştırmalarla uyumludur

(Han ve Shaffer, 2013; Eisenberg ve ark., 2015). Benzer şekilde, “büyütme” ($\beta=.189$) tepkisinin de empatik olmayan tutumları artırdığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu, ebeveynin çocuğun duygularını abartarak tepki vermesinin, çocuğun duygu düzenleme becerilerini olumsuz etkileyerek empatik tepkilerini sınırlayabileceğini düşündürmektedir. Özellikle aşırı duygusal eşleşme durumlarında çocukların kendi duygularını tanımakta zorlandığı bildirilmiştir (Valiente ve ark., 2020).

“İhmal” tepkisinin ($\beta=.286$) empati düzeylerini anlamlı şekilde negatif yönde etkilemesi, duygusal ihmalin çocukların empatik gelişimini doğrudan engellediğine dair literatürle güçlü biçimde örtüşmektedir. İhmal, çocuğun duygusal ifadesine yanıt verilmemesi anlamına geldiğinden, çocuklarda duygu farkındalığı, duygusal güven ve başkalarının duygularını algılayabilme kapasitesi zarar görebilir (Cassidy ve Shaver, 2018; Riediger ve ark., 2021).

“Avutma” ($\beta=-.143$) tepkisinin ise empati puanını negatif yönde yordamış olması, dikkat dağıtma stratejilerinin çocukların empatik gelişimiyle ters ilişki içinde olabileceğini düşündürmektedir. Literatürde, özellikle sık kullanılan dikkat dağıtma tepkilerinin çocuğun duygunun nedenini anlamasını ve duygusal deneyimle başa çıkmasını zorlaştırabileceği ifade edilmiştir (Sullivan ve Wilson, 2018). Bu, çocuğun başkalarının duygularını empatik şekilde anlamasını da sınırlayabilir. Modelde “ödül” tepkisinin ($\beta=-.018$) istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcı olmaması, ebeveynin kabul edici ve teşvik edici tepkilerinin empati gelişimiyle doğrudan ilişkili olmadığına işaret edebilir. Bu bulgu literatürde karışık sonuçlar veren bulgularla örtüşmektedir; bazı araştırmalarda destekleyici tepkilerin duygusal güveni artırdığı ancak her zaman empatiyle doğrudan ilişkili olmadığı rapor edilmiştir (Morris ve ark., 2017).

Çalışmanın regresyon analizine göre, ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkilerin, çocukların duygusal empati düzeyini anlamlı biçimde etkilediği saptanmıştır. Modelin açıklayıcılık düzeyi %12.8 olup ($R^2=.128$), özellikle ceza ve ihmal içerikli ebeveyn tepkilerinin çocuklarda daha düşük duygusal empatiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Ölçeğin yapısı gereği yüksek empati puanlarının düşük empatik yeterliği gösterdiği dikkate alındığında, bu bulguların empati gelişimi açısından olumsuz nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Modelde en güçlü yordayıcı olan ihmal tepkisi ($\beta=.234$, $p=.002$), çocukların duygusal empatisini olumsuz etkileyen en belirgin ebeveyn tutumudur. Duygusal ihmal, çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması ve duygularına yanıt verilmemesi durumudur. Bu tür tepkiler, çocuğun başkalarının duygularını anlama ve uygun tepki verme kapasitesinin zayıflamasına yol açabilir. Nitekim yapılan araştırmalarda, duygusal ihmale maruz kalan çocukların empatik duyarlılığının düşük olduğu ve özellikle duygusal empati düzeyinde ciddi gerilikler yaşadıkları gösterilmiştir (de Paúl ve Guibert, 2008; Young ve Lennie, 2011). Bu durum, empatik gelişimin temelinde yer alan duygusal yansıtma kapasitesinin, ebeveynin varlığı ve duygusal karşılık verme düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Ceza tepkisi de ($\beta=.152$, $p=.013$) çocukların duygusal empati düzeyini anlamlı biçimde olumsuz yönde etkilemektedir. Cezalandırıcı tepkiler, çocuğun duygusal deneyimini bastırmasına, suçluluk hissetmesine veya duygularını dışa vurma konusunda çekingen davranmasına yol açabilir. Bu tür koşullar altında yetişen çocukların, başkalarının duygularını tanıma ve paylaşma kapasiteleri sınırlanabilir. Literatürde de, fiziksel ve psikolojik ceza uygulamalarının empati gelişimi üzerinde negatif etkiler yarattığı rapor edilmiştir (Rodriguez, 2013; Lee ve Brophy-Herb, 2016). Bu bulgular, duygusal empati gelişiminin yalnızca bilişsel farkındalık değil, aynı zamanda duygusal güven ortamı gerektirdiğini göstermektedir.

Büyütme tepkisi değişkeni ise anlamlılık sınırında yer almış ($\beta=.093$, $p=.077$) ve duygusal empatiyi zayıf bir biçimde etkilemiştir. Büyütme, çocuğun duygularına paralel biçimde yoğun duygusal tepkiler verilmesini ifade eder. Bu tür tepkiler, bazı durumlarda çocuğun duyguya aşırı odaklanmasına neden olarak empati yerine duygusal içe kapanmaya yol açabilir. Ancak bu ilişkinin gücünün zayıf olması, etki mekanizmasının bağlamsal faktörlere (çocuğun mizacı, ebeveynin duygusal düzenleme becerisi vb.) bağlı olabileceğini düşündürmektedir (Valiente ve ark., 2020). Öte yandan, ödül ($\beta=-.071$, $p=.332$) ve avutma ($\beta=-.023$, $p=.701$) tepkilerinin duygusal empati üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Ödül tepkilerinin etkisizliği, çocuğun empatik becerilerinin yalnızca dışsal pekiştirmelerle değil, içsel duygusal deneyimlerle geliştiğine işaret edebilir.

Avutma ise çocuğun dikkatini duygudan başka yöne çekmeyi amaçladığından, kısa vadede duygu düzenleme açısından işlevsel olsa da empatik farkındalık gelişimini desteklemeyebilir. Bu bulgu, özellikle dikkat dağıtıcı ebeveyn stratejilerinin duygusal

empati yerine yüzeysel tepki gelişimini desteklediğini ortaya koyan çalışmalarla paraleldir (Sullivan ve Wilson, 2018).

Çocukların duygularına ebeveynler tarafından verilen farklı tepkilerin davranışsal empati üzerindeki etkilerini inceleyen bu çalışmada, ceza, büyütme ve ihmal tepkilerinin çocukların davranışsal empati düzeylerini anlamlı ve negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Ancak ölçekteki puanlama sistemi nedeniyle bu etki pozitif katsayılarla ifade edilse de, daha yüksek empati puanlarının daha düşük empatik yeterliğe işaret ettiği unutulmamalıdır. Bu doğrultuda, cezalandırıcı ($\beta = .179$), büyütücü ($\beta = .187$) ve özellikle ihmal edici ($\beta = .256$) tepkilerin, çocukların başkalarının duygularına uygun davranış geliştirme becerilerini zayıflattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, literatürdeki birçok çalışmayla da örtüşmektedir. Örneğin, ebeveynin ihmal edici tutumlarının çocuklarda duygusal tepki verme motivasyonunu bozduğu ve empatik davranış gelişimini engellediği savunulmaktadır (de Paúl ve Guibert, 2008). Aynı şekilde, ceza temelli ebeveyn yaklaşımlarının, çocukların empati gibi sosyal-duygusal becerilerinin gelişimini engelleyebileceği belirtilmiştir (Du, 2023). Bu bağlamda, davranışsal empatinin gelişiminde cezalandırıcı ve ihmal edici ebeveyn tepkilerinin belirleyici ve olumsuz etkisi olduğu açıkça görülmektedir. Çalışmada avutma (dikkat dağıtma) ve ödül tepkilerinin davranışsal empati üzerindeki etkileri anlamlı çıkmamıştır. Bu durum, bu tür tepkilerin çocukların empatik davranış geliştirmesinde belirgin bir rol oynamadığı ya da etkilerinin bağlamdan bağımsız olarak sınırlı olabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmanın bilişsel empatiye ilişkin bulguları, ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri bazı tepkilerin çocukların zihinsel perspektif alma ve duyguları anlama kapasitesi üzerinde anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Regresyon analizi sonuçlarına göre, ceza, büyütme ve ihmal tepkileri çocukların bilişsel empati düzeyini olumsuz etkilerken; avutma (dikkat dağıtma) tepkisinin ise bilişsel empati üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür. Ceza tepkisi ($\beta = .255$, $p < .001$), bilişsel empati düzeyini en güçlü şekilde olumsuz etkileyen değişkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Ceza uygulayan ebeveynler, çocukların duygularını bastırmalarına ya da ifade etmekten kaçınmalarına neden olabilir. Bu durum, çocuğun başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamaya yönelik bilişsel süreçlerini kısıtlayabilir. Literatürde de, cezalandırıcı ebeveyn tutumlarının çocukların empati gelişimini engelleyebileceği sıkça vurgulanmaktadır (Du, 2023; Ortiz ve ark., 2018). Büyütme tepkisi ($\beta = .152$, $p = .004$),

ebeveynin çocuğun duygusuna abartılı karşılık vermesi olarak tanımlanabilir. Bu tür tepkiler, çocuğun olayları duygusal aşırılıkla değerlendirmesine ve gerçekçi empatik analiz yerine yoğun duygusal tepkilere yönelmesine neden olabilir. Bu bağlamda, büyütme tepkisi çocukların duyguların ardındaki nedenleri anlama kapasitesini zayıflatabilir (Valiente ve ark., 2020). İhmal tepkisi ($\beta = .158$, $p = .038$) de bilişsel empatiyi olumsuz etkileyen bir diğer önemli değişkendir. Ebeveynin çocuğun duygularını görmezden gelmesi ya da önemsememesi, çocuğun sosyal bilişsel beceriler geliştirmesi için gerekli olan geri bildirim ve modellemeden yoksun kalmasına yol açabilir. Bu durum, empatik düşünce geliştirme sürecini doğrudan sekteye uğratabilir (de Paúl ve Guibert, 2008). Öte yandan, avutma tepkisi ($\beta = -.231$, $p < .001$), diğerlerinden farklı olarak bilişsel empatiyi olumlu yönde etkilemiştir. Dikkat dağıtma stratejileri, çocuğun duygu durumunu yatıştırarak daha sakin ve düşünsel bir çerçeveden olayları değerlendirmesine fırsat tanıyabilir. Bu da bilişsel empati açısından destekleyici bir ortam sunabilir. Bu bulgu, dikkat dağıtıcı ama yapılandırılmış ebeveyn stratejilerinin empati gelişiminde koruyucu rol oynayabileceğini ortaya koyan çalışmalarla paraleldir (Sullivan ve Wilson, 2018). Ödül tepkisi ise modelde anlamlı bir etkide bulunmamıştır ($\beta = .060$, $p = .422$). Bu durum, empati gibi içsel süreçlerin sadece dışsal pekiştirmelerle değil, sosyal etkileşim ve duygusal rehberlik yoluyla geliştiğini desteklemektedir.

5.4 Çocukların Duygularına Verilen Tepkilerin Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Tartışma

Annelerin yaş gruplarına göre çocukların duygularına verdikleri tepkiler incelendiğinde, ödül, ceza, büyütme, ihmal ve avutma gibi tüm tepki türlerinde anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Yapılan varyans analizlerinde anlamlılık düzeyine ulaşılammış ve etki büyüklüklerinin oldukça düşük düzeyde olması, annelerin yaşlarının bu tür tepkileri belirlemede önemli bir faktör olmadığını göstermektedir. Bu durum, ebeveynlik yaklaşımlarının yaşla birlikte belirgin şekilde değişmediğini ve duygusal tepkilerin daha çok bilişsel tutumlar ve psikososyal kaynaklarla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Hajal ve Paley, 2020).

Öte yandan, anne eğitim düzeyine göre duygusal tepkiler açısından belirgin farklar gözlemlenmiştir. Özellikle cezalandırıcı ve avutmaya yönelik tepkilerde orta düzeyde etki büyüklükleri elde edilmiş; bu da eğitim seviyesi yükseldikçe daha az cezalandırıcı ve dikkat dağıtıcı stratejilerin benimsendiğini göstermektedir. Bu bulgular, eğitilmiş annelerin daha empatik, anlayışlı ve düzenleyici yaklaşımlar geliştirdiklerini desteklemektedir. Literatürde de yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin, çocukların duygusal ihtiyaçlarını daha iyi anlayabildikleri ve duygularına daha uygun tepkiler verebildikleri belirtilmektedir (Mirabile ve ark., 2020).

Anne mesleğine bağlı olarak da bazı duygusal tepki türlerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ev hanımı annelerin ödüllendirme ve avutma stratejilerine daha sık başvurduğu; kamuda çalışan annelerin ise ceza ve ihmal tepkilerinde daha düşük puanlara sahip olduğu görülmüştür. Bu farklılıkların, evde geçirilen zamanın fazlalığı ile klasik veya tepkisel yöntemlere yönelme eğilimini artırdığı düşünülmektedir. Çalışma hayatının getirdiği düzen ve sosyal etkileşimler, ebeveynlik tarzlarını daha dengeli hâle getirebilir (Gartstein ve Fagot, 2003).

Baba eğitim düzeyi bağlamında elde edilen bulgular da dikkate değerdir. Ceza, büyüme ve avutma türlerinde eğitim düzeyine bağlı anlamlı farklar saptanmış; daha yüksek eğitim düzeyine sahip babaların daha az cezalandırıcı ve daha az tepkisel tepkiler verdiği görülmüştür. Eğitim, babaların duygusal farkındalıklarını artırarak, çocuklara yönelik empatik ve düzenleyici yaklaşımlarını geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Bu durum, babaların eğitimle birlikte duygusal sosyalizasyon becerilerini daha etkin biçimde kullanabildiğine dair literatürle örtüşmektedir (Eisenberg ve ark., 2015).

Baba mesleği ile duygusal tepkiler arasında da bazı anlamlı farklar belirlenmiştir. Özellikle çalışmayan babaların cezalandırma ve avutma puanlarının diğer gruplara kıyasla daha yüksek olduğu dikkati çekmiştir. Bu sonuçlar, işsizlik gibi düşük sosyoekonomik koşulların ebeveynlik stresini artırarak daha uç, tepkisel veya düzensiz yaklaşımlara neden olabileceğine işaret etmektedir (Vukojević ve ark., 2017). Ayrıca, işsiz babaların duygusal düzenleme kapasitelerinin sınırlı olması, çocukların duygularına daha az yapıcı tepkiler verme olasılığını artırmaktadır (Zachary ve ark., 2019).

Ailelerin ekonomik durumu, çocuklara verilen cezalandırıcı ve avutma tepkilerinde belirgin farklılıklar yaratmaktadır. Düşük gelirli ailelerde cezalandırıcı ve dikkat dağıtıcı (avutma) tepkilerin daha yüksek olması, bu gruplarda ebeveynlik stresinin artmasına bağlı olabilir. Ebeveyn sosyoekonomik statünün düşüklüğü, duygusal düzenleme eksiklikleriyle ilişkilidir ve bu da daha az duyarlı, daha reaktif ebeveyn tepkilerine yol açabilir (Vukojević ve ark., 2017). Ayrıca düşük gelirli ailelerin, duygusal sosyalizasyon stratejilerinde destekleyici becerileri kullanmak yerine, stresle başa çıkmak amacıyla cezalandırma ya da avutma gibi yöntemlere başvurdukları görülmektedir (Zachary ve ark., 2019).

Çocukların doğum sırasına göre verilen duygusal tepkilerde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç, doğum sırasının ebeveynin duygu sosyalizasyonu üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Nitekim Stannard ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında da doğum sırasının çocukların psikolojik sağlığı ya da duygusal davranışları üzerinde anlamlı bir etki göstermediği raporlanmıştır (Stannard ve ark., 2019). Bu, aile içindeki kaynak paylaşımı ya da ebeveyn dikkatinin doğum sırasına göre farklılaşsa da, çocukların duygularına verilen tepkilerde bu değişimin belirginleşmediğini ortaya koymaktadır.

Baba yaş grupları arasında hiçbir tepki boyutunda anlamlı fark saptanmamıştır. Bu bulgu, ebeveynlik tarzlarının yaşla birlikte büyük ölçüde değişmediğini gösterebilir. Önceki araştırmalar da ebeveyn yaşının tek başına tutumları belirlemede güçlü bir yordayıcı olmadığını göstermiştir (Eisenberg ve ark., 2001).

Kardeş sayısı özellikle ceza puanlarında anlamlı fark yaratmaktadır. Üç ya da daha fazla kardeşi olan çocukların daha fazla cezalandırıcı tepkiye maruz kaldığı görülmektedir. Bu durum, çok çocuklu ailelerde ebeveynin dikkat ve kaynaklarının bölünmesiyle ilişkili olabilir. Literatürde kardeş sayısının artmasıyla ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin niteliğinin zayıfladığı bildirilmiştir (Honda ve ark., 2023; Zhou ve ark., 2021).

Çocuk yaşı arttıkça ödül puanları artmakta, ihmal puanları ise azalmaktadır. Bu bulgular, ebeveynlerin büyük çocuklara daha fazla ödül tepkisi verirken küçük çocuklara daha fazla ihmal tepkisi gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Gelişimsel olarak daha küçük çocukların duygusal ifadelerini düzenlemekte zorlanmaları, ebeveynlerin bu

duygulara karşı duyarsızlaşmasına neden olabilir (Waslin ve ark., 2022 ;Eisenberg ve ark., 2001).

Ebeveynlerin birlikte yaşayıp yaşamamasının çocukların duygusal tepkilere maruz kalma biçimini etkilediği görülmüştür. Özellikle ödül ve ihmal tepkilerinde anlamlı farklar bulunmuştur. Bu bulgu, anne-baba birlikteliğinin çocukların daha destekleyici ve duyarlı tepkiler almasına katkı sağladığını göstermektedir.

Denham ve arkadaşları, ebeveynlerin özellikle birlikte yaşadıklarında daha olumlu duygusal sosyalizasyon tarzlarına sahip olduklarını belirtmiştir (Denham ve ark., 1997). Ayrıca, Xiao (2024), ebeveyn birlikteliğinin çocukların sosyal-duygusal gelişimini dolaylı yollarla da olumlu etkilediğini vurgulamıştır (Xiao, 2024).

Okul süresi arttıkça, ebeveynlerin ceza, büyütme ve avutma tepkilerinde azalma gözlenmiştir. Bu durum, çocuklar daha uzun süreli okul deneyimi kazandıkça ebeveynlerin daha yapıcı ve az tepkisel stratejilere yöneldiklerini düşündürmektedir.

Bu bulgu, Denham ve arkadaşlarının okul öncesi dönemdeki ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin sosyal-duygusal gelişimi doğrudan etkilediğini ileri sürdükleri çalışmalarıyla uyumludur (Denham ve ark., 1997). Ayrıca, Burniston ve arkadaşları da erken dönem duygusal destekleyici ebeveynlik biçimlerinin çocukların stres tepkilerini düzenlediğini göstermiştir (Burniston ve ark., 2023).

Cinsiyete göre anlamlı fark bulunmaması, ebeveynlerin duygulara verdikleri tepkilerde kız ve erkek çocukları ayırmadığını göstermektedir. Bu bulgu, Denham ve Bassett'in ebeveynlerin çoğunlukla çocuk cinsiyetine göre farklılaşmayan tepkiler verdiği yönündeki bulgularını desteklemektedir (Denham ve ark., 2010). Ancak bazı araştırmalar ebeveynlerin kendi cinsiyetleri ile aynı cinsiyetteki çocuklara daha duyarlı olabildiğini de göstermektedir (Kennedy, 2006).

5.5 Çocuk Empati Puanlarının Tanımlayıcı Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Tartışma

Analiz sonuçları, anne yaşı ile çocukların empati düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Bu durum, annelerin yaşının tek başına çocukların empatik becerileri üzerinde belirleyici bir rol oynamadığını ortaya koymaktadır. Ancak literatürde, daha ileri yaşta annelerin çocuklarıyla daha destekleyici ve düzenli ilişkiler kurduğu ve bu durumun dolaylı olarak empati gelişimine katkı sunduğu belirtilmektedir (Fergusson ve Woodward, 1999; Kato ve ark., 2017). Ayrıca, ileri yaşta annelerin geleneksel ebeveynlik modellerinden uzaklaşarak daha bilinçli ebeveynlik stilleri benimsediği de gösterilmiştir (Meggiolaro ve Ongaro, 2013).

Çocukların empati düzeyleri ile annelerin eğitim düzeyleri arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Daha düşük eğitim seviyesine sahip annelerin çocukları, empati ölçeğinden daha yüksek puanlar almış, bu da empatik becerilerinin daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, annelerin eğitim düzeyinin çocukların sosyal-duygusal gelişimini doğrudan etkileyebileceğini desteklemektedir (Kiang ve ark., 2004; Herrero-Roldán ve ark., 2002; Öksüz ve Coşkun, 2017). Eğitim düzeyi arttıkça, annelerin duygusal duyarlılığı, empatik tutumları ve sosyal-duygusal destek sağlama becerileri de artmakta, bu da çocukların empati gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Liu ve ark., 2022).

Anne mesleğinin çocukların empatik becerileri üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak önceki çalışmalarda, annelerin çalışma durumunun ve iş yerindeki stresin, ebeveynlik tarzlarını ve empati gelişimini dolaylı yollarla etkileyebileceği belirtilmiştir (Pikhartova ve ark., 2019; Saba ve Tamis-LeMonda, 2003). Özellikle çalışan annelerin çocuklarıyla geçirdikleri zamanın kalitesi, niceliğinden daha belirleyici olabilir. Bu bağlamda, çalışma koşulları ve destek sistemleri gibi çevresel faktörlerin empati gelişimini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Benzer şekilde (Coley ve Chase-Lansdale, 1999) çalışması da daha eğitilmiş babaların çocuklarıyla daha fazla ve daha nitelikli etkileşimde bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca, (Hu ve ark., 2020) çalışması da hem annelerin hem de babaların empatik eğilimlerinin, çocukların empati gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Baba eğitim düzeyinin düşük olması, çocukların gelişiminde destekleyici

tepkilerin sınırlı olmasına ve empatik becerilerin az gelişmesine neden olabilir.

Bayraktar ve arkadaşlarının araştırması da (Bayraktar ve ark., 2024), babaların çocuklarına karşı tutumlarının, sadece mesleki durumlarından değil, yaş, eğitim ve çocuk sayısı gibi çoklu faktörlerden etkilendiğini vurgulamıştır.

Aile ekonomik durumu ile çocuk empati puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Düşük gelirli ailelerin çocuklarının puanları ortalama olarak daha yüksek görünse de, bu fark anlamlı değildir. Bu durum, empatik becerilerin gelişiminin sadece ekonomik koşullarla değil, daha çok ebeveynlerin tutumları, ev içi etkileşim kalitesi ve duygusal destek ile bağlantılı olduğunu düşündürmektedir. Bu sonuç, (Kantor-Fish, 1987) çalışmasındaki bulgularla da uyumludur. Kantor-Fish, sosyoekonomik durumun çocuk yetiştirme tutumları üzerinde doğrudan etkili olmadığını, daha çok bireyin kendi çocukluk deneyimlerinin ve duygusal kaynaklarının önemli olduğunu belirtmiştir.

Doğum sırasının çocukların empati puanları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. İlk, ortanca veya son çocuk olmanın empatik gelişim üzerinde belirleyici bir fark yaratmadığı görülmektedir. Bu sonuç, aile içi rol dağılımı ve ebeveyn ilgisinin doğum sırasına göre değil, çocuğun bireysel özelliklerine ve ebeveynin genel yaklaşımına göre şekillendiğini göstermektedir. Bu bulgu, yine Bayraktar ve arkadaşlarının çalışmasıyla desteklenmektedir (Bayraktar ve ark., 2024). Araştırmada, çocuğun doğum sırasının bazı ebeveyn tutumlarını etkileyebileceği belirtilmiş, ancak bu etkinin çocukların empati gelişimine doğrudan yansımadığı ifade edilmiştir.

Baba yaşına göre çocuk empati puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum, babaların yaşının tek başına empatik becerilerin gelişiminde belirleyici bir etken olmadığını düşündürmektedir. Önceki araştırmalar da ebeveyn yaşının, özellikle çocukluk döneminde, empatik beceriler üzerinde dolaylı etkiler gösterebileceğini, ancak doğrudan güçlü bir etki ortaya koymadığını belirtmiştir (Coley ve Chase-Lansdale, 1999; Bayraktar ve ark., 2024). Çocukların empatik gelişiminde ebeveyn yaşından çok, ebeveynin duygusal duyarlılığı ve sosyo-duygusal rehberliği daha etkili görünmektedir.

Kardeş sayısı ile empatik beceriler arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Literatürde kardeşlerin empati gelişimini destekleyici sosyal etkileşim fırsatları sunduğu öne sürülse de (Hu ve Emery, 2020), bu çalışmanın bulguları bu etkiyi doğrulamamaktadır. Bunun nedeni, kardeş etkileşiminin niteliğinin ve ev ortamındaki sosyal öğrenme süreçlerinin sadece sayısal yoğunlukla açıklanamayacak kadar karmaşık olması olabilir (Kantor-Fish, 1987).

Çocuk yaşı arttıkça empati düzeyinin anlamlı şekilde arttığı bulunmuştur. Bu bulgu, empatik becerilerin yaşla birlikte geliştiğini savunan gelişimsel yaklaşımlarla uyumludur (Bayraktar ve ark., 2024). Özellikle bilişsel ve davranışsal empati alt boyutlarında yaşla birlikte belirgin artışlar gözlemlenmiştir; bu durum, çocukların yaş ilerledikçe sosyal-duygusal perspektif alma ve duygulara uygun davranma becerilerinin geliştiğini göstermektedir.

Anne ve babası ayrı olan çocukların empati puanları birlikte yaşayan ebeveynlere sahip çocuklara kıyasla anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Ancak, empati ölçeğinin ters puanlandığı dikkate alındığında, bu durum ayrılmış ailelerdeki çocukların empatik becerilerinin daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, aile bütünlüğünün çocukların duygusal gelişimi açısından koruyucu bir faktör olduğunu savunan çalışmalarla örtüşmektedir (Coley ve Chase-Lansdale, 1999; Bayraktar ve ark., 2024). Ayrı yaşayan ebeveynlerin oluşturduğu stresli çevreler, empatik gelişimi olumsuz etkileyebilir.

Çocukların okul süresi ile empati düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Oysa okul öncesi eğitim, empatik beceriler için önemli bir sosyal öğrenme ortamı sunar. Ancak burada ölçülen farkın istatistiksel olarak anlamlı olmaması, okul süresinden çok eğitimin içeriği ve öğretmen-yaklaşımlarının belirleyici olabileceğini düşündürmektedir (Hu ve Emery, 2020). Bu da, yalnızca süre değil, eğitimin niteliğinin de önemli olduğuna işaret eder.

Erkek çocukların toplam empati, davranışsal empati ve bilişsel empati puanlarının istatistiksel olarak anlamlı şekilde kız çocuklara kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak ölçek yapısı gereği yüksek puanlar düşük empatik becerileri işaret ettiğinden, bu bulgu kız çocukların empatik becerilerinin erkeklere kıyasla daha gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bu fark davranışsal ($p = .010$, $d = 0.250$) ve bilişsel ($p = .004$,

$d = 0.274$) empati alt boyutlarında küçük ama anlamlı düzeyde, duygusal empatide ise ($p = .818$) anlamsızdır. Bu sonuçlar literatürle büyük ölçüde örtüşmektedir. Kız çocuklarının özellikle duygusal empati alanında daha gelişmiş olduğu birçok çalışmada ortaya konmuştur. Christov-Moore ve ark. (2014), kadınların duygusal empatiye aracılık eden beyin bölgelerinde daha fazla aktivasyon gösterdiğini ve sosyal duygulara karşı daha hassas olduklarını belirtmiştir (Christov-Moore ve ark., 2014). Benzer şekilde, Derntl ve ark. (2010) kadınların üç temel empati bileşeni (duygusal algılama, perspektif alma, duygusal yanıt verme) sırasında duygusal bölgelerde daha yoğun nöral aktivasyon gösterdiğini rapor etmiştir (Derntl ve ark., 2010). Öte yandan Schwenck ve ark. (2014), kız çocuklarının bilişsel empati puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğunu, ancak duygusal empatide anlamlı bir fark bulunmadığını vurgulamıştır. Bu da elde edilen duygusal empati sonuçlarının istatistiksel olarak anlamlı çıkmamasıyla tutarlıdır. Ayrıca, Chen ve ark. (2014), empati gelişiminde cinsiyet rollerinin sosyal öğrenme yoluyla içselleştirildiğini ve kadınların daha ilişkisel, erkeklerin ise daha görev odaklı yaklaşımlar sergilediklerini öne sürmüştür.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularından hareketle elde edilen sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

6.1 Sonuçlar

Araştırma bitiminde elde edilen sonuçlar şu aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

- Ebeveynlerin çocukların duygularına verdikleri tepkiler, çocukların empatik becerileri üzerinde anlamlı düzeyde etkili bulunmuştur.
- Çocuğa ve ebeveyne ait çeşitli demografik değişkenler, çocukların empati düzeylerinde farklılaşmaya yol açmakta; bu da empatik gelişimin sadece bireysel değil, aynı zamanda çevresel faktörlerden de etkilendiğini göstermektedir.
- Araştırma sonuçları, empati gibi çok boyutlu bir sosyal-duygusal becerinin; çocuğun bireysel özelliklerinden ziyade aile ortamı ve ebeveyn tutumları ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.
- Ceza, büyütme ve ihmal gibi ebeveyn tepkileri, çocukların empati puanlarını artırmış (yani empatik becerilerini düşürmüş); bu da bu tepkilerin çocukların duygusal farkındalık ve empati geliştirme süreçlerini olumsuz etkilediğini göstermiştir.
- İhmal tepkisi, özellikle davranışsal empati üzerinde en güçlü negatif etkileyici faktör olarak belirlenmiştir. Bu durum, çocuğun duygularına yanıt verilmemesinin sosyal-duygusal gelişimi sekteye uğratabileceğini düşündürmektedir.

- Avutma tepkisinin, bilişsel empati ile anlamlı ve negatif yönde bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Bu, çocuğun duygusal durumuna yatıştırıcı şekilde yaklaşılmasının, onun başkalarının duygularını zihinsel düzeyde anlamlandırma becerilerini destekleyebileceğine işaret etmektedir. Ancak, avutma gibi müdahalelerin uzun vadeli etkileri hakkında kesin yargılara ulaşmak için farklı bağlamlarda yapılacak ileri düzey araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Çocuğun cinsiyeti, yaşı ve aile yapısı, empatik beceri düzeylerinde anlamlı farklılıklara yol açmıştır.
- Anne-baba ayrılığı yaşayan çocukların, hem toplam empati puanlarında hem de empati alt boyutlarında daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Bu durum, söz konusu çocukların empatik becerilerinin daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.
- Elde edilen bu bulgular, aile bütünlüğünün çocukların sosyal-duygusal gelişimi açısından önemli bir koruyucu faktör olduğunu desteklemektedir. Aile yapısındaki çatışma, boşanma veya ebeveynler arası duygusal kopukluk, çocuğun başkalarının duygularını fark etme, anlamlandırma ve uygun şekilde tepki verme gibi empatiyle ilişkili temel becerilerini olumsuz etkileyebilmektedir.
- Çocuğun cinsiyeti, empatik beceriler üzerinde anlamlı düzeyde etkili bir değişken olarak belirlenmiştir. Erkek çocukların, özellikle davranışsal ve bilişsel empati alt boyutlarında daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür; bu da onların empatik becerilerinin görece daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir (ölçek yapısı gereği yüksek puan = düşük empati).

- Çocuk cinsiyetine ait bu bulgu toplumsal cinsiyet rollerinin ve ebeveynlerin cinsiyete dayalı farklı tutumlarının, erken çocukluk döneminde empati gelişimi üzerinde etkili olabileceğine işaret etmektedir. Ancak bu farklılıkların, bireysel gelişimsel farklılıklardan mı yoksa sosyal öğrenme süreçlerinden mi kaynaklandığı henüz netlik kazanmamıştır. Bu nedenle konuya ilişkin daha derinlemesine ve bağlamsal araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Çocukların yaşı, empatik beceri düzeylerini anlamlı şekilde etkileyen bir değişken olarak öne çıkmıştır. Daha küçük yaştaki çocukların empati puanlarının daha yüksek olması, bu çocukların empatik yeterliliklerinin görece daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir (ölçek yapısı gereği yüksek puan = düşük empati).
- Elde edilen bulgular, empati becerilerinin yaşla birlikte kademeli olarak geliştiğini ve özellikle okul öncesi dönemin ikinci yarısında bu becerilerde anlamlı bir artış gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. Bu gelişimsel ilerleme, hem ebeveynler hem de eğitimciler açısından kritik bir fırsat penceresine işaret etmekte; bu dönemin empati gelişimini destekleyecek nitelikte yapılandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.
- Anne ve baba eğitim düzeylerinin, çocukların empatik becerileri üzerinde anlamlı etkiler yarattığı gözlemlenmiştir. Eğitim düzeyi düşük ebeveynlerin çocuklarının, empati puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, bu çocukların empatik becerilerinin görece daha düşük düzeyde geliştiğine işaret etmektedir.
- Ebeveynlerin yaşı, mesleği, ekonomik durumu ve çocuğun kardeş sayısı gibi demografik değişkenlerin, çocukların empatik becerileri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Bu değişkenlere ilişkin ortalama puanlar arasında bazı farklılıklar gözlense de, bu farklar anlamlı düzeyde değildir ve etki büyüklükleri oldukça düşüktür.

- Sonuç olarak, çocuğun empatik gelişimi açısından ebeveynin davranışsal ve duygusal etkileşim biçimlerinin, demografik statü göstergelerine kıyasla daha güçlü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

6.2 Öneriler

Bu bölümde uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

6.2.1 Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Ebeveynlerin çocukların duygularını küçümsemeyen, cezalandırmayan ve ihmal etmeyen bir yaklaşımla ele almaları; duygu ifadesini destekleyici ve empatik bir iletişim tarzı benimsemeleri önerilmektedir.
- Empati gelişimini desteklemek amacıyla, ebeveynlerin duygusal farkındalık düzeylerinin artırılması için empati eğitimi, pozitif ebeveynlik programları ve duygu koçluğu temelli uygulamaların yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.
- Eğitimcilerin de çocukların sosyal-duygusal gelişimine katkıda bulunmaları amacıyla, özellikle erken çocukluk döneminde duygu tanıma ve uygun tepkisel davranış geliştirme konularında bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.
- Eğitim ortamlarında empatik becerileri destekleyen yapılandırılmış sosyal-duygusal öğrenme programlarının erken yaşlardan itibaren uygulanması, çocukların hem kişilerarası ilişkilerini hem de duygusal farkındalıklarını artıracaktır.
- Eğitim materyallerinde empati, yalnızca akademik içeriklerin parçası değil, aynı zamanda sosyal bir yeterlik alanı olarak tanımlanmalı ve müfredata entegre edilmelidir.
- Ailelere dönük olarak toplumsal farkındalık kampanyaları, kamu spotları ve dijital içeriklerle ebeveynliğe dair duygusal sorumlulukların vurgulanması çalışmaları yapılabilir.

6.2.2 Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Çalışma Malatya ili merkez ilçelerine bağlı anaokulları ve anasınıflarına devam eden 48-72 aylık çocukların ebeveynleri ile yapılmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, ebeveyn duygu sosyalleştirme tepkilerinin empati gelişimi üzerindeki etkileri farklı yaş gruplarına, kültürel yapılara ve sosyoekonomik düzeylere göre evren ve örneklem grubu genişletilerek karşılaştırmalı olarak ele alınabilir.
- Çalışmada ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını bir bütün olarak ele alınmıştır. Başka çalışmalarda empati becerisi üzerine yalnızca annelerin duygu sosyalleştirme davranışları veya babaların duygu sosyalleştirme davranışları şeklinde ayrıma gidilebilir.
- Çocukların empatik gelişimi ile ilgili olarak boylamsal çalışmalar yürütülmesi, duygu sosyalleştirme süreçlerinin uzun vadeli etkilerini daha sağlıklı ortaya koyacaktır.
- Ebeveynlerin duygulara verdikleri tepkilerin çocukların bilişsel gelişim, duygu düzenleme becerileri ve sosyal ilişkilerindeki nitelik üzerindeki etkileri, çok değişkenli analizlerle daha kapsamlı biçimde incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, S., Kuebli, J., Boyle, P. A., & Fivush, R. (1995). Gender differences in parent-child conversations about past emotions: A longitudinal investigation. *Sex Roles*, 33, 309–323.
- Ahn, H.J. & Stifter, C. (2006). Child care teachers' response to children's emotional expression. *Early Education And Development*, 17(2), 253–270.
- Alexander, T. (2020). *The mental health and social-emotional development of young children*. Master's Dissertation, University of Mary, Washington.
- Altan-Aytun, Ö., Yağmurlu, B., ve Yavuz, H. M. (2023). Ebeveynlerin olumsuz duygulara verdikleri tepkilerin çocukların duygusal ve sosyal gelişimi üzerindeki etkileri: Fenomenolojik bir araştırma. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 311–329.
- Altun, Z. D., Değerli, F. İ., Bolat, N., ve Kınık, Ö. (2018). Çocuklar için empati bölümü ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45, 153-168.
- Alwaely, S. A., Yousif, N. B. A., & Mikhaylov, A. (2021). Emotional development in preschoolers and socialization. *Early Child Development And Care*, 191(16), 2484-2493.
- Akçınar, B., ve Baydar, N. (2018). Erken çocuklukta anne davranışlarının dışsallaştırma davranış problemleri ile ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 454–470.
- Arslan, G., ve Koçak, R. (2018). Ebeveyn duygu sosyalizasyonu ve çocukların empatik yanıtları: bir yapısal eşitlik modeli. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 41(1), 22–41.
- Atay, Z. S. (2009). *Annelerde duygu farkındalığı ve erken çocukluk dönemindeki duygu sosyalizasyonu* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğan, D., ve Demirtaşlı, N. (2020). Ebeveyn duygu sosyalizasyonu ve okul öncesi çocuklarda empati. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 10(1), 29–48.
- Balconi, M., & Canavesio, Y. (2018). Empathy in children: A neuropsychological perspective. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 30, 220–230. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2017.01.001>
- Barrett-Lennard, G. T. (1981). The empathy cycle: Refinement of a nuclear concept. *Journal of counseling psychology*, 28(2), 91.
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*.

Lawrence Erlbaum Associates.

- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Bayraktar, F., Damar, M., ve Gök, M. (2024). Investigating perceived paternal attitudes of children: The role of age, education, and number of children. *Journal of Family Psychology*, 38(2), 142–158.
- Buntürk, T. (2023). *Okul öncesi dönem çocuklarının empati düzeyleri ile duygu ifade etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.]
- Burniston, A., Chan, C. P., Vicman, J. M., Smiley, P., & Doan, S. (2023). Maternal and paternal emotion socialization and children's physiological stress regulation. *Journal of Child and Family Studies*, 32, 2099–2112.
- Büyükbiçer, F. (2019). *Çocuklarda empatik eğilim ile duygusal düzenleme ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Cassano, M., Perry-Parrish, C. & Zeman, J. (2007). Influence of gender on parental socialization of children's sadness regulation. *Social Development*, 16, 210–231.
- Cassidy, J., & Shaver, P. R. (Eds.). (2018). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (3rd ed.). Guilford Press.
- Cenuşă, M., & Turliuc, M. N. (2023). Parents' beliefs about children's emotions and children's social skills: The mediating role of parents' emotion regulation. *Children*, 10(9), 1473.
- Chaplin, T. M., Cole, P. M., & Zahn-Waxler, C. (2005). Parental socialization of emotion expression: Gender differences and relations to child adjustment. *Emotion*, 5(1), 80–88.
- Chaplin, T. M. , Casey, J. , Sinha, R. & Mayes, L. J. (2010) Gender Differences in Caregiver Emotion Socialization of Low-Income Toddlers. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 128, 11-27.
- Chen, J., Lin, Y., & Lu, M. (2014). Gender differences of empathy: From the perspective of development and neurobiology. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 4(2), 45–50.
- Chen, X., Ji, Y., Xia, C., & Wu, W. (2025). Predicting preschoolers' externalizing problems with mother-child interaction dynamics and deep learning [Preprint].
- Christov-Moore, L., Simpson, E. A., Coudé, G., Grigaityte, K., Iacoboni, M., & Ferrari,

- P. F. (2014). Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience ve Biobehavioral Reviews*, 46, 604–627.
- Cindioğlu, M. D. (2015). 3–6 yaş çocuğu olan depresyonlu ve depresyonu olmayan annelerin ebeveynlik özgü yeterlikleri, çocuk mizaç algısı ve duygu sosyalleştirme tepkilerinin karşılaştırılması [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi].
- Coley, R. L., & Chase-Lansdale, P. L. (1999). Stability and change in paternal involvement among urban African American fathers. *Journal of Marriage and Family*, 61(4), 867–879.
- Çıkrıkçı, Ö., Demirtaşlı, R. N., ve Sunar, D. (2013). Empatik eğilimlerin yaş ve cinsiyete göre incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 52–60.
- Çiftçi, Z., ve Akbaş, T. (2022). Duyguların sosyalleştirilmesinde ebeveyn tutumlarının rolü ve empatik eğilim. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 56–80.
- Çorapçı, F. (2012). Ailede duygu sosyalleştirme süreci ve çocuğun sosyoduygusal gelişimi. M. Sayıl ve B. Yağmurlu (Ed.), *Ana babalık kuram ve araştırma içinde* (s. 271-294). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113–126.
- Decety, J., & Cowell, J. M. (2014). The complex relation between morality and empathy. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(7), 337-339.
- DeLoretta, L., & Davis, E. L. (2024). Convergent and divergent parental emotion socialization processes shape children's emotional responding. *Social Development*.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press.
- Denham, S. A., & Kochanoff, A. T. (2002). Parental contributions to.s 316
- Denham, S., Bassett, H., & Wyatt, T. (2010). Gender differences in the socialization of preschoolers' emotional competence. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 128, 29–49.
- Denham, S. A., & Bassett, H. H. (2020). Emotional socialization in children's early years. *Emotion Review*, 12(1), 5–13.
- DeLoretta, L., & Davis, E. L. (2024). Convergent and divergent parental emotion socialization processes shape children's emotional responding. *Social*

Development, 33(1), e12739.

- De Paúl, J., & Guibert, M. (2008). Empathy and child neglect: A theoretical model. *Child Abuse ve Neglect*, 32(10), 1071–1077.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.04.004>
- Derdiyok, Z. S., ve Gözün Kahraman, Ö. (2024). Okul öncesi dönem çocuklarının kaygı durumlarının ebeveyn duygu sosyalleştirme davranışları açısından incelenmesi. *Early Childhood Studies*, 8(1), 100–129.
- Derman, M. T. (2013). Determining the empathic skill levels of children by their domestic factors. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 1365–1382.
- Derntl, B., Finkelmeyer, A., Eickhoff, S., Kellermann, T., Falkenberg, D. I., Schneider, F., & Habel, U. (2010). Multidimensional assessment of empathic abilities: Neural correlates and gender differences. *Psychoneuroendocrinology*, 35(1), 67–82.
- Drummond, J., Paul, E., Waugh, W. E., Hammond, S., & Brownell, C. (2014). Here, there and everywhere: Emotion and mental state talk in different social contexts predicts empathic helping in toddlers. *Frontiers in Psychology*, 5, Article 361.
- Du, Y. (2023). Parental punishment in home education. In Y. Han, J. Yu, ve L. Zhang (Eds.), *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media: Vol. 2. Proceedings of the 4th International Conference on Education, Psychology and Social Sciences (ICEPS 2023)* (pp. 252–258). Knowledge Association.
- Dunn, J., & Brown, J. (1994). Affect expression in the family, children's understanding of emotions, and their interactions with others. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40(2), 120–137.
- Dunsmore, J. C., & Halberstadt, A. G. (2009). The development of empathy: How, when, and why. In J. Decety ve W. Ickes (Eds.), *The social neuroscience of empathy* (pp. 120–135). MIT Press.
- Edwards, N. M., & Denham, S. (2018). *Early social-emotional development*. Baltimore, MA: Brookes Publishing.
- Eisenberg N, Fabes RA, Shepard SA & ark. (1994) Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Dev* 70:513– 534.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (2001). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 12(2), 101–105.
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Sadovsky, A. (2006). Empathy-related responding in children. In M. Killen & J. G. Smetana (Eds.), *Handbook of Moral Development*

- (pp. 517-549). Psychology Press.
- Eisenberg, N., Eggum, N. D., & Di Giunta, L. (2010). Empathy-related responding: Associations with prosocial behavior, aggression, and intergroup relations. *Social Issues and Policy Review*, 4(1), 143-180.
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Eggum, N. D. (2015). Emotion-related self-regulation and its relation to children's maladjustment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 11, 171-197.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., ve Alpkın, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 18(1), 39-47
- Erden, Ş. (2021). Duygusal gelişim. Deniz, M. E. (Ed.). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi, 172-210.
- Ersay, E. (2014). Parental Socialization of Emotion: How Mothers Respond to Their Children's Emotions in Turkey. *International Journal of Emotional Education*, 6(1), 33-46.
- Ersay, E. (2021). Duygusal gelişim., A.D.Öğretir Özçelik. (Ed). Çocuk gelişimi. İkinci Baskı. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık, ss. 115-129.
- Ersay, E., ve Koca, A. (2022). 60-72 Aylık Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Empati Becerilerinin İncelenmesi. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 95, 611-619.
- Ersoy, E.G., ve Köşger, F. (2016) Empati: Tanımı ve Önemi. *Osmangazi Tıp Dergisi*, (38)2, 9-17.
- Ersoy, E., ve Yıldırım, B. (2020). Ebeveyn duygu düzenleme davranışlarının çocuğun sosyal yeterliliği üzerindeki etkisi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 2(1), 33-49.
- Fabes, R. A., Poulin, R. E., Eisenberg, N., & Madden-Derdich, D. A. (2002). The Coping with Children's Negative Emotions Scale (CCNES): Psychometric properties and relations with children's emotional competence. *Marriage & Family Review*, 34(3-4), 285-310.
- Fauber, R., Forehand, R., Thomas, A. M., & Wiersen, M. (1990). A mediational model of the impact of marital conflict on adolescent adjustment in intact and divorced families: The role of disrupted parenting. *Child Development*, 61(4), 1112-1123.
- Fergusson, D. M., ve Woodward, L. J. (1999). Maternal age and educational and psychosocial outcomes in early adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(3), 479-489.
- Fidanoğlu, A. (2007). *Evlilik uyumu, kişilerarası problem çözme ve benlik saygısı*

- arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Friedlmeier, W., Corapci, F., & Cole, P. M. (2011). Emotion socialization in cross-cultural perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(7), 410-427.
- Garner, P. W., Dunsmore, J. C., & Southam-Gerrow, M. (2008). Mother-child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17(2), 259-277.
- Gartstein, M. A., & Fagot, B. I. (2003). Parental emotional expression and children's emotion regulation: A developmental model. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24(3), 241-263.
- Gençöz, T. (2000). *Duygusal düzenleme*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, 48(1), 26-34.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York: Bantam Books.
- Gottman JM, Katz LF, Hooven C (1996) Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *J Fam Psychol* 10:243-268.
- Gören, Z. (2020). *Erken çocukluk döneminde doğruluk, empati ve merhamet gelişimi*. [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Antalya.
- Gross, J. J., & Thompson, R. A. (2007). Emotion regulation: conceptual foundations. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation*. (pp.3-24). The Guilford Press
- Güngör, D. (Ed.). (2007). *Ebeveynlik: Teori, araştırma, pratik*. Pegem Akademi, Ankara.
- Güven, E. (2013). *Çocuğun davranış sorunları ile algıladığı anne baba çatışması arasındaki ilişkiler: Duygu sosyalleştirmenin aracı rolü*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güven, E., ve Erden, G. (2013). Duygu sosyalleştirme bağlamında bir derleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 20(2), 119-130.
- Güzel, D. (2021). Anne babaların empatik eğilimleri ve duygu sosyalleştirme stratejileri. *Aile ve Toplum Dergisi*, 24(4), 85-103.
- Hajal, N. J., & Paley, B. (2020). Parental emotion socialization: A review of theory and empirical findings. *Development and Psychopathology*, 32(5), 1703-1721.
- Han, S., ve Shaffer, A. (2013). The relation of parental discipline to children's empathy: The mediating role of effortful control. *Journal of Child and Family Studies*, 22(6),

763–778.

- Havighurst, S. S., Duncombe, M. E., Kehoe, C., & Allen, N. B. (2020). Enhancing parent emotion socialization to improve child outcomes. *Child Development Perspectives, 14*(1), 25–31.
- Havighurst, S. S. (2022). A randomized controlled trial of an emotion socialization parenting program and its impact on parenting, children's behavior and parent and child stress cortisol: Tuning in to Toddlers. *Behaviour Research and Therapy, 148*, 104016.
- Herrero-Roldán, S., Rodrigo, M., Hernández-Cabrera, J., Mitchell, C., López, M., Alcoba-Florez, J., Fisher, J., Espinosa, F., & León, I. (2021). Reduction in epigenetic age acceleration is related to empathy in mothers with neglectful caregiving. *Brain Sciences, 11*(11).
- Hoff, E., Laursen, B., & Tardif, T. (2002). Socioeconomic status and parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting 2*(1), 231–252). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Honda, T., Tran, T., Popplestone, S., Draper, C., Yousafzai, A. K., Romero, L., & Fisher, J. (2023). Parents' mental health and the social-emotional development of their children aged between 24 and 59 months in low-and middle-income countries: A systematic review and meta-analyses. *SSM - Mental Health*.
- Hu, T., & Emery, C. R. (2020). Direct and indirect pathways from maternal and paternal empathy to child empathy: The mediating role of emotion socialization. *Journal of Child and Family Studies, 29*(8), 2280–2293.
- Hughes, E. K., & Gullone, E. (2010). Parent emotion socialisation practices and their associations with personality and emotion regulation. *Personality and Individual Differences, 49*(5), 694–699.
- Imuta, K., & Henry, J. D. (2020). Theory of mind and empathy in children. *Child Development Research, 2020*, Article 8852920.
- Işık, B. (2006). *Ailenin örgütsel ve yapısal niteliğinin 60-72 aylık çocukların sosyalduygusal uyum düzeyine etkisi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Izard, C. E. (1977). *Human Emotions*. New York: Plenum Press.
- Izard, C. E. (1991). *The psychology of emotions*. New York: Plenum Press.

- İlhan, T. (2016). *Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme stratejilerinin çocukların sosyal yetkinlikleri üzerindeki etkisi*. [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi], Ankara.
- İlhan, T. (2017). *Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme stratejileri ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İnce, S., ve Ersay, E. (2022). Ebeveynlerin çocuklarının duygularına yönelik sosyalizasyon davranışlarının bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 21(4), 1431–1443.
- İnce, S., ve Ersay, E. (2022). Okul öncesi dönem çocuğuna sahip anne ve babaların duygu sosyalleştirme davranışlarının incelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 3(5), 1–17.
- Kabapınar, Y. (2015). Sosyal bilgiler öğretim programlarında “okul dışı öğrenme”ye bakmak: ‘Bize her yer sınıf, bize her yer öğrenme ortamı’. In A. Şimşek & S. Kaymakcı (Eds.), *Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 43–74). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikolojiye giriş (2. baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kandır, A. ve Alpan, Y. (2008) Okul öncesi dönemde sosyal duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum*, 10(4), 33-38.
- Kantor-Fish, K. (1987). Influences on paternal attitudes toward child rearing: An application of symbolic interactionist theory. *Journal of Marriage and the Family*, 49(1), 45–55.
- Karahan, A., ve Polat, M. (2021). Ebeveynlerin çocuklarının duygularına verdikleri tepkiler ile çocukların duygusal becerileri arasındaki ilişki. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 115–134.
- Karakaş, G. (2024). Çocuklarda (3-6 Yaş) Sosyal Gelişim Ve Sosyal Gelişimi Destekleyen Etkinlikler. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 1-22.
- Kato, T., Yorifuji, T., Yamakawa, M., Inoue, S., Doi, H., Eboshida, A., & Kawachi, I. (2017). Association of maternal age with child health: A Japanese longitudinal study. *PLoS ONE*, 12.
- Kaya, N. (1997). *Empatik iletişim eğitiminin okul öncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya-Bican, E. ve Sarıtaş-Atalar, D. (2017). Ana Babaların Duygu Sosyalleştirme

- Uygulamaları Ve Erken Çocukluk Döneminde Duygusal Ve Sosyal Gelişim. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2), 1365-1388.
- Kayaalp, İ., ve Gündüz, B. (2018). Ergenlerin anne baba tutumları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 514–536.
- Keenan, K. et al. (2023). Brief report: Maternal socialization of emotion and the development of emotion regulation in early adolescence. *Emotion*. Advance online publication.
- Keller, H., Borke, J., Staufenbiel, T., Yovsi, R. D., Abels, M., Papaligoura, Z., ... & Su, Y. (2009). Distal and proximal parenting as alternative parenting strategies during infants' early months of life: A cross-cultural study. *International Journal of Behavioral Development*, 33(5), 412–420
- Kennedy, A. (2006). Parent gender and child gender as factors in the socialization of emotion displays and emotion regulation in preschool children (Doctoral dissertation).
- Kılıç, C., ve Metin, E. N. (2024). Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme yaklaşımları ile 3–6 yaş grubu çocukların benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 7(13), 51–62.
- Kılıç, M. (2014). Ebeveyn duygu sosyalizasyonu ve çocukların duygusal yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 123–134.
- Kılıç, Ş. (2014). Ebeveyn duygu sosyalleştirme davranışlarının açıklayıcı bir bağlam içinde daha iyi anlaşılması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(2), 511–521.
- Kiang, L., Moreno, A. J., & Robinson, J. L. (2004). Maternal preconceptions about parenting predict child temperament, maternal sensitivity, and children's empathy. *Developmental Psychology*, 40(6), 1081–1092.
- Kishalı, Z., Gültekin Akduman, G., ve Şepitci Sarıbaş, M. (2022). Annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile okul öncesi dönem çocuklarının kardeş davranışları arasındaki ilişki. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(31), 119–147.
- Korkut-Owen, F. ve Göçer, A. (Ed.). (2012). *Sosyal ilişkiler: Çağdaş bakışlar*. Vize Yayıncılık, Ankara.
- Kuzu, B. (2019). *Ebeveynlerin öz yeterlilik algılarıyla duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Küçükturan, G. ve Keleş, S. (2019) Sosyal duygusal gelişim. A. Köksal Akyol. (Ed.). Erken çocukluk döneminde gelişim I. Birinci Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık, 319-351.
- Lagattuta, K. H., & Wellman, H. M. (2002). Thinking about the past and future: The developmental emergence of autobiographical thinking and its relation to understanding of emotion. *Child Development*, 73(3), 777–793.
- Laible, D. (2004). Mother–child discourse in two contexts: Links with child temperament, attachment security, and socioemotional competence. *Developmental Psychology*, 40(6), 979–992.
- Lecce, S., & Bianco, F. (2022). Theory of mind development and its relation to empathy in childhood: A meta-analytic review. *Journal of Experimental Child Psychology*, 214, 105306.
- Lee, C. Y. S., & Brophy-Herb, H. E. (2016). Do young children’s representations of discipline and parental empathy moderate the association between parental discipline and emotion regulation? *Infant and Child Development*, 25(1), 44–61.
- Lee, Y. (2019). *Translating and transporting social emotional development from the United States to Korea: What would this Look like on youtube?*. Doctoral Dissertation, California State University, Northridge.
- Lewis, M., & Michalson, L. (1983). *Children’s emotions and moods: Developmental theory and measurement*. Plenum Press.
- Li, J., Wang, Y., & Sun, X. (2021). Emotional and cognitive empathy in early childhood: Measurement and relationship to prosocial behavior. *Early Child Development and Care*, 191(7-8), 1169–1183.
- Liu, H., Zhu, Y., Cai, X., Ma, Z., & Wang, L. (2022). The relationship between maternal and infant empathy: The mediating role of responsive parenting. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224–253.
- Meggiolaro, S., & Ongaro, F. (2013). Maternal age and parenting strategies. *Genus*, 69.
- McElwain N, Halberstadt A., & Volling B (2007) Mother and father-reported reactions to children’s negative emotions: Relations to young children’s emotional understanding and friendship quality. *Child Dev* 78:1407–1425
- McHarg, G., Fink, E., & Hughes, C. (2019). Crying babies, empathic toddlers, responsive mothers and fathers: Exploring parent-toddler interactions in an empathy

- paradigm. *Journal of Experimental Child Psychology*, 179, 23–37.
- Mesquita, B., & Walker, R. (2003). Cultural differences in emotions: A context for interpreting emotional experiences. *Behaviour Research and Therapy*, 41(7), 777–793.
- Mirabile, S. P., Scaramella, L. V., & Sohr-Preston, S. L. (2009). Mothers' socialization of emotion regulation: The moderating role of children's negative emotional reactivity. *Child & Youth Care Forum*, 38, 19–37.
- Morris, A. S., Criss, M. M., Silk, J. S., & Houlberg, B. J. (2017). The impact of parenting on emotion regulation during childhood and adolescence. *Child Development Perspectives*, 11(4), 233–238.
- Nandy, A. (2021). The split selves of modernity. *Studies in Humanities and Social Sciences*, 10(2), 45–62.
- Orçan, M. (2021). Sosyal gelişim. E. Deniz (Ed.). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. OnBirinci Baskı. Pegem Akademi, 124-172.
- Ornaghi, V., Conte, E., & Grazzani, I. (2020). Empathy in toddlers: The role of emotion regulation, language ability, and maternal emotion socialization style. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 586862.
- Ortiz, C., Hawes, D. J., Lorber, M. F., Lazer, S., & Brotman, L. M. (2018). Are callous-unemotional traits associated with differential response to reward versus punishment components of parent-training? *Evidence-Based Practice in Child and Adolescent Mental Health*, 3(4), 229–242.
- Öksüz, K., ve Coşkun, K. (2017). An investigation on the relationship between maternal education level, maternal employment, and emotional intelligence performance of 10 years old children.
- Özmenteş, G., ve Adızel, F. (2017). Müzik gelişimi ve öğrenmede sosyo-kültürel bağlam. *Journal of Research in Education and Teaching*, 6(5), 422–436.
- Özsoy, E., ve Yıldız, G. (2013). Özel güvenlik görevlilerinin kişilik özellikleri, empatik eğilim ve iletişim becerilerinin incelenmesi. *The Journal of Social Economic Research*, 12(24), 357–378.
- Pala, F. C., Doğan, A., Yılmaz Irmak, T., Şen Hastaoğlu, Z., Eslek, D., Keser Açıkbaş, E., Özsoy, D., ve Tunay Aytekin, S. (2023). 2–6 yaş döneminde çocuğu olan ebeveynlere yönelik etkili ebeveynlik müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 57, 1808–1825.

- Pikhartova, J., Andrášková, L., & Pikhart, H. (2019). Maternal characteristics in childhood and smoking at age of 15: Findings from the Czech Republic. *European Journal of Public Health*.
- Potthoff, S., Garnefski, N., Miklósi, M., Ubbiali, A., Domínguez-Sánchez, F. J., Martins, E. C., ... & Kraaij, V. (2016). Cognitive emotion regulation and psychopathology across cultures: A comparison between six European countries. *Behaviour Research and Therapy*, 86, 1–10.
- Riediger, M., Schmiedek, F., Wagner, G. G., & Lindenberger, U. (2021). Neglect, emotion regulation, and empathy in children: A longitudinal perspective. *Child Abuse ve Neglect*, 112, 104906.
- Rieffe, C., Ketelaar, L., & Wiefferink, C. H. (2020). Emotional awareness and social behavior in children with normal hearing and children with cochlear implants. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 138, 110391.
- Rodriguez, C. M. (2013). Analog of parental empathy: Association with physical child abuse risk and disciplinary style. *Child Abuse ve Neglect*, 37(8), 493–501.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 571-645). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Saarni, C. (2011) Emotional Development in Childhood. *Encyclopedia on Early Childhood Development*.
<https://www.child-encyclopedia.com/pdf/expert/emotions/according-experts/emotional-development-childhood>
- Saba, J. F., & Tamis-LeMonda, C. (2003). Quality of mothers' engagement with their toddlers: The roles of childrearing history, social support, and empathy.
- Schipper, N., Oosterveld, P., & van Bakel, H. (2021). Emotional responsiveness and empathy in toddlers: Predictive role of maternal sensitivity. *Infant Behavior and Development*, 62, 101519.
- Schwenck, C., Göhle, B., Hauf, J., Warnke, A., Freitag, C. M., & Schneider, W. (2014). Cognitive and emotional empathy in typically developing children: The influence of age, gender, and intelligence. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(1), 63–76.
- Seçer, Z. (2017). Sosyal olarak yetkin okul öncesi çocukların duygu düzenlemeleri ile annelerinin duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiler. *Kastamonu*

Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(4), 1435–1452.

- Semiz, S., ve Ören, M. (2024). Okul öncesi dönemde baba kişiliği, babalık rolü algısı ve sosyal davranışlar: Baba katılımının aracı rolü. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 8(1), 244–275.
- Sertel-Berk, H. O., ve Ünal, F. (2019). Türkiye’de empati becerileri ve ebeveyn tutumları üzerine bir derleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52(3), 678–702.
- Shabani, K., Khatib, M., & Ebadi, S. (2010). Vygotsky’s zone of proximal development: Instructional implications and teachers’ professional development. *English Language Teaching*, 3(4), 237–248.
- Shamay-Tsoory, S. G. (2011). The neural bases for empathy. *The Neuroscientist*, 17(1), 18-24.
- Spinrad, T. L., Eisenberg, N., & Valiente, C. (2017). The relation of emotion-related regulation to children's social competence: A longitudinal study. *Emotion*, 17(6), 989–1004.
- Spinrad, T. L., & Eisenberg, N. (2019). Socialization of moral emotions and behavior. In M. Killen ve J. G. Smetana (Eds.), *Handbook of Moral Development* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Spinrad, T. L., Eisenberg, N., & Valiente, C. (2023). Emotion socialization and children’s socioemotional development: Recent advances and future directions. *Developmental Psychology*, 59(1), 1–15.
- Stannard, S., Berrington, A., & Alwan, N. (2019). Associations between birth order with mental wellbeing and psychological distress in midlife: Findings from the 1970 British Cohort Study (BCS70). *PLoS ONE*, 14.
- Sullivan, M. W., & Wilson, M. E. (2018). Parental emotion regulation strategies and distraction-based responses: Impact on child empathy. *Parenting: Science and Practice*, 18(2), 82–100.
- Şahin, N. H. (2003). *Sosyal gelişim*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Tan, P. Z., Oppenheimer, C. W., Ladouceur, C. D., Butterfield, R. D., & Silk, J. S. (2020). A review of associations between parental emotion socialization behaviors and the neural substrates of emotional reactivity and regulation in youth. *Developmental Psychology*, 56(3), 516–527.
- Taner Derman, M. (2013). Çocukların empati beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6, 1365–1382.

- Taylor, Z. E., Eisenberg, N., Spinrad, T. L., Eggum, N. D., & Sulik, M. J. (2013). The relations of ego-resiliency and emotion socialization to the development of empathy and prosocial behavior across early childhood. *Emotion*, 13(5), 822–831.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. In N. A. Fox (Ed.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations* 59(1). Monographs of the Society for Research in Child Development.
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal zekâ. *Klinik Psikiyatri*, 1(1), 12-20.
- Uykan, E., ve Akkaynak, M. (2019). Ebeveyn tutumları ile çocukların öz düzenlemeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Investigation of the relationship between parenting attitudes and children's self-regulation]. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(3), 1620–1644.
- Ünveren Kapanadze, D. (2019). An effective method to develop watching/listening comprehension skills in Turkish teaching. *International Journal of Progressive Education*, 15(6), 66–82.
- Valiente, C., Lemery-Chalfant, K., & Swanson, J. (2020). Mothers' responses to children's negative emotions: Emotional support and overreactivity. *Parenting: Science and Practice*, 20(3), 168–186.
- Van der Graaff, J., Branje, S., De Wied, M., Hawk, S. T., & Meeus, W. (2018). Perspective taking and empathic concern in adolescence: Gender differences and longitudinal associations with friendship quality. *Social Development*, 27(3), 627–645.
- Vukojevič, M., Zovko, A., Talić, I., Tanović, M., Rešić, B., Vrdoljak, I., & Splavski, B. (2017). Parental socioeconomic status as a predictor of physical and mental health outcomes in children - Literature review. *Acta Clinica Croatica*, 56(4), 742–748.
- Walden, T. A., & Smith, M. C. (1997). Emotion regulation. *Motivation and Emotion*, 21(1), 7–25.
- Warren K., & Stifter C (2008) Maternal emotion-related socialization and preschoolers' developing emotion selfawareness . *Soc Dev* 17: 239- 258.
- Waslin, S. M., Kochendorfer, L. B., Blier, B., Brumariu, L. E., & Kerns, K. (2022). Parental emotion socialization: Relations with adjustment, security, and maternal depression in early adolescence. *Emotion*.
- Watanabe, N. (2015). *Parental socialization of emotion in japan: Contribution to preschoolers' emotion knowledge* (Order No. 3707226). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1695815432). Retrieved from.

- Westrupp, E. M., & Kehoe, C. E. (2024). Introduction to the special issue: Emotion socialization across childhood, parent, peer, sibling, and teacher influences. *Mental Health & Prevention*, 200, 200345.
- Xiao, X. (2024). The effects of parental marital quality on preschool children's social-emotional competence: The chain mediating model of parent-child and sibling relationships. *Infant Mental Health Journal*.
- Yağmurlu, B., & Altan, O. (2010). Annelerin duygusal sosyalizasyon stratejileri ile çocukların sosyal yetkinlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 1–14.
- Yağmurlu, B. ve Altan, Ö. (2010) Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers. *Infant Child Dev* 19: 275– 296.
- Yalçın, İ. (2022). Ebeveynlerin duygusal sosyalizasyon davranışlarının çocukların empati düzeyine etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 29(2), 100–114.
- Yılmaz, N. (2023). Ebeveynlere yönelik duygu ve empati eğitiminin ebeveyn tutumları ve çocuk empatik becerileri üzerindeki etkisi. *Eğitim Psikolojisi Dergisi*, 5(1), 52–68.
- Young, J., & Lennie, C. (2011). Children's perceptions of parental emotional neglect and their relationship to psychopathology. *Child Abuse Review*, 20(1), 52–64.
- Yuningsih, T. T., & Sunaryo, I. (2022). Implementation of reward and punishment in forming discipline character early childhood. *Early Childhood Research Journal*, 4(2), 95–103.
- Yurdakul, Y., Beyazıt, U., ve Bütün Ayhan, A. (2021). Okul öncesi dönem çocuklarında duygu düzenleme becerileri ile etkileşimli oyun davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1291–1307.
- Zachary, C., Jones, D. J., McKee, L. G., Baucom, D., & Forehand, R. (2019). The role of emotion regulation and socialization in behavioral parent training: A proof-of-concept study. *Behavior Modification*, 43, 25–38.
- Zeman, J., Cassano, M., Perry-Parrish, C., & Stegall, S. (2006). Emotion regulation in children and adolescents. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 27(2), 155–168.
- Zhou, Q., Lam, C. B., & Main, A. (2021). Parental differential treatment influences children's adjustment: The moderating role of siblings and family context. *Developmental Psychology*.

Ziv, Y., Aviezer, O., & Gini, M. (2020). Parental sense of competence, resilience, and empathy in predicting responses to children's negative emotions: A study of Israeli fathers. *Journal of Child and Family Studies*, 29(2), 403–413.

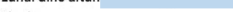
EKLER

EK-1: İzin-1

Zeynep Bulcun
Alıcı: zdicaltun ▼

10 Tem 2024 Çar 21:51 ☆ 😊 ↩ ⋮

Merhaba Zühal hocam
Ben İnönü Üniversitesi okul öncesi eğitiminde yüksek lisans öğrencisiyim. İziniz olursa sizin geliştirmiş olduğunuz Çocuklar İçin Empati Bölümü Ölçeğinizi bir çalışmam için kullanmak istiyorum. Ölçek ve eklerini benimle paylaşır mısınız. Desteğiniz için şimdiden teşekkür ediyorum.

zuhal dinc altun
Alıcı: ben ▼

16 Tem 2024 Sal 21:11 ☆ 😊 ↩ ⋮

Merhaba Zeynep BULCUN bu mailimi kullanmadığımı için mailinizi geç gördüm kusura bakmayın. ölçeği kullanmanıza izin veriyorum. Çalışmalarınızda başarılar dilerim.
Doç. Dr. Zühal DİNÇ ALTUN

Bir ek • Gmail tarafından tarandı ⓘ

EK-2: İzin-2

Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler Ölçeği

Zeynep Bulcun
Alıcı: ebruersay ▼

10 Tem 2024 12:05 ☆ 😊 ↩ ⋮

Merhabalar **Ebru** Hocam,
Ben İnönü Üniversitesi Temel Eğitim Anabilim dalı Okul Öncesi Eğitimi bölümünde tezli yüksek lisans öğrencisi Zeynep BULCUN. Danışmanım Hikmet ZELYURT danışmanlığında Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları ile ilgili bir çalışma yürütmek istiyorum. Tarafınızca geliştirilmiş olan "Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler" ölçeğini izniniz olursa kullanmak isterim. Ölçek ve eklerini uygun görürseniz benimle paylaşmanız hususunda ;
Gereğini arz eder, çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim.

Ebru ERSAY
Alıcı: ben ▼

10 Tem 2024 22:05 ☆ 😊 ↩ ⋮

Zeynep merhaba
tarafımdan Türkçe uyarlaması yapılan Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler-Ebeveyn formunu tez çalışmada kullanabilirsiniz.
ölçeği, kod tablosunu ve atfı yapman gereken makaleyi ekte iletiyorum.
kolay gelsin
başarılar dilerim

Zeynep Bulcun 10 Tem 2024 Çar, 12:05 tarihinde şunu yazdı:

Merhabalar **Ebru** Hocam,
Ben İnönü Üniversitesi Temel Eğitim Anabilim dalı Okul Öncesi Eğitimi bölümünde tezli yüksek lisans öğrencisi Zeynep BULCUN. Danışmanım Hikmet ZELYURT danışmanlığında Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları ile ilgili bir çalışma yürütmek istiyorum. Tarafınızca geliştirilmiş olan "Çocukların Duygularına Verilen Tepkiler" ölçeğini izniniz olursa kullanmak isterim. Ölçek ve eklerini uygun görürseniz benimle paylaşmanız hususunda ;
Gereğini arz eder, çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim.

EK-3: Kişisel Bilgi Formu**KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

Değerli katılımcılar,

Bu çalışma, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi alanında, Doç. Dr. Hikmet ZELYURT danışmanlığında Zeynep BULCUN tarafından yürütülmektedir. Sorularda size en uygun gelen cevabı işaretlemeniz beklenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Hiçbir soruyu boş bırakmamanız önemlidir. İsmınızı yazmanıza gerek yoktur. Çalışmadan elde edilecek bilgiler sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır.

Araştırmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür eder, iyi günler dilerim.

1. Çocuğun Yaşı	☐ 4 Yaş ☐ 5 Yaş
2. Çocuğun Cinsiyeti	☐ Kız ☐ Erkek
3. Çocuğun Aile Durumu	☐ Birlikte Yaşıyor ☐ Boşanmış ☐ Anne Sağ-Baba Ölü ☐ Baba Sağ-Anne Ölü Diğer (... ..) belirtiniz
4. Çocuğun Kendisi Dahil Kardeş Sayısı	☐ Tek çocuk ☐ 2 Kardeş ☐ 3 Kardeş ☐ 4 Kardeş ve fazlası
5. Çocuğun Doğum Sırası	☐ İlk çocuk ☐ İkiz ☐ Ortanca veya ortancalardan biri ☐ Son çocuk

EK-3: Kişisel Bilgi Formu

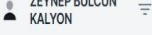
6. Çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresi:	☐ 1 yıl ☐ 2-3 yıl ☐ 4 yıl ve üzeri
7. Ailenin ekonomik durumu	☐ Düşük ☐ Orta ☐ İyi ☐ Çok İyi
8. Annenin Yaşı	☐ 30 Yaş veya altı ☐ 31-35 Yaş ☐ 36-40 Yaş ☐ 41 yaş veya üstü
9. Annenin Öğrenim Durumu	☐ İlkokul Mezunu ☐ Lise Mezunu ☐ Üniversite Mezunu ☐ Lisansüstü
10. Babanın Yaşı	☐ 30 Yaş veya altı ☐ 31-35 yaş ☐ 36-40 yaş ☐ 41 yaş veya üstü
11. Babanın Öğrenim Durumu	☐ İlkokul Mezunu ☐ Lise Mezunu ☐ Üniversite Mezunu ☐ Lisansüstü
12. Annenin Mesleği	☐ Ev Hanımı, çalışmıyor ☐ Kamuda çalışıyor ☐ Özelde çalışıyor
13. Babanın Mesleği	☐ Ev Hanımı, çalışmıyor ☐ Kamuda çalışıyor ☐ Özelde çalışıyor

EK-4: Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 19/03/2025-E.569663			
T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu			
Oturum Tarihi : 13-03-2025		Oturum Sayısı : 6	
		Karar Sayısı : 23	
Etik Açısından Uygun			
Çalışma Adı		Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları İle Çocuklarının Empatik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	
Araştırmacılar		Dr.Öğretim Üyesi Hikmet Zelyurt (Danışman) Yükseklisans Öğrencisi ZEYNEP BULCUN KALYON (Yürütücü)	
Başkan		Prof.Dr.EMİN ÇELEBİ	
Kurul Üyeleri			
Kullanıcı pınar özbay		Prof.Dr. Yusuf BATAR	
Prof.Dr. Mehmet ÖNAL		Prof.Dr. Bilal ALTAY	
Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR		Prof.Dr. Süleyman ÇALDAK	
Prof.Dr. Lutfiye ÖZDEMİR			

EK-5: MEB Araştırma İzni

**T.C. MİLLÎ EĞİTİM
BAKANLIĞI**

Araştırma Uygulama İzinleri Başvuru ve Değerlendirme Sistemi > Başvuru Detayı

BAŞVURU DETAYI

Başvuru Bilgileri

Başvuru Durumu: Onaylandı

Başvuru No: MEB.TT. **Başvuru Tarihi:** 28.04.2025 **Uygulama Başlama Tarihi:** 06.05.2025 **Uygulama Bitiş Tarihi:** 06.05.2026

Kişisel Bilgiler

T.C. Kimlik No: 16*****66

Adı Soyadı: ZEYNEP BULCUN KALYON

Telefon:

E-Posta:

Adres:

EK-6: Ayrıntılı Bilgilendirme ve Gönüllü Katılım Formu

AYRINTILI BİLGİLENDİRME VE GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Sayın Katılımcı,

Aşağıda ayrıntılı bilgileri yer alan araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığının izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Araştırmaya katılıp katılmamakta özgürsünüz. Araştırma herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Katılımınız tamamen sizin isteğinize bağlıdır, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılım sağlanamaması veya araştırmadan ayrılma durumunda okul ile ilgili ilişkileriniz etkilenmeyecektir. Araştırmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Araştırma uygulamaları, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürsünüz. Araştırmaya katıldıktan sonra istediğiniz an vazgeçebilirsiniz. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, araştırmayı tamamlamayacağınızı söylemeniz yeterli olacaktır. Araştırmaya katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek size hiçbir sorumluluk getirmeyecektir. Onay vermeden önce konu ile ilgili herhangi bir sorunuz varsa aşağıda iletişim bilgileri verilen araştırmacıya sorabilirsiniz.

Araştırmacının Adı Soyadı	Zeynep BULCUN KALYON
Araştırmacının İletişim Bilgileri	
Araştırmanın Adı	Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları İle Çocuklarının Empatik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Araştırmanın Amacı	Bu çalışmanın temel amacı, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının ve çocuklarının empatik becerileri arasındaki ilişkiyi anlamaktır.

Yukarıda bilgileri bulunan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum. .../.../.....

İmza:

Katılımcının Adı-Soyadı: